

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos magistrantūros studijų programa

Genovaitė Zdanavičienė

**SPECIALIŲJŲ UGDYMO(SI) POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ
IKIPROFESINIO UGDYMO GALIMYBĖS
BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
prof. dr. Ingrida Baranauskienė*

2011

Magistro darbo santrauka

Teorinėje dalyje analizuoti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros šaltiniai, nagrinėta specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo specifika, jos raida istoriniame kontekste, užsienio šalių mokyklų patirtis. Analizuota ar pakankamai vaikai ir jų tėvai gauna informacijos apie profesinį pasaulį? Ar mokykloje vykdomas kryptingas ir sistemingas ikiprofesinis ugdymas? Ar tėvai, vaikai ir mokytojai vienodai vertina ikiprofesinio ugdymo kokybę? Nagrinėjamas mokinių požiūris į profesinio gyvenimo perspektyvas, vertinama informacinio ikiprofesinio ugdymo ir priemonių, metodų bei formų dermė, atskleidžiamas ikiprofesinio ugdymo turinys ir kokybinis vertinimas. Patvirtinta darbo autorės iškelta *hipotezė*, jog bendrojo lavinimo mokykloje specialiųjų ugdymo/si poreikių turinčių mokinių ikiprofesinis ugdymas neturi aiškių tikslų ir nėra sistemingas.

Anketinės *apklausos metodu* atlikus tyrimą atskleista SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo situacija ir numatytos jos tobulinimo galimybės (parengtas rekomendacinio pobūdžio SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo modelis).

Tyrimė apklausta 100 bendrojo lavinimo mokykloje besimokančių 7-10 klasių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, 100 jų tėvų ir 50 mokančių šiuos vaikus mokytojų. Nustatyta, kad pusė mokinių ir jų tėvų yra patenkinti ikiprofesinio ugdymo kokybe, tačiau kita pusė respondentų mano, kad mokykla ne viską padaro, kad ikiprofesinis ugdymas būtų kokybiškas. Tik ketvirtadalis klasių mokinių žino, kokią profesiją norėtų pasirinkti. Mokiniam stinga informacijos apie profesijos pasirinkimo kelius, tinkamumą pasirinktai profesijai, tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, informacijos apie tolesnio mokymosi institucija, profesijos keliamus reikalavimus, situaciją darbo rinkoje ir jos poreikį. Ir nors mokyklos administracija didelį dėmesį ir resursus skiria SUP turinčių mokinių ugdymui, mokyklai stinga bendradarbiavimo su tolesnio mokymosi įstaigomis, potencialiais darbdaviais, darbo birža.

Esminiai žodžiai: specialieji ugdymosi poreikiai, ikiprofesinis ugdymas, profesinis informavimas, orientavimas, konsultavimas.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. SPECIALIŲJŲ UGDYMO(SI) POREIKIŲ MOKINIŲ IKIPROFESINIS UGDYMAS	9
1.1. Profesinio orientavimo, konsultavimo ir informavimo sistema, kaip ikiprofesinio rengimo prielaida.....	9
1.2. Užsienio šalių patirtis organizuojant mokinių ikiprofesinį ugdymą.....	17
1.3. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ikiprofesinio ugdymo raida Lietuvoje.....	20
2 skyrius. MOKINIŲ, TURINČIŲ SUP IKIPROFESINIO UGDYMO(SI) BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE PROBLEMŲ IR GALIMYBIŲ TYRIMAS	26
2.1. Tyrimo metodika.....	26
2.2. Tyrimo dalyvių imtis ir charakteristika.....	28
2.3. Tyrimo rezultatų analizė.....	30
2.4. SUP mokinių ikiprofesinio ugdymo tobulinimo modelis.....	55
Išvados	58
Literatūra	60
Summary	64
Priedai	65

IVADAS

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę priimta eilė dokumentų kuriuose įvardintas apsisprendimas kokia turi būti švietimo sistema. Vienas iš pagrindinių tikslų – ugdyti asmenį, pasirengusį profesinei veiklai, pasiryžusį ir gebantį orientuotis ir adaptuotis nuolat besikeičiančiame socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Šiam ir kitiems tikslams įgyvendinti kuriama permanentinė, ugdymo diferencijavimu ir integravimu besiremianti švietimo sistema. Humaniškumas, demokratiškumas ir atsinaujinimas – tai pagrindiniai Lietuvos švietimo principai, įvardinti Lietuvos švietimo koncepcijoje. 2003-2012 metų Valstybinėje švietimo strategijoje numatytas mokyklos ir gyvenimo praktikos stiprinimas, galimybių visiems vaikams gauti kokybiškas ugdymo(si) paslaugas didinimas. Mokyklinis ugdymas siejamas su tolesniu asmens ugdymu, kuriuo turi būti užtikrinta visiška jo integracija į visuomenės gyvenimą. Mokykla, organizuodama kokybišką ugdymą, turi padėti mokiniui pažinti save ir nukreipti jį domėtis tam tikra profesija. Nuo profesinių interesų labai priklauso profesijos pasirinkimo motyvacija. Profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas svarbus ne tik švietimo kokybės veiksnys, tačiau ir darbo rinkos bei užimtumo rodiklis. Lietuvos darbo biržos duomenimis nedarbo lygis Lietuvoje – 13,9 proc., o neįgalųjų skaičius sudaro 5,9 proc. šio rodiklio. Intelektu, klausos, kalbos, regėjimo, judesio ir padėties sutrikimai įtakoja adaptacijos darbo rinkoje ir socialiniame gyvenime sunkumus. Tyrimai rodo, kad darbo rinkoje dominuoja nepakankamas neįgalųjų asmenų profesinis pasirengimas (Baranauskienė, Urškus, 2004). Pagal Valstybės švietimo stebėsenos 69 rodiklį 2009 - 2010 mokslo metais 46 695 mokiniai turintys SUP mokėsi bendrojo lavinimo mokyklose visiškos integracijos forma.

2005 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programą, kurioje numatoma įgyvendinti Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programą (SUP asmenų ugdymui palankios aplinkos sukūrimas, mokytojų pasirengimo ugdyti įvairaus amžiaus SUP mokinius užtikrinimas).

Lietuva, tapusi Europos Sąjungos nare, įsipareigojo visuomenės gyvenimą grįsti demokratiniais pagrindais. Europoje veikianti Europos socialinio ugdymo plėtros agentūra yra priėmusi rezoliuciją, kuria siekiama eliminuoti SUP turinčių mokinių diskriminaciją, garantuoti jų mokymo/si lygias galimybes.

Ir nors teisiniai aktai reglamentuoja SUP mokinių visapusišką lavinimą iki šiol Lietuvoje tokie mokiniai turi tenkintis labai ribotomis galimybėmis. Tai pirmiausia priklauso nuo mokytojų pasirengimo, nuo mokykloje siūlomų ikiprofesinio ugdymo programų pasiūlos,

materialinės bazės, informacijos prieinamumo. Sunku įsivaizduoti, kad šios aplinkybės galėtų būti tobulai išvystytos ir nebebūtų aktualios ir nagrinėjamos.

Specialiojo ugdymo fenomenas itin plačiai pradėtas nagrinėti paskutiniame dvidešimtojo amžiaus dešimtmetyje. Mokslininkai Ambrukaitis, 1994, 1999; Ališauskas 1998; Jovaiša 1998; Karvelis 1998; Juodraitis 1994, 1999; Kaukėnaitė 1994, 1996, 1998; Laužackas 1998; Ruškus 1994; Bagdonas 1995 nagrinėjo specialiųjų poreikių vaikų integruoto ugdymo galimybes, situaciją, pedagoginę sąveiką ir turinio kaitą. Tačiau kaip teigia Strolaitė (2002) “nemažai atlikta darbų specialiojo ugdymo srityje, bet dar daugiau jų reikia nuveikti, kad galėtume garantuoti visiems specialiųjų poreikių vaikams ugdymo ir ugdimosi prieinamumą ir lygias galimybes“.

Mokslininkai pastarąjį dešimtmetį aktyviai tyrinėja neįgaliųjų socialinę integraciją (Ruškus, 2000, 2001, 2003; Elijošius 2000, 2001, 2002), neįgaliųjų profesinio rengimo situaciją (Baranauskienė, 2002, 2003, 2004; Karvelis 2001), ikiprofesinio ugdymo iššūkius (Pukelis, Pundzienė 2002, 2003; Beresnevičienė 2003; Stanišauskienė 2000; Laužackas 2000, 2005, Kučinskienė 2003; Elijošius, Pumputis 2001).

Praktinis darbo reikšmingumas bei tyrimo aktualumas

Kad SUP turinčių mokinių integracija į darbo rinką būtų sėkminga, neužtenka šiuos mokinius nukreipti į specialiojo profesinio mokymo centrus ar kitas panašaus pobūdžio mokymo įstaigas. Svarbu tinkamai ir kryptingai dar mokykloje juos orientuoti, konsultuoti, informuoti. Pastaraisiais metais profesinio informavimo ir konsultavimo srityje įgyvendinti ir įgyvendinami esminiai projektai “Profesinis informavimas ir konsultavimas”, ”Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas”, leidžia mokyklose teikti kokybiškas paslaugas. Ištyrus SUP turinčių mokinių, jų tėvų ir mokytojų nuomonę, pastabas ir pasiūlymus, pasinaudojant minėtų projektų sukurtomis priemonėmis bus parengtas išsamus teorinis ir praktinis tyrimas, kuris padės mokytojams profesionaliau ugdyti SUP turinčius mokinius ikiprofesiniame ugdymo kontekste. Išdėstytų nuostatų kontekste šiame darbe bandoma atskleisti SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje.

Švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu atlikti tyrimai apie specialiojo ugdymo prieinamumą ir kokybę rodo, kad mokyklose mažai dėmesio ir pastangų skiriama būtent SUP turinčių mokinių profesiniam orientavimui. Todėl yra tikslinga išnagrinėti visas galimybes, pateikti preliminarų ikiprofesinio ugdymo modelį, orientuotą į praktinį jo pritaikymą bendrojo lavinimo mokyklose.

Taigi remiantis šalies ir užsienio mokslininkų darbais, praktinės asmeninės patirties refleksija pastebima, kad bendrojo lavinimo mokykloje akcentuojamas lygiateisiškumo principas

nėra įgyvendinamas visiems mokiniams vienodai. SUP turintys mokiniai, dėl jų negalių specifškumo sudaro mažesnę dalį besimokančiųjų. Mokytojai ikiprofesinį ugdymą vykdo turimų kompetencijų ribose, todėl neįgalūs mokiniai ir jų tėvai paliekami savo suvokimo ir informatyvumo ribose rinktis tolesnį gyvenimo kelią. Ruškaus (2000) manymu, socialinės integracijos dalyvis nėra vien tik integruojamas neįgalus mokinys, tačiau ir ta, kuris integruoja.

Tyrimo problema išreiškiama klausimais: ar pakankamai vaikai ir jų tėvai gauna informacijos apie profesinį pasaulį? Ar mokykloje vykdomas kryptingas ir sistemingas ikiprofesinis ugdymas? Ar tėvai, vaikai ir mokytojai vienodai vertina ikiprofesinio ugdymo kokybę?

Hipotezė – tikėtina, kad bendrojo lavinimo mokykloje specialiųjų ugdymo/si poreikių turinčių mokinių ikiprofesinis ugdymas neturi aiškių tikslų ir nėra sistemingas.

Tyrimo objektas – SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo situacija bendrojo lavinimo mokykloje, išryškinant jos tobulinimo kryptis.

Tyrimo tikslas – atskleisti SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo situaciją ir numatyti jos tobulinimo galimybes bendrojo lavinimo mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti teisinius dokumentus, mokslinę literatūrą tiriamu klausimu.
2. Atskleisti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių profesinio ugdymo paradigmą ikiprofesinio ugdymo kontekste.
3. Empirinio tyrimo būdu, įvertinus tėvų, mokytojų ir mokinių požiūrį, atlikti informacinio ikiprofesinio švietimo ir priemonių dermės bei požiūrio į gyvenimo perspektyvas vertinimą.
4. Atskleisti, kaip tyrimo dalyviai vertina ikiprofesinio ugdymo turinį.
5. Remiantis teorine medžiaga bei empirinio tyrimo duomenimis parengti rekomendacinio pobūdžio ikiprofesinio ugdymo optimizavimo (tobulinimo) modelį.

Tyrimo dalyviai: 100 Šiaulių rajono Kuršėnų Pavenčių vidurinės mokyklos 7-10 klasių mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo/si poreikių; 100 jų tėvų; 50 mokytojų, dirbančių su specialiųjų ugdymo/si poreikių vaikais (N=250)

Tyrimo metodai

- Teorinis. Mokslinės literatūros analizės metodas padėjo apibrėžti profesinio orientavimo sistemos, specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo sampratą.
- Empirinis. Anketinė apklausa padėjo išsiaiškinti mokinių, jų tėvų ir mokytojų

nuomonę apie ikiprofesinio ugdymo problemas ir numatyti galimybes išryškėjusių problemų šalinimui. Tyrimui naudotos anoniminės anketos. Standartizuotas klausimynas parengtas pagal ikiprofesinio ugdymo operacionalizacijos schemą (žr. 2 priedą). Anketoje pateikti uždaro ir atviro tipo klausimai (žr. 3, 4, 5 priedus).

- Statistinė analizė - rezultatai apdoroti SPSS-11 kompiuterine programa. Statistinė anketinės apklausos duomenų analizė atlikta taikant aprašomosios statistikos metodus, (skirstinių analizė, grafinė ir koreliacinė analizė, skaičiuojamas standartinis nuokrypis, modos įverčiai).

Darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, santrauka anglų kalba, du skyriai, išvados, ikiprofesinio ugdymo modelio aprašas, naudotos literatūros sąrašas (panaudoti 63 šaltiniai), 8 priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 12 lentelių, 21 paveikslėlis. Prieduose pateikiamos tyrime naudojamų sąvokų aiškinimas tyrimo objekto operacionalizacijos schema, anketos, koreliacinės analizės lentelės. Darbo apimtis – 83 lapai.

1 skyrius. SPECIALIŲJŲ UGDYMO(SI) POREIKIŲ MOKINIŲ IKIPROFESINIS UGDYMAS

1.1. Profesinio orientavimo, konsultavimo ir informavimo sistema, kaip ikiprofesinio rengimo prielaida

Europos Komisijos mokymosi visą gyvenimą memorandumė (2001) pabrėžiama, kad profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų vienas iš uždavinių – užtikrinti, kad kiekvienas asmuo galėtų lengvai ir kokybiškai gauti informaciją, susijusią su mokymosi ir profesinės veiklos galimybėmis visą gyvenimą. Profesinis orientavimas įvardijamas kaip vienas iš šešių pagrindinių tikslų. 2003 metais patvirtinta Profesinio orientavimo strategija, kuri nusako, kokia aplinka, išteklių ir paslaugos turi būti teikiamos atsižvelgiant į šalies ekonominės ir socialinės raidos perspektyvas bei individualius kiekvieno visuomenės nario poreikius. Veiksmingai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos yra svarbios ne tik švietimo sistemai, tačiau ir darbo rinkai, bei pačiam asmeniui. Vadovaujantis šiuo dokumentu pradėta kurti nauja aplinka profesinio orientavimo sistemos plėtojei Lietuvoje. Šiai sistemai svarbu tampa tai, kad profesinis ugdymas būtų grindžiamas keturiais pagrindiniais principais: mokymusi veikti, mokymusi žinoti, mokymusi gyventi drauge ir mokymusi būti (Adamonienė ir kt. 2001). Profesinis orientavimas tapo prioritetine sritimi įgyvendinant Valstybės ilgalaikės raidos strategiją (2002). Informavimas ir konsultavimas apima daugybę veiklos sričių, kurios įgalina bet kokio amžiaus ir bet kokią socialinę padėtį užimančius asmenis nusistatyti savo galimybes, kompetencijas ir interesus tam, kad priimtų tinkamus sprendimus tolesniai savo integracijai į darbinę rinką ir socialinį gyvenimą. Mokinys, įgydamas pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą, sprendžia labia sunkų ir keblų klausimą, kokį tolesnį gyvenimo kelią pasirinkti. Šis klausimas yra nulemtas pačios bendrojo lavinimo sistemos. Sistema nėra pakankamai įvairi savo formomis ir turiniu; iš esmės lavinimas yra standartizuotas ir orientuotas į akademinės žinias ir jų patikrinimą, - įvardijama Laisvosios Rinkos instituto pateikiamose rekomendacijose dėl profesinio orientavimo mokykloje. Kasmet apie 40 000 moksleivių baigia mokyklas ir atsiduria gyvenimo kryžkelėje. Svarbūs tampa klausimai: kokio išsilavinimo ir kokių specialistų reikia darbo rinkai; ką asmuo mėgsta ir kam yra gabus; kokios asmeninės mokymosi galimybės; ar profesinio gyvenimo lūkesčiai atitinka realias galimybes. Todėl profesinio orientavimo sistema ir priemonės turi būti skirtos ne tik platesniam akiračiui apie turimus asmeninius gebėjimus, polinkius ir galimybes atskleisti, tačiau ir pasirinkti tinkamą profesinį kelią. Kaip teigia Indrašienė ir Grinytė (2007) „šiuolaikinėje dinamiškoje ir vis labiau modernėjančioje visuomenėje didelė reikšmę turi maksimalus asmens galimybių atskleidimas, sėkmingas prisitaikymas prie darbo rinkos poreikių, atsakomybės už savo sprendimus suvokimas... Todėl

efektyvus ir savalaikis profesinis orientavimas turi lemiamos reikšmės sėkmingai asmens socializacijai“.

Tačiau profesinis orientavimas nėra naujas reiškinys švietimo sistemoje. Lietuvoje XX amžiaus pradžioje profesorius J.Vabalas-Gudaitis domėjosi ir kūrė testus, kurie padėjo nustatyti asmens įgimtą darbingumą. Mokslininkai A.Gučas, M.Reinys ir kiti teigė, kad norint mokinius orientuoti tam tikrai profesijai, reikia mokinį pažinti ir iširti jo išorinius ir vidinius profesijos rinkimosi veiksnius. V.Lazersonas pateikė profesinės atrankos metodus:

1) kiekvienu konkrečiu atveju nuodugniai susipažįstama su ta darbo sritimi, kuriai parenkamas asmuo. Tai pažinimo stadija.

2) analizuojami paskiri darbo procesai.

3) nustatoma kurios psichologinės ir fiziologinės savybės numatomam darbui svarbiausios, kurios šiek tiek svarbios, o kurios visai nesvarbios.

4) tiriama kokios kandidato savybės atitinka darbo keliamus reikalavimus. Tai profesiografinė atrankos dalis, kurią pakeisdavo asmenybės tyrimo dalis: tyrimo metodų sudarymas, tyrimo atlikimas ir gautų duomenų įvertinimas. (Profesinės veiklos tyrimai, 2006).

1931 metais įvyko Lietuvos psichotechnikos ir profesinės orientacijos draugijos steigiamasis susirinkimas, kuriame mokslininkai J.Vabalas – Gudaitis, A.Gučas, J.Laužikas ir kiti nutarė sudaryti profesijų registrą, fiksuoti darbinę situaciją ir numatyti perspektyvas, rengti profesinio tinkamumo testus ir metodikas. Draugija iškėlė tokius tikslus: 1) padėti jaunimui surasti pašaukimą ir juo vadovautis, 2) daryti įvairioms mokyklos tinkamų kandidatų atranką, 3) daryti gabių, atsilikėlių ir nenormalių vaikų atranką, duoti specialaus jų mokymo ir auklėjimo patarimų, 4) ieškoti tobuliausių būdų, metodų ir priemonių įvairiems darbams atlikti, 5) tirti įvairių veiksnių įtaką darbo našumui (Profesinės veiklos tyrimai, 2006). Ši draugija sėkmingai veikė iki Antrojo pasaulinio karo. Profesinis orientavimas rėmėsi ne tik Lietuvos, bet ir užsienio mokslininkų metodikomis ir pateiktais principais, pvz. F.Parsons (Barkauskaitė, 2007) dar 1908 metais suformuotais tris pagrindinius profesijos pasirinkimo principais:

1)Geras savęs pažinimas.

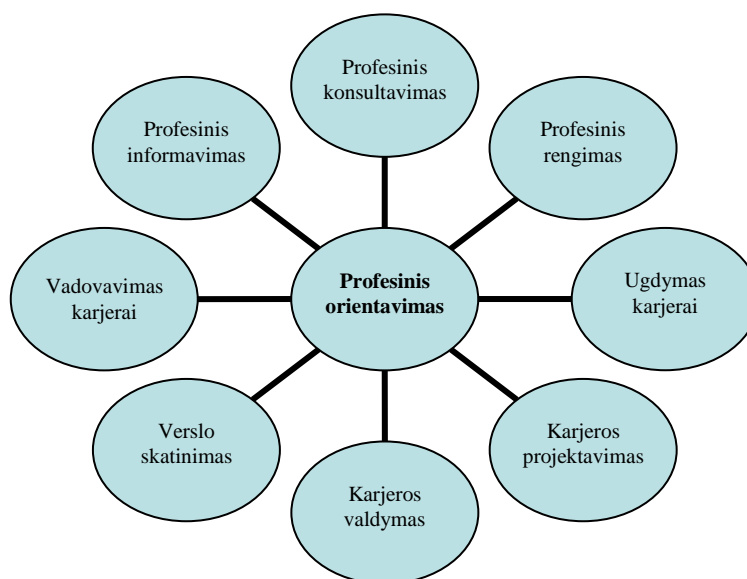
2)Geras pasirenkamos profesijos ypatumų žinojimas.

3)Mokėjimas tinkamai šias žinias derinti ir priimti teisingą profesinį apsisprendimą.

Lietuvai pradėjus ekonomiškai kilti pokaryje, 1961 metais B.Bitinas išleido pirmąją Lietuvoje knygą apie profesinį pasirinkimą „Kaip padėti vaikams išsirinkti profesiją“. Joje akcentuojama, kad reikia atsižvelgti į vaiko gabumus, fizinę sveikatą, polinkius ir interesus, taip pat sistemingai vykdyti fizinį ir psichinį jaunuolių tyrimą sprendžiant profesijos pasirinkimo klausimus. (Barkauskaitė, 2007). 1964 metais L.Jovaiša pirmasis teoriškai apibrėžė profesinio orientavimo

sistemą Lietuvos vidurinėje mokykloje. Šiuo metu įsteigti pirmieji profesinio orientavimo kabinetai, o profesinis orientavimas kaip disciplina įtrauktas į pedagoginį procesą. Pradėta kurti tarpžinybinė profesinio orientavimo sistema: pradėjo veikti tarpžinybinė respublikinė moksleivių profesinio orientavimo taryba, 1967 metais įsteigti pirmieji profesinio orientavimo kabinetai. Vėliau tokie kabinetai buvo kuriami kiekviename mieste. Pagrindinis dėmesys skiriamas profesiniam veiklinimui (praktinės veiklos pagal profesijų reikalavimus organizavimui). Pagrindinė idėja – supažindinti mokinį su profesijomis, profesinio rengimo įstaigomis, padėti mokiniui praktiškai išbandyti savo gebėjimus. Jovaišos sukurta profesinio orientavimo sistema praktiškai taikė visi asmenys, kurie buvo susiję su profesiniu orientavimu. 1971 metais L.Jovaišai už monografiją „Mokinių parengimo rinktis profesiją pagrindai“ buvo suteiktas pedagogikos mokslų daktaro laipsnis. Tačiau 1940-1990 metais sukurti mokslininkų edukologiniai ir psichologiniai profesinio orientavimo aspektai buvo nukreipti į politinio gyvenimo ideologiją. Vyko „planinis profesinis orientavimas“. Visoje Tarybų Sąjungoje veikusios „proforientavimo“ sistemos moksleiviai buvo nukreipiami rinktis darbininkų profesijas, mažai arba visai nekreipiant dėmesio į pačių moksleivių polinkius, bei galimybes. Ši iškreipta sistema baigėsi kartu su TSRS istorija. Lietuvai atgavus nepriklausomybę pradėta švietimo reforma apėmė visą socialinį, ekonominį šalies gyvenimą. Pirmaisiais nepriklausomos Lietuvos metais profesinio orientavimo sistema buvo visai eliminuota iš bendrųjų ugdymo planų, tačiau mokslininkai ir toliau profesinį orientavimą nagrinėjo įvairiais aspektais ir moksliskai pagrindė ikiprofesinio orientavimo svarbą: „visas mokyklos darbas turi būti sutvarkytas taip, kad padėtų mokiniui pasirinkti būsimą profesiją“. Įrodyta, kad profesinis orientavimas - tai baigiamasis viso ugdymo etapas ir kartu moksleivio subrandinimas kokybiškai naujam gyvenimo tarpsniui – profesijos pasirinkimui (Jankevičius, 2004). Atsižvelgiant į sparčią mokslo, technikos ir technologijų pažangą, atsižvelgiant į darbo rinkos nuolatinę kaitą mokslininkų pateikiamos įvairios profesinį orientavimą įvardijančios sąvokos, bei jų aiškinimas: Beresnevičienė (1990), Vaitkevičius (1995), Jovaiša (2001) įvardija kaip profesinius interesus ir jų formavimą; Kučinskienė (2003), Stanišauskienė (2004) kalba apie rengimosi karjerai procesą, kaip vieną iš profesinio orientavimo sistemos elementų, kuris vyksta bendrojo lavinimo mokykloje. Autorės daug dėmesio skiria karjeros kompetencijų - asmeninių, socialinių, mokymosi ir profesinių ugdymui; Laužackas (1999, 2005) nagrinėja profesinio rengimo sąvoką, profesinis orientavimas lyginamas su ikiprofesiniu ugdymu įgyvendinamu tik mokyklos aplinkoje, mokiniui renkantis profesiją ir ugdant ją planavimo įgūdžių; Pukelis ir Pundzienė (2002) atskleidžia profesinio konsultavimo sąvoką, kurioje susilieja profesinio rengimo, bendrojo vidurinio lavinimo, darbo pasaulio ir darbo rinkos lygmenys; Pukelis, Garnienė (2003) nagrinėjo ugdymo karjerai arba karjeros projektavimo fenomeną ir išskyrė lygmenis: ugdymas karjerai vyksta šeimoje, daželyje, bendrojo lavinimo

mokykloje per profesinį konsultavimą. Garnienė (2006) teigia, kad ugdymą karjerai būtina integruoti į daugelį mokomųjų programų ir tai turėtų būti sistemingas ir nuolatinis procesas. Profesinio orientavimo strategijoje (2003) profesinis orientavimas apibrėžiamas, kaip „informavimo, konsultavimo ir orientavimo paslaugos, kurios padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą. Šios paslaugos skirtos tiems, kurie dar nėra pradėję profesinės karjeros, kurie ieško darbo ir tiems, kurie jau dirba“.



1 pav. Profesinio orientavimo sąvokos aiškinimas (Sokolova, Stanišauskienė, 2007).

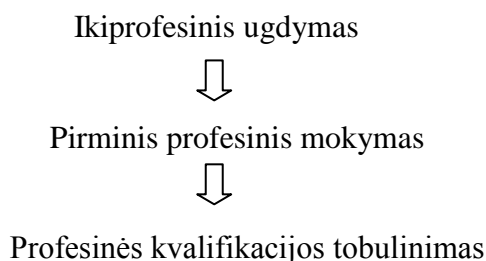
Toki profesinį orientavimą galima suprasti ir įvardinti kaip plačios struktūros sąvoka. Jovaiša (1978) išskyrė pagrindinius šios struktūros komponentus:

1. Mokinių profesinės patirties ir profesinio kryptingumo ugdymas (supažindinimas su profesijomis, profesinio mokymo įstaigomis).
2. Mokytojų patarimai mokiniams, padedantys apsispręsti kuo būti (mokinių asmenybės pažinimas, profesijų rinkimosi valdymas).
3. Mokyklos darbas su išsirinkusiais profesiją mokiniams (pasirinktos profesijos tinkamumo katamnezė, pagalba įsitvirtinant profesinėje mokymo įstaigoje).

Kregždė (1988) išskyrė šiuos profesinio orientavimo etapus: profesinis moksleivių informavimas; konsultavimas; profesinė atranka; profesinė adaptacija. Laužackas (2005) remdamasis C. Bussof nurodo 6 pakopas, kurias pereina moksleivis, kol tolesnį profesinį kelia: I – profesijos rinkimasis suvokiamas kaip uždavinys
II- profesijos rinkimasis analizuojamas kaip problema
III- pasirinkimo galimybių realumo suvokimas
IV – naudojantis patyrimus parengiam sprendimo variantai
V – suvokiamas asmeninė ir socialinė atsakomybė
VI – žinojimas kaip priimti sprendimą gyvenime.

Profesinis orientavimas – mokomojo ir ugdymo proceso dalis. Kaip teigia Elijošius (2001), kai šis procesas nėra organizuojamas sąmoningai, pagal iš anksto numatytą programą, sunku tikėti, kad individo veikla, bent jau pradiniame apsisprendimo etape, būtų nuosekli ir kryptinga ir tuo labiau įsisąmoninta.

Baltojoje knygoje (1999) įvardijami trys nuoseklūs, tarpusavyje suderinti ir savarankiški etapai:



Jankevičius (2004) ikiprofesinį ugdymą įvardijo kaip baigiamąjį viso ugdymo etapą, mokinio subrandinimą naujam gyvenimo tarpsniui – profesijos pasirinkimui. Kadangi ikiprofesinis ugdymas vyksta bendrojo lavinimo mokykloje, vadinasi jis yra artimas profesiniam orientavimui, kuris realizuojamas profesinio informavimo ir konsultavimo būdu. Laužackas (1999, 2005) pabrėžia ikiprofesinio integralumo svarbą bendrojo ugdymo procese. „Ikiprofesinis ugdymas yra bendrojo lavinimo procese integruotų pedagoginių-psichologinių priemonių visuma. Taigi ikiprofesinis ugdymas yra bendrojo asmenybės ugdymo proceso dalis, kuriame dalyvauja mokyklos ir mokytojai, bei kitos ugdymą palaikančios institucijos. Svarbiausi jo principai yra mokinių aktyvumas, mokymo priemonių vieningumas, nepertraukiamumas.“ Šio etapo profesinio informavimo tikslas ir uždaviniai yra: „mokinys ir jo tėvai informuojami apie bendrojo lavinimo mokomųjų dalykų ir mokyklos tipų pasirinkimo galimybes, geriausiai atitinkančias mokinių polinkius ir sugebėjimus. Mokinių polinkių tam tikrai profesinei veiklai nustatymas yra itin svarbus profesinio informavimo šaltinis ir efektyvumo veiksnys šiame etape. Profesinio informavimo tikslas šiame etape yra padėti mokiniui pajusti profesinės veiklos esmę, sudominti jį tam tikra profesine veikla, padėti mokiniui

sukurti patrauklų ir realistinę veiklos įvaizdį, skatinantį siekti tos profesinės veiklos“ (Laužackas, 2005). Kaip teigia Jones (2001), ikiprofesinis ugdymas vadovaujasi šiais principais:

- kiekvienas žmogus turi teisę ugdytis kaip asmenybė;
- didinamos galimybės mokytis pagal bendrojo lavinimo programą;
- gerinami bendrojo lavinimo rezultatai;
- mokymas turi padidinti darbo gavimo galimybę;
- ikiprofesinis ugdymas grindžiamas bendrųjų gebėjimų ugdymu.

Pedagoginėje psichologinėje literatūroje profesinis orientavimas analizuojamas socialiniu požiūriu, kur svarbiausia yra suteikti informacijos mokiniui apie profesijų pasaulį, išsiaiškinti mokinio potencialias galimybes ir reikalavimus, keliamus konkrečiai veiklai. Tačiau, anot Petrusevičiaus (2006), ikiprofesiniame ugdyme formuojasi mokinio nuostatos „noriu, galiu, reikia“ ir pagrindinis akcentas turėtų būti komponentui „galiu“. Moksleiviai dažniausiai galvodami apie tolesnį profesinį kelią remiasi asmeniniu išpūdžiu, profesijos patrauklumu, bei subjektyvių motyvų pavyzdžiu, tačiau nesigilina į savo galimybes, polinkius ir interesus. Moksleivių profesijos patrauklumo motyvas dažniausiai būna paremtas emocijomis, temperamentu ir asmeninėmis savybėmis. Jankevičius (2005), nagrinėdamas motyvų ir submotyvų sąveiką profesijos rinkimosi motyvacijoje nurodo pagrindinius komponentus, kurie įtakoja ikiprofesinio ugdymo veiksmingumą. Tai tikslo iškėlimas (kuris neįmanomas be būtino ir specifinio mokinio veiklos komponento – valios), įgūdžių formavimas (veiksmai, virtę įgūdžiais, palengvina pasiekti tikslą), įpročio atsiradimas (poreikio domėtis profesinio pasirinkimo temomis atsiradimas), bei asmeninių savybių išreiškimas. Jovaiša (1999) teigia, kad motyvacinės sistemos pažinimas padeda atskleisti kas mokiniui yra aktualu, prasminga, vertinga ir reikšminga. Poreikiai, polinkiai ir interesai yra svarbiausi motyvai. Anot Jovaišos interesų reikšmė renkantis profesiją yra ypatingai svarbi. Vadinasi, ikiprofesinis ugdymas turi būti paremtas mokinio, kaip asmenybės pažinimu ir tam tikrų motyvacinių komponentų ugdymu.

Ikiprofesinio ugdymo priemonės, metodai ir ugdymo turinio parinkimas turi atitikti interesus, polinkius, vertybes, gebėjimus, žinias, asmenines kompetencijas ir darbo pasaulio reikalavimus (Laužackas, 2002). Profesinis informavimas tampa efektyvus, jei naudojamos įvairios formos ir metodai.

Galimi šie metodai:

- stebėjimas;
- praktinė veikla;
- vaizdinių priemonių demonstravimas
- verbaliniai (žodiniai metodai);

- IKT naudojimas.

Profesinio informavimo formų taikymo efektyvumas priklauso nuo tikslo, nuo to, ko siekiama. Efektyvesnės tos formos, kurios sudaro mokiniams sąlygas aktyviai suvokti, praktiškai pažinti ir emociškai patirti pateikiamus dalykus apie profesiją, jų atstovų darbą. Skiriamos šios profesinio informavimo formos:

- profesinis informavimas pamokų metu;
- vizitai į įmones, mokymo įstaigas bei ekskursijos į muziejus;
- susitikimai su įvairių profesijų atstovais;
- konferencijos;
- kino filmai, tv laidos, radijas;
- speciali literatūra;
- stendai;
- parodos;
- inscenizavimas, vaidinimas, konkursai;
- profesinio informavimo dienos;
- internetas.

Tyrėjų nustatyta, kad šiuo metu mokykloje populiariausios šios naudojamos priemonės, metodai: testai (36%), konsultacijos (35%), pokalbiai (29%), internetas (24%), susitikimai (21%), informavimas (19%), ekskursijos (18%), individualios konsultacijos, informavimas (18%), (ŠMPF, 2010).

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija nuolat tobulina ikiprofesinio ugdymo paslaugų teikimą ir užsako tyrimus, kurių pagalba išsiaiškinama esama situacija, bei numatomos perspektyvos.

2003 metais A.Dobrynino, A.Poviliūno, D.Tureikytės ir L.Žilinskienės atliktas tyrimas „Visuomenės informuotumas apie švietimą ir švietimo vertinimas“ atskleidė, kad daugiau nei pusė apklaustųjų pasigenda informacijos apie profesijas ir profesinį orientavimą, apie mokymosi galimybes įvairiose mokymo įstaigose.

Tais pačiais metais K.Pukelis ir D.Garnienė organizavo tyrimą „Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje“. Rezultatai parodė, kad trūksta ne tik renginių ir įvairesnių profesinio orientavimo metodų, bet ir profesionalių specialistų, nes mokytojams trūksta kompetencijos suteikti išsamią informaciją.

Mokslininkai J.Reingardienė ir A.Zdanevičius 2003 metais tyrime „Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai“ patvirtino kitų tyrėjų išvadas, kad profesinis

orientavimas nėra efektyvus, nes net 59 proc. paskutinių klasių mokinių dar nėra apsisprendę koki tolesnį profesinį gyvenimo kelią rinksis.

Mokslininkas S.Jankevičius 2003 metais atliktame tyrime „Iki profesinio moksleivių ugdymas klasės auklėtojo darbe“ teigia, kad iki profesinio ugdymo problema išlikusi dėl dalinių bei tarpinių tikslų, kurie reikštųsi kaip svarbiausi iki profesinio ugdymo akcentai, nevykdymo.

2004 metais tyrimo „14-19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą mokymosi krypties pasirinkimo galimybės“ ataskaitoje vėl pabrėžiama, kad mokiniai apie profesijas sužino iš draugų ar pažystamų, o mažiausiai - iš mokytojų. Mokslininkai D.Bukantaitė, R.Laužackas, V.Targamadzė, V.Indrašienė, L.Statkauskienė ir A.Ramanauskaitė nurodė būtinybę mokykloms didesnę dėmesį skirti mokinių profesiniam orientavimui.

2006 metais V.Indrašienė, V.Rimkevičienė, M.Gaigalienė, A.Railienė ir L.Grinytė atliko tyrimą „Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose“, kuriame nagrinėjo profesinio orientavimo paslaugų prieinamumą, pasiūlos adekvatumą realiam poreikiui, aprėptį, kokybę ir efektyvumą. Nustatyta, kad mokykloje teikiamų profesinio orientavimo paslaugų nei mokiniams, nei jų tėvams nepakanka, o mokytojams trūksta žmogiškųjų išteklių tokias paslaugas teikti.

2007 metais profesorė M.Barkauskaitė, atlikusi tyrimą „Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste“ pabrėžė, kad net 87 proc. moksleivių mano, kad profesinis orientavimas yra būtinas, o 42 proc. nurodė, kad mokykla turėtų būti pagrindinė šios paslaugos teikėja.

2007 m.A.Galkienė ir Gevorgianienė V. atliko kokybinį tyrimą, kuriuo įvertinta įprastai besivystančių ir neįgalumą turinčių mokinių, besimokančių integruoto ugdymo aplinkoje, verslumo idėjų raiška. Jo pagrindu parengta neįgalumą turinčių mokinių verslumo kompetencijos ugdymo programa.

Taigi, galima daryti išvadą, kad nuolatinė socialinė, ekonominė ir darbo rinkos kaita įtakoja ir profesinio orientavimo paslaugų teikėjus ir gavėjus. Būtinios šių paslaugų veiksmingumo didinimo gairės. Todėl 2003 metais patvirtinta „Profesinio orientavimo strategija“ tapo ypač reikšmingu profesinio orientavimo paslaugų plėtojimo dokumentu, kurio įgyvendinimui sukurta nacionalinė profesinio informavimo sistema bei ją reglamentuojantys dokumentai:

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas (2005) nustato profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimus, atsakingas įstaigas ir jų funkcijas. Jame nurodoma, kad profesinio informavimo paslaugos teikiamos mokinių grupėms ir individualiai pagal profesijos patarėjo sudarytą ir mokyklos vadovo patvirtintą planą.

Profesinio informavimo standartas (2007) yra pagrindinis dokumentas, reglamentuojantis teikiamas profesinio informavimo paslaugas ir jų turinį, apibrėžiantis pagrindinius principus bei keliamus kvalifikacinius bei etinius reikalavimus profesinio orientavimo konsultantams.

Mokytojų, profesijos mokytojų, dėstytojų bendradarbiavimo su socialiniais partneriais metodinės rekomendacijos (2006) apibrėžia svarbiausius mokytojų, profesijos mokytojų ir dėstytojų bendradarbiavimo su socialiniais partneriais tikslus ir uždavinius, principus ir turinį, metodus ir formas, bendradarbiavimo strategijas, partnerių įsipareigojimus, socialinės partnerystės plėtrą.

Mokinių profesiniam informavimui skirtų lėšų naudojimo metodinės rekomendacijos (2007) apibrėžia mokinių profesiniam orientavimui skirtų lėšų panaudojimo principus.

Ikiprofesinio mokymo tvarkos aprašas (2007) nustato ikiprofesinio mokymo tikslus, uždavinius, ikiprofesinio mokymo organizavimą, programų rengimą, reikalavimus mokymo(si) aplinkai.

Nacionalinė profesinio orientavimo švietimo sistemoje programa (2007) finansuojama iš 2007-2013 metų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 2 prioriteto ir Sanglaudos skatinimo veiksmų programos 2 prioriteto. Šia programa siekiama:

- Sukurti profesinio orientavimo kabinetus bendrojo lavinimo mokyklose
- Sukurti ir įdiegti bendrojo lavinimo mokyklų mokinių karjeros planavimo

gebėjimų ugdymo modelius.

- Sukurti ir įdiegti profesinio orientavimo valdymo infrastruktūrą.
- Tobulinti profesinio orientavimo paslaugų teikėjų kvalifikaciją
- Kurti profesinio orientavimo priemones paslaugų teikėjams
- Plėtoti Atvirą informavimo, konsultavimo ir orientavimo sistemą.

Pastaraisiais metais profesinio orientavimo ir konsultavimo srityje įgyvendintos ir iki šiol įgyvendinamos pagrindinės priemonės:

1. BPD 2.4. priemonė „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“, veiklos sritis „Profesinis informavimas ir konsultavimas“ (2004)
2. „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“
3. “Profesinio konsultavimo ir ugdymo paslaugų plėtra Respublikiniuose moksleivių techninės kūrybos rūmuose”.
4. BPD 1.5. priemonė „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų

institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ veiklos sritis „Profesinio informavimo, konsultavimo, orientavimo bazės atnaujinimas“.

Išanalizavus mokslinę literatūrą bei norminius dokumentus, akivaizdu, kad Lietuvoje yra sukurta profesinio informavimo, konsultavimo ir orientavimo teorinė bei teisinė bazė. Tačiau moksliniai tyrimai įrodo, kad veikiančios sistemos dar trūksta teikiamų paslaugų kokybės ir vientisumo. Skirtingas profesinio ugdymo supratimas ir traktavimas nesudaro aiškaus ir vientiso ikiprofesinio/profesinio ugdymo suvokimo, bei kokybiškos paslaugos teikimo kriterijų. Sokolovas ir Stranišauskienės (2007) vertinimu, dėl didesnio dėmesio atskiriems profesinio orientavimo elementams Lietuvos mokslininkų darbuose sukurtos svarbios, tačiau nepakankamos prielaidos visuminiam, nuosekliam profesinio orientavimo modeliui kurti. Ir būtent ikiprofesinis ugdymas turėtų užimti svarbią vietą mokslinių tyrimų srityje.

1.2. Užsienio šalių patirtis organizuojant mokinių ikiprofesinį ugdymą

Užsienio šalyse terminas „ikiprofesinis ugdymas“ neegzistuoja. Vartojama sąvoka „karjeros vystymas“ (*Career Development*). Ši sistema turi ypatingai profesionalius žmogiškuosius, informacinius, bei metodinius resursus.

Prancūzija. Šiuolaikinė ugdymo sistema: tikslai, turinys, principai. Nuo 1996 metų Prancūzijos švietimo ministerija įvedė į ugdymo turinio koncepciją „orientacijos ugdymą“ (*education a l'orientation*). Tai mokinių supažindinimas su ekonomine ir profesine aplinka; mokinių supažindinimas su profesijų pasauliu per jų pačių refleksijas; asmeninio profesinio projekto rengimas, analizė, kliūčių nustatymas ir jų pašalinimo būdų paieška, aktyviai tame procese dalyvaujant mokinių tėvams ir mokytojams; mokinių mokymosi motyvacijos skatinimas profesinio projekto kontekste. Orientacijos ugdymo metodai:

1. Supažindinimas su profesijomis. Informuojama pamokų metu, organizuojamos parodos, dalyvaujama forumuose, žiūrimi filmai, minimum viena savaitė per metus skiriama ekskursijoms į darbo vietas, kviečiami profesijų atstovai į mokyklas. Tokie renginiai būtinai yra apiforminami raštu, audiovizualiai ir tai eksponuojama mokykloje arba vietinėje spaudoje.

2. Informacijos analizė. Ji remiasi informacine paieškos sistema-banku, kuriame surinktos visos Interneto nuorodos, susijusios su profesijų pasauliu ir kompaktinių diskų banku. IKT technologijų pagalba mokiniai susipažįsta su konkrečia profesija, gali įvertinti savo galimybes ir atitiktį norimai profesijai per asmeninių gebėjimų testavimą.

3. Diagnostika. Šis metodas reikšmingiausias mokinių orientacijoje. Asmeninių savybių ir gebėjimų nustatymo testai, veiksmo testai, profesinių interesų, polinkių testai suteikia mokiniams galimybių realiai įvertinti savo asmeninį potencialą.

4. Autobiografinis metodas. Pastaruoju metu ypač populiarėjantis gyvenimo istorijos metodas. Mokinys pasakoja išsivaizduojamą istoriją pasirinktos profesijos atstovo asmenyje. Tokiu būdu modeliuoja įvairias situacijas, vaizdinius, iškelia problemines aplinkybes, kurias bandoma klasėje aptarti ir surasti alternatyvius sprendimus.

Jungtinės Amerikos Valstijos. Vartojama „profesinio konsultavimo“ sąvoka. Profesinį konsultavimą vykdo kompetentingi specialistai – konsultantai, kurie dirba ne tik su mokiniais, bet ir su jų tėvais, bei mokytojais. Savo darbe jis naudoja pedagoginius-psichologinius metodus: anketavimas, testavimas, asmeniniai pokalbiai, individualių planų sudarymas. Pagal JAV Konstituciją švietimas nėra federalinės valdžios kompetencijoje, todėl norminiai dokumentai yra priimami kiekvienoje valstijoje atskirai. Valstija suskirstyta į mokyklines apskritis, kurioje vietos gyventojai išrenka 3-4 metams švietimo komitetą, atsakingą už visą ugdymo turinį. Vienas iš komiteto narių atsakingas už profesinį orientavimą. Federaliniu lygmeniu priimta ir visoje JAV teritorijoje įgyvendinama programa „Iš mokyklos į darbą“. Ji vykdoma dviem kryptimis: mokiniams, kurie ruošiasi studijuoti toliau ir mokiniams, kurie ruošiasi darbinei veiklai. Pirmuoju atveju sudaryta galimybė padirbėti firmose, skiriant firmos specialistą kaip vadovą. Antruoju atveju moksleiviams sudaromos galimybės dirbti pagal norimą įgyti profesiją. Darbdaviams tai ne tik garbės reikalas, bet ir perspektyva į ateitį renkantis gabius ir talentingus darbuotojus. Amerikoje itin populiari informacinė duomenų bazė O*NET.

Profesinis konsultavimas remiasi mokslininko D.Sjupero koncepcija, kurioje teigiama, kad profesijos pasirinkimas- vaiko augimo proceso rezultatas, kurio metu stiprėja vaiko ryšiai su realia veikla, kuri pereina fantazijų, bandymų ir realių sprendimų stadijas.

Jungtinė Karalystė. Britanijos profesijos patarėjai orientuojasi į mokinių savarankiškumo priimti sprendimus ugdymą. O profesinio orientavimo sistema išsiskiria iš kitų šalių tuo, kad yra labai glaudus ir persipynęs ryšys tarp profesinio orientavimo ir pagalbos įsidarbinant. Mokyklos yra griežtai suskirstytos pagal profilius, todėl metų mokiniams iškyla pasirinkimo tolesnio mokymosi pakraipos problema. Mokyklose itin glaudus bendradarbiavimas tarp profesijos patarėjo, mokytojo, mokinio ir jo šeimos. Testų, pokalbių bei įvairių pedagoginių-psichologinių metodų pagalba mokinys orientuojamas į tolesnę mokymosi pakraipą. Mokiniams sudaromas Perėjimo planas, kuriame pateikiamos rekomendacijos, bei informacija tolesnio ugdymo institucijai apie pagalbos poreikį mokiniui. Profesinio orientavimo akcentu tampa aktyvių formų ir metodų naudojimas: imitacinės programos, darbinė praktika. Nuo 1986 metų visose mokyklose

organizuojamos privalomos darbo mugės. Nusprendžiama kokią produkciją ar paslaugas vykdys, organizuojama reklama, pardavimai.

Profesinio orientavimo praktika remiasi britų mokslininkų tyrinėjimais bei teorijomis. G.Eganomas knygoje „Profesionalus pagalbininkas“ išskiria tris profesinio orientavimo stadijas: 1) problemos iškėlimas ir nustatymas; 2) tikslo išgryninimas ir veiksmų planavimas; 3) pagalba klientui renkantis veiksmų strategijas. K.Rodžeras teigia, kad asmeninis mokinio patyrimas, savęs vertinimas ir interesų identifikavimas suteikia galimybes pačiam išsirinkti labiausiai priimtina profesinį sprendimą. D.Baret ir D.Viljams teigia, kad pagrindinis faktorius yra asmeninės savybės, kuriomis būtina vadovautis renkantis profesiją. Mokslininkai teigia, kad didžioji dalis žmonių atsitiktinai pasirenka profesiją ir po to negali realizuoti savo asmeninio-darbinio potencialo.

Japonija. Švietimo sistema, kaip savarankiškos ir nepriklausomos valstybės pamatas pradėta kurti po antrojo pasaulinio karo. Prioritetine sritimi įvardijamas „visuomenės išsilavinimas“. Iš 100 mokinių vidurinę mokyklą baigia 95, iš jų 90 % įstoja į aukštąsias mokyklas. Ugdymo strateginis tikslas – mokinio rengimas karjerai. Profesinio ugdymo kontrolei visoje šalyje naudojamas mokslininko S.Fukijamos sukurtas testas, kuris leidžia kokybiškai nustatyti mokinio pasirengimą tolesniam profesiniam keliui. Išskiriami trys sąmoningo pasirengimo ir pasirinkimo faktoriai: savianalizė, profesijos analizė ir profesiniai bandymai. Kad nustatytų savo galimybes, mokiniai į testavimo sistemą suveda duomenis apie savo charakterį, gabumus, intelektualines žinias ir fizines bei fiziologines savybes. Profesijos analizė ir profesiniai bandymai vyksta per asmeninę patirtį. Kiekvienais metais mokiniai turi galimybę pasirinkti praktinį profesijos išbandymą 15 funkcinių sričių: augalininkystė; gyvulininkystė; žuvininkystė; dviejų tipų daiktų gamyba: a) priskiriamų pramoninei gamybai ir b) priskiriamų aptarnavimui ir verslui; darbas su mechanizmais; kanceliarinis darbas; verslas; bendravimas su žmonėmis; maisto gaminių ruošimas; projektavimo ir brėžinių darbai; maisto gaminimas; žmonių priežiūra; vieši pasisakymai; sportiniai užsiėmimai; tyriminis darbas. Per tris mokslo metus mokiniai turi surinkti 48 profesinius bandymus. Tai fiksuojama teste.

Apžvelgus išsivysčiusių šalių ikiprofesinį ugdymą galima daryti išvadą, kad dėmesys akcentuojamas mokinio asmeninėms savybėms, praktiniam ugdymui, bei atsižvelgiant į tuo metu egzistuojančią darbo rinką.

1.3. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ikiprofesinio ugdymo raida ir jo ypatumai

Lietuvoje ir Europos Sąjungoje švietimo politika, siekdama kurti atvirą demokratinę visuomenę, pripažįsta kiekvieno asmens individualumą. Lietuvos Respublikos valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose, Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme deklaruojama „Mokyklos visiems“ koncepcija. „Mokykla visiems“ – mokykla, kurioje kiekvienam mokiniui skiriama pakankamai dėmesio ir teikiama paslaugų, priklausomai nuo individualių mokymosi poreikių. Tokioje mokykloje mokinių tam tikri poreikiai suprantami kaip norma, ir siekiama, kad visi mokiniai mokytųsi kartu, praturtindami, padėdami vienas kitam. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos valstybinės švietimo strategijos nuostatas siekiama sukurti įvairių poreikių asmenis pritaikytą ugdymo(si) aplinką ir išplėtoti švietimo formų bei paramos įvairių gebėjimų asmenims sistemą.

UNESCO 1994 metais specialiųjų mokinių ugdymą apibrėžė inkliuzinės švietimo sistemos kontekste kaip tam tikrą pedagoginę intervenciją ir pagalbą, teikiamą atsižvelgiant į kiekvieno mokinio specialiuosius ugdymo(si) poreikius. Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių integracija literatūroje apibrėžiama kaip kaitos procesas, skatinantis naujai pažvelgti į visą ugdomąjį procesą: ugdytinį, ugdytoją, ugdymo priemones ir ugdymo turinį (Ruškus, 2002). 1918-1940 metais Lietuvoje veikė vaikelio Jėzaus draugija, Kurčiųjų-nebylių draugija, Lietuvos aklųjų sąjunga, Žmogaus globos draugija. Karvelis (2001) nagrinėdamas neigaliųjų ugdymo raidą Lietuvoje, išskyrė minėtas organizacijas, kaip pagrindines ir vienintele, kurios rūpinosi ne tik tokių asmenų mokymu, tačiau ir teigiama linkme formavo Lietuvos visuomenės požiūrį. Ypatingai didelis dėmesys buvo skiriamas aklųjų mokymui. Kadangi aklieji buvo laikomi nepilnaverte visuomenės dalimi, jie buvo mokomi labai siauraus profilio specialybių, o mokytojai, neturėdami žinių kaip tokius vaikus mokyti nukreipdavo juos į tuo metu veikusią aklųjų profesinę vidurinę mokyklą. Šioje mokykloje buvo mokoma pynimo, audimo ir žemės ūkio darbų profesijų.

Sutrikusio intelekto vaikų mokymas pradėtas tik apie 1930 metus įkūrus Vaikelio Jėzaus draugiją ir Vilijampolėje atidarius vaikų, turinčių psichofizinio vystimosi sutrikimų prieglaudą. Šioje prieglaudoje veikė medžio apdirbimo, siuvimo, geležies apdirbimo, daržininkystės, odos, keramikos ir gyvulininkystės skyriai, kuriuose vaikai buvo mokomi dailidės, drožėjo, siuvėjo, šaltkalvio, tekintojo amato. Vaikai, nesugebantys atlikti darbo, buvo apmokomi ir nukreipiami į pagalbinius ūkio darbus. 1931 metais J.Laužiko iniciatyva įkurta pirmoji Lietuvoje specialioji (pagalbinė) mokykla, kuri 1935 metais išleido pirmąją savo laidą ir įteikė 6 mokiniams pradinės mokyklos baigimo pažymėjimus. 1938-1939 metais pradėtos komplektuoti pagalbinės klasės prie pradinių mokyklų. Specialių mokymo(si) priemonių ir vadovėlių mokyklos neturėjo.

Hitlerinės okupacijos metais Lietuva gyveno nacistiniais įstatymais, kurie, be abejonės, reikalavo besąlygiškai laikytis nacistinių reikalavimų. Pokario metais kurčiųjų, akliųjų mokyklos veiklą atgaivino ir vykdė. 1955 metais Lietuvos švietimo ir apsaugos ministerija patvirtino specialiąją instrukciją, kurioje apibrėžiama specialiosios mokyklos sąvoka. Pagalbinė mokykla įvardijama ne tik kaip speciali bendrojo lavinimo, bet ir profesinė mokykla, kurios pagrindinis uždavinys – rengti auklėtinius kokiai nors profesijai, kuri atitiktų jų pajėgumą ir sugebėjimus. Lietuvoje sparčiai kūrėsi pagalbinės mokyklos, buvo gerinama materialinė bazė ir daugiau kaip 1/3 mokomojo dalyko laiko dalis skiriama profesiniam mokinių rengimui. Profesinio – darbinio mokymo tikslas – suteikti mokiniams tvirtas vienos specialybės žinias ir įgūdžius. 1980-1981 metais šalyje veikė 48 įvairių kategorijų sutrikusios raidos vaikams skirtos specialiosios mokyklos.

Esminės pertvarkos prasidėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir priėmus tais pačiais metais Lietuvos Respublikos invalidų socialinės integracijos įstatymą ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą. Abu šie dokumentai apibrėžė ne tik neįgaliųjų, bet ir specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų teisę būti ugdomiems institucijose, esančiose arčiausiai jų gyvenamosios vietos, gauti specialiąją pedagoginę, psichologinę, medicininę pagalbą, reikiamas specialiąsias mokymo bei darbo vietas priemones pritaikytas individualiems poreikiams (Aduikienė, Labinienė, 2003). Taigi atsirado oficiali sąvoka – vaikai, turintys specialiųjų ugdymo(si) poreikių, kurie iki to laiko Lietuvoje buvo įvardijami, kaip defektyvūs, anomalūs, kurti, akli, debilai, imbecilai, daunai. Etiniu požiūriu toks žmonių kategoriškumas ir orientacija iš anksto prognozavo nedideles galimybes gyvenime, žeidė žmogaus orumą, įpareigojo reabilituoti save kaip asmenybę tarp kitų bendruomenės narių, nebuvo įvertinamos ypatingos asmens kompetencijos galimybės.

1993 metais Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerijos kolegijos patvirtintas dokumentas „Specialiosios pedagoginės pagalbos teikimas specialiųjų poreikių vaikams bendrojo ugdymo įstaigose“ nustatė integruoto ugdymo formos, turinio bei įvairių specialistų veiklos sąveiką. Lietuvos mokslininkai (A.Bagdonas, L.Jovaiša ir kt.), siekdami sunorminti vaikų, turinčių specialiųjų poreikių, sąvoką, nustatė apibrėžtus ir vienareikšmius kriterijus, pagal kuriuos galima nustatyti sutrikimus ir jų grupes. Vadovaujant A.Bagdonui ir atsižvelgiant į kitų šalių klasifikacijų pavyzdžius, 1995 metais Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Specialiojo ugdymo ekspertų komisija patvirtino „Sutrikimų klasifikaciją“. Specialiųjų ugdymosi poreikių turinčiais vaikais vadinami visi įvairių sutrikimų ar negalių turintys vaikai. Tai platus apibūdinimas, kurį sudaro:

1. Intelektų sutrikimai. Tai protinių gebėjimų nukrypimas nuo normos, sukliamas elgesio, emocijų bei socialinio prisitaikymo sutrikimų.

2. Specifiniai pažinimo sutrikimai arba pažinimo procesų neišlavėjimas. Tai sąlygiškai nepakankamas atskirų pažinimo funkcijų išsivystymas dėl minimalių smegenų disfunkcijų.

3. Emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai. Tai sąlygiškai pastovus nukrypimas nuo adaptyvaus elgesio, traktuojamo kaip normalus.

4. Kalbos ir kiti komunikacijos sutrikimai. Tai žymūs sąlygiškai nuolatiniai bendravimo, kalbėjimo ir kalbos nukrypimai nuo įprastų bendravimo bei kalbėjimo normų.

5. Klausos sutrikimai. Tai sąlygiškai nuolatiniai, pastebimi, trukdantys bendrauti girdimojo jutimo ir suvokimo nesklaidumai.

6. Judesio ir padėties sutrikimai. Gali būti įgimti, įgyti dėl traumų ar persirgtų ligų ir trukdantys lavintis įprastinėmis sąlygomis pagal bendrą programą.

7. Lėtiniai somatiniai ir neurologiniai sutrikimai. Tai įvairūs chroniški sutrikimai (ligos), kurie turi įtakos vaiko ugdymui, reikalauja specialių ugdymo sąlygų.

8. Kompleksiniai sutrikimai. Tai ypatingumų deriniai.

9. Kiti raidos sutrikimai. Tai kiti nepaminėti sutrikimai, turintys didelę reikšmę ugdymo procesui, lemiantys specialiuosius vaikų poreikius. (Specialiojo ugdymo pagrindai).

1 lentelė

Specialiųjų poreikių mokiniai, integruoti į bendrojo ugdymo klases .

	2001- 2002	2002- 2003	2003- 2004	2004- 2005	2005- 2006	2006- 2007	2007- 2008	2008- 2009	2009- 2010
Iš viso pagal sutrikimus	48 029	49 989	54 240	51 970	51 103	52 232	51 159	48 741	46 780
Intelektos sutrikimai	6 804	7 095	3 834	3 110	3 209	3 118	3 086	3 077	2 975
Specifiniai pažinimo sutrikimai	10 217	11 196	7 286	7 190	7 108	7 006	6 533	6 120	5 920
Kalbos sutrikimai	27 921	29 464	29 377	26 520	24 681	29 613	26 704	26 144	25 089
Regos sutrikimai	1 664	808	501	766	674	385	237	166	122
Klausos sutrikimai	435	437	414	414	574	377	317	304	257
Judesio ir padėties sutrikimai	988	989	1 213	1 516	1 706	1 507	996	586	310
Emocijų, elgesio ir socialinės raidos sutrikimai	901	725	886	1 237	877	899	854
Lėtiniai somatiniai ir neurologiniai	3 501	3 281	3 051	3 441	2 524	1 219	371
Mišrūs sutrikimai	4 318	4 747	5 113	5 567	5 781	6 139	6 747
Kiti sutrikimai	2 895	3 701	4 101	4 260	4 104	4 087	4 135

2002 metais Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo, socialinės apsaugos bei socialinės apsaugos ir darbo ministrų bendru sutarimu patvirtintos specialiųjų poreikių asmenų sutrikimų grupės:

- I- Nedideli specialieji ugdymosi poreikiai
- II- Vidutiniai specialieji ugdymosi poreikiai
- III- Dideli specialieji ugdymosi poreikiai
- IV- Labai dideli specialieji ugdymosi poreikiai.

Statistikos departamento duomenimis, pastaruoju metu kas dešimtas Lietuvos moksleivis turi specialiųjų ugdymo(si) poreikių ir jiems skiriamas didelis ne tik Lietuvos, tačiau ir Europos Sąjungos institucijų dėmesys. Pripažinta, kad žmonių skirtybės yra normalus reiškinys ir mokymas turi būti pritaikytas vaiko gebėjimams, o ne vaikas turi būti taikomas prie išankstinio standarto. Įgyvendinant LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2007 m. lapkričio 16 d. įsakymą Nr. AI-316 „Dėl specialiųjų poreikių nustatymo ir jų tenkinimo sąlygų bei taisyklių patvirtinimo“ ir kitus vėliau priimtus teisės aktus, reglamentuojančius asmens specialiųjų poreikių nustatymo ir tenkinimo klausimus, 2009 metais specialiųjų poreikių lygis Lietuvoje nustatytas 22 507 asmenų, o palyginus su 2006 metais- pokytis sudaro 11,6 proc.

Specialiųjų ugdymo(si) poreikių mokinių ikiprofesinis ugdymas turi būti orientuotas į profesinę orientaciją. Vienas svarbiausių veiksnių, įtakojančių kokybišką ikiprofesinį orientavimą yra mokinio gebėjimų identifikavimas bei profesinis konsultavimas, kadangi sutrikimo specifika riboja profesijos pasirinkimo laisvę. 1997 metais priimtame Profesinio mokymo įstatyme apibrėžti specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių vaikų profesinio mokymo sistemos uždaviniai, kurių vienas sako: „garantuoti kokybišką ir sistemingą neįgaliųjų darbinį mokymą ir profesinį orientavimą bendrojo lavinimo sistemoje“. Nuo profesinių interesų priklauso labai svarbus veiksnys – profesijos pasirinkimo motyvacija. Neretai jaunuolių profesiniai interesai kinta mokantis tam tikros profesijos, o tai įrodo nepagrįstą motyvaciją ankstyvajame profesijos pasirinkimo etape. (Kregždė, 1998).

Lapė (1980) parengė mokinių schemą, kuri vaizdžiai nusako etapus, kuriuos turi praeiti mokinys: profesijos rinkimosi propedeutika → bendras darbinis rengimasis → profesinės informacijos rinkimasis → specialybinis apsisprendimas → mokymo įstaigų atranka → pažintis su stojimo sąlygomis → dalyvavimas profesinėje atrankoje → stojimo motyvų ir asmeninių interesų patikrinimas → profesinis specialybinis teorinis bei praktinis rengimasis → įsidarbinimo nuoseklumo išsiaiškinimas → integracija į darbinę profesinę bendruomenę ir adaptaciją joje → socializacijos sėkmės vertinimas → informacijos rinkimas apie kvalifikacijos kėlimo bei perkvalifikavimo galimybes.

Specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių apsisprendimą riboja negalės pobūdis. Baranauskienė (2010) išskiria teorinius kriterijus ir pagrindinius ikiprofesinio rengimo principus:

1. Pagal integracijos, inkluzijos ir socialinio dalyvavimo koncepcijų nuostatas, specialiųjų poreikių, neįgalūs asmenys, kaip ir visi Europos piliečiai, turi teisę į realias galimybes mokytis, gyventi ir dirbti Europos šalyse.

2. Į ikiprofesinio rengimo procesą įtraukiama specialiųjų ugdymo(si) poreikių

turinčių mokinių šeima.

3. Į ikiprofesinio rengimo procesą įtraukiami darbdaviai.
4. Mokyklos, šeimos ir bendruomenės resursų pasitelkimas išsikeltiems specialiųjų poreikių mokinių ikiprofesinio ugdymo tikslams pasiekti.
5. Individualizacijos plėtotė ikiprofesinio rengimo proceso metu.
6. Kai kurių naujų mokomųjų dalykų, susijusių su ikiprofesiniu rengimu, įdiegimas į ugdymo turinį.
7. Specialiųjų ugdymo(si) poreikių, besimokančių visų ugdymo(si) formų įstaigose, individualizuotas praktinis profesijų išbandymas.
8. Verslumo koncepcijos plėtojimas, kurią akcentuoja ir integruojamųjų dalykų gairės.
9. Tarpininkavimo poreikiai ir kryptys: konsultavimas derinant konkrečius norus ir galimybes bei socialinė parama profesijos pasirinkimo laikotarpiu.
10. Bendrųjų gebėjimų ugdymas.
11. Orientacija į įgalinimo, socialinio dalyvavimo paradigmos ir progresyvistinio ugdymo koncepcijas.
12. Bendrieji edukaciniai principai: mokinio saviveiklos idėja, teigiamas emocinis fonas, diferencijavimas ir individualizavimas, integravimas.

Baranauskienė, Valaikienė (2010) išskiria modelius, kurių principai galėtų būti taikomi ikiprofesiniame specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių ugdyme.

Socialinės profesinės inkluzijos modelis. Šio modelio idėja – pašalinti diskriminaciją, baime, ignoravimą, nusistatymus ir teisių pažeidimus, su kuriais visuomenėje susiduria socialinės atskirties asmenys. Tai neįgaliųjų bei sveikų asmenų tarpusavio bendradarbiavimas, lygių galimybių sudarymas. Mokymas vykdomas realiomis sąlygomis, būsimoje darbo vietoje pradedant nuo psichologinio parengimo, darbo eigos demonstravimo, praktinio proceso išbandymo, įgūdžių įtvirtinimo ir baigiant savarankišku darbu.

Profesinio konkurencingumo modelis. Teorinis mokymas mokykloje derinamas su praktiniu mokymu darbo vietoje. Dėmesys individualiam mokymui. Specialybės mokoma įmonės dirbtuvėse, atliekami konkretūs užsakymai, realus darbo laikas ir pertraukos. Šešiams mokiniams skiriamas vienas profesijos mokytojas, jiems specialiai pritaikoma mokomoji medžiaga.

Profesinės segregacijos modelis. Taikomas turintiems ypač stiprius specialiuosius poreikius. Izoliuojant specialiųjų poreikių asmenį išlaikomas jo orumas ir gyvenimo kokybė.

Profesinio mokymo modelis. Pagrindinis dėmesys skiriamas teoriniam specialybės mokymui, tikslas išmokyti tam tikros specialybės. Gamybinis mokymas vykdomas mokyklų turimoje mokymo bazėje.

Profesinės karjeros projektavimo modelis. Šis modelis orientuotas į individualius santykius su asmeniu, atsižvelgiant į jo gyvenimo perspektyvą. Projektuojant karjerą įvertinami individualūs asmens poreikiai, galimybės, darbo rinka ir perspektyvos.

Taigi ikiprofesinis ugdymas plačiai nagrinėjamas lietuvių ir užsienio mokslininkų, pateikiamos rekomendacijos, norminiai dokumentai reglamentuoja šios paslaugos teikimą, tačiau, kaip teigia Baranauskienė ir Ruškus (2004), mažai tyrinėjama specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių profesiniai interesai, norai, lūkesčiai, norai ir galimybės, todėl šiame darbe siekdami išsiaiškinti ikiprofesinio ugdymo problemas ir numatyti galimybes orientuojamės į mokinių nuomonę. Baranauskienės ir Juodraičio (2008) teigimu, profesinis ugdymas vykdomas pagal mokyklos modelį, t.y. teoriniu pagrindu, nes nepalaikomi reikiami ryšiai su potencialiais darbdaviais, darbo birža; mokymo bazės neatitinka šiuolaikinių reikalavimų; mokymo planuose mažai dėmesio skiriama profesinio konkurencingumo, bendrųjų gebėjimų ugdymui.

Moksliniu lygmeniu plačiai nagrinėjama specialiųjų ugdymo/si poreikių turinčių mokinių integracija, pažinimo lavinimas, bet galima konstatuoti, kad integruotas arba inkliuzinis ugdymas mūsų šalies visuomenei mažai žinomas, todėl ne visada susiduriama tik su teigiamomis nuostatomis. Unčiurio (2000) atlikti tyrimai atskleidė, kad egzistuoja dalies bendrojo mokyklų mokytojų neigiama nuostata į SUP turinčius mokinius klasėje. Ambrukaitis (2004) teigia, kad integruoto ugdymo sąlygomis mokytojams iškyla būtinybė ne tik įgyti specialias profesines mokinių pažinimo bei pagalbos jiems kompetencijas, bet ir tam tikrą psichologinį nusiteikimą. Esminis integruoto ugdymo uždavinys – išmokyti SUP turinčius mokinius ir juos supančius žmones didžiausią dėmesį skirti gebėjimams, tam ką moka ir sugeba.

Nors apie specialiųjų poreikių turinčių mokinių ugdymą atlikta daug tyrimų ir mokslinių studijų, tačiau neįgaliųjų ikiprofesinio rengimo ateitis dar nėra pakankamai reglamentuota, mokliškai pagrįsta ir sukurta metodika. Būtinai išsamūs tyrimai, kurie padėtų atskleisti esamą situaciją bendrojo lavinimo mokyklose, todėl šiame baigiamajame magistro darbe keliamos ir analizuojamos problemos, su kuriomis susiduria mokiniai, jų tėvai ir mokytojai iš esmės yra informatyvios ir naudingos.

2 skyrius. MOKINIŲ, TURINČIŲ SUP, IKIPROFESINIO UGDYMO(SI) BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE PROBLEMŲ IR GALIMYBIŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti kokia situacija ikiprofesinio ugdymo kontekste yra bendrojo lavinimo mokykloje, kurioje inkliuziniu ugdymo būdu mokomi ir lavinami specialiujų ugdymo/si poreikių turintys mokiniai, naudotas kiekybinio tyrimo (anketavimo) metodas. Williams, Monge (2006) nurodo, kad kiekybinis tyrimo metodas tinka, kai:

1. Matavimai gali būti naudingi apibūdinti tai ką studijuojame. (Šiuo atveju - SUP turinčių mokinių ikiprofesinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje).

2. Norima pateikti tam tikrus aprašomuosius matavimų apibendrinimus.

3. Apskaičiuoti tikimybę, kad tam tikri apibendrinimai nėra paprasti, atsitiktiniai.

Atsižvelgiant į mokslinės literatūros analizę, sudaryta empirinio tyrimo schema (I priedas). Anketa sudaryta remiantis operacionalizacijos schema. Anketoje pateikiami atviro ir uždaro tipo klausimai. Anot Kardelio (2002) – uždaro tipo klausimų pranašumas tas, kad respondentui lengviau pasirinkti atsakymą, o tyrėjui nereikia klasifikuoti atsakymų; lengviau juos apdoroti, lyginti ir gretinti; didesnis indikatoriaus patikimumas, o trūkumas – informacija, gauta iš respondento, atspindi realią padėtį pagal tai, kaip tą realybę priėmė kiekvienas individualiai. G.Šaparnis (2002) teigia, kad kiekybinis tyrimas neduoda objektyvios informacijos, reikšmingos socialiniams mokslams (neatsižvelgiama į kompleksinę realybę; ignoruojami daugiamatiškumo, procesai, atrenkama tik ta informacija, kuri gali virsti kiekybine informacija), tačiau tai yra standartinė procedūra, kurią galima transformuoti į mokslinę informaciją (Bitinas, 1998). Uždaro tipo klausimų ribotumas kompensuojamas atviro tipo klausimais, paliekama galimybė respondentams išsakyti savo nuomonę.

Anketinės apklausos duomenų grupavimui panaudota Likerto (1931) skalė (susumuotų reitingų metodas). Likerto skalė sukonstruota ranginės skalės principu: atsakymai išdėstyti griežtai mažėjančia tvarka.

Kad anketinė apklausa būtų kokybiška, G.Merkys (1995) nurodo svarbiausius apklausos kokybės rodiklius:

1. Anketų grįžtamumo kvota turi būti didesnė nei 50%.

2. Anketos, kuriose 30 ir daugiau procentų klausimų palikti be atsakymo – brokuojamos ir statistiškai neapdorojamos.

Anketa sudaryta išlaikant klasikinės kompozicijos struktūrą: įvadinė dalis, pagrindinė dalis, demografinė dalis (Martišius, Kėdaitis, 2003).

2 lentelė

Diagnostiniai blokai

Priklausomi kintamieji	Klausimų skaičius
Požiūris į gyvenimo perspektyvas/motyvacija	11
Informacinio švietimo dermės vertinimas	10
Demografiniai kintamieji	4

Duomenų analizės metodai

- aprašomoji statistika;
- dažnio analizė;
- koreliacinė analizė. (Koreliacinė analizė matuota Spearman'o koeficientu).

Gautų įverčių analizė skaičiuojama absoliučiu dažniu, konstruojamos nominalinės arba ranginės skalės, absoliutūs dažniai transformuojami procentiniais. Kategorinių duomenų reikšmingumui nustatyti naudotas neparametrinės statistikos metodas –chi kvadrato kriterijus (χ). Tai statistinė procedūra, leidžianti nustatyti ar yra skirtumų:

1. Tarp dviejų tyrime dalyvaujančių grupių.
2. Tarp tos pačios tyrime dalyvaujančios grupės pradinio ir baigiamojo matavimo.
3. Tarp lauktų ir iš tikrųjų tyrime dalyvavusių grupių rezultatų.

Nustatant požymių reikšmes, ryšius tarp atskirų požymių, jų tamprumą bei atrinkti faktorius, darančius didžiausią įtaką tiriamam požymiui nustatyti, taikytas koreliacijos metodas. Koreliacija matuota Pirsono koeficientu (tekste Pirsono koeficientas žymimas „r^c“). Jis gali būti reiškiamas reikšmėmis nuo 0 iki 1.

3 lentelė

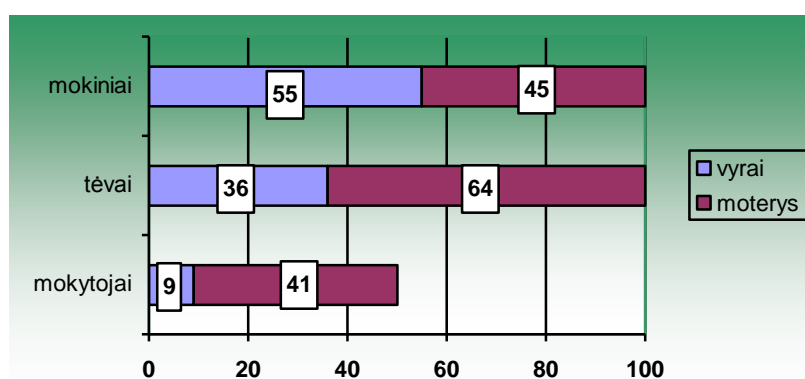
Koreliacijos koeficiento reikšmių skalė										
Labai stipri	Stipri	Vidutinė	Silpna	Labai silpna	Nėra ryšio	Labai silpna	Silpna	Vidutinė	Stipri	Labai stipri
-1	nuo -1 iki -0,7	nuo -0,7 iki 0,5	nuo -0,5 iki -0,2	nuo -0,2 iki 0	0	nuo 0 iki 0,2	nuo 0,2 iki 0,5	nuo 0,5 iki 0,7	nuo 0,7 iki 1	+1

Tiriamų požymių reikšmių sklaidos apibūdinimui iliustruoti naudotas standartinio nuokrypio metodas tai tiriamojo požymių sklaidos apibūdinimas, apibrėžiamas kaip įgyjamų reikšmių ir vidurkio skirtumų kvadratų sumos vidurkis (žymimas „s“). Statistinis nuokrypis nusako kaip plačiai yra pasklidusios reikšmės, rodo kiek vidutiniškai reikšmės nukrypsta nuo vidurkio. Statistiniai metodai (koreliacija, standartinis nuokrypis) taikyti atliekant tyrimo duomenų statistinį įvertinimą Microsoft Office Excel, SPSS for Windows kompiuterinėmis programomis. Rezultatams pateikti pasirinktas aprašomosios statistikos metodas, informacija pateikiama lentelėse, paveiksluose.

2.2. Tyrimo dalyvių imtis ir charakteristika

Tyrimas atliktas Šiaulių rajono Pavenčių vidurinėje mokykloje. Joje mokosi 1106 mokiniai, iš jų 302 turintys specialiųjų ugdymo/si poreikių. Procentine išraiška: 5 % specialiųjų poreikių mokiniai, 16 % specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai, 79 % likę mokiniai. Mokyklos dėmesio centre – siekis prisitaikyti prie kiekvieno mokinio individualių gebėjimų, poreikių, interesų. Misija – kiekvienam mokiniui sudaryti galimybę optimaliai vystytis, mokytis ir būti kartu, įgyvendinama vykdant inkliuzinį ugdymą: specialiųjų poreikių mokiniai turi galimybę mokytis visiškos integracijos, dalinės integracijos ir ugdymo namuose formomis. Tyrimas atliktas trimis imtimis; specialiųjų poreikių turintys mokiniai (N=100), specialiųjų poreikių turinčių mokinių tėvai (N=100), ir mokytojai, dirbantys su specialiųjų poreikių turinčiais mokiniais (N=50). Iš viso apklausta 250 respondentų.

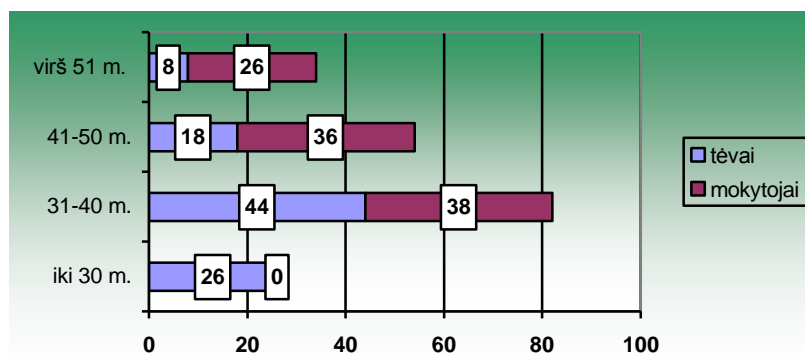
Tyrimo imtis sudaryta paprastuoju atsitiktiniu būdu. Anketų grįžtamumo kvota – 100 %.



2 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N=250).

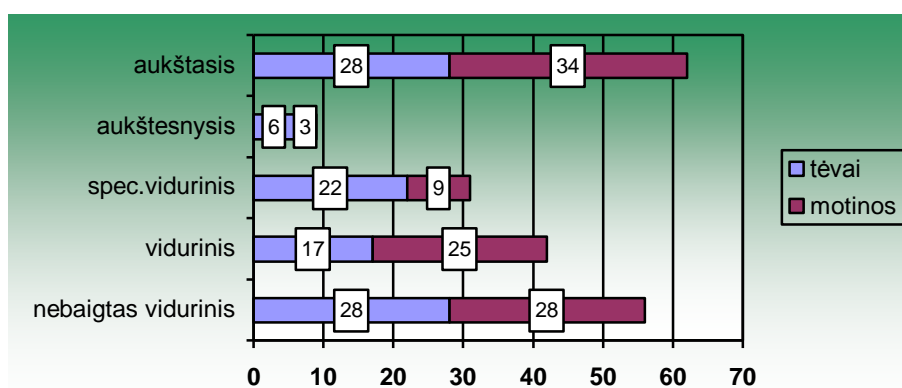
Tyrimo imtyje dominuoja moterys: 82 % mokytojos, 64 % mamos, o mergaičių - 44 %.

Tyrimo dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal amžių pavaizduotas 3 paveikslėlyje.



3 pav. Respondentų (tėvų ir mokytojų) pasiskirstymas pagal amžių, (N=150)

Pastebima, kad tyrime dominuoja iki 40 metų tėvai, o mokytojai pasiskirstė beveik vienodai, tik jauni mokytojai (iki 30 metų) tyrime nedalyvavo.



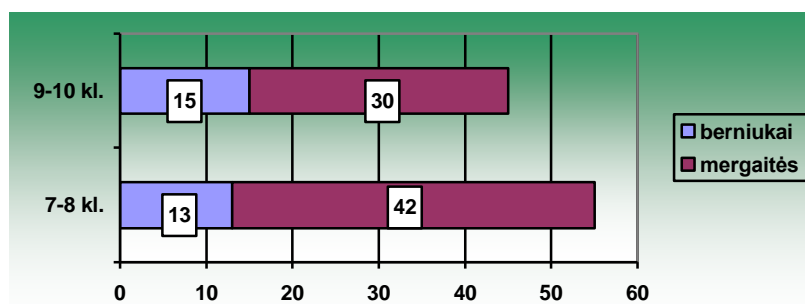
4 pav. Mokinių tėvų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, (N=100)

Respondentų pasiskirstyme pagal išsilavinimą dominuoja nebaigtas vidurinis ir aukštasis išsilavinimas.

Anot Jovaišos (1978), profesinis orientavimas įvairiais asmenybės formavimosi etapais įgyja tam amžiaus tarpsniui būdingų funkcijų kurios atitinka fazes:

1. Paruošiamoji fazė – nuo vaikų darželio iki 6 klasės. Mokyklai svarbu geriau pažinti mokinius, ugdyti jų interesus.
2. Formuojamoji fazė – mokiniai orientuojami rinktis konkrečias specialybes.
3. Nukreipiamoji fazė – formuojami mokinių, neturinčių aiškių profesinių ketinimų, motyvai.
4. Įtvirtinamoji fazė - padedama mokiniams pagal jų poreikius jau pasirinkusiems profesiją.

Būtent antroji ir trečioji fazės ir yra svarbiausios ikiprofesiniame ugdyme, todėl į tyrimo imtų buvo atrinkti 7-10 klasių mokiniai.



5 pav. Respondentų, moksleivių, pasiskirstymas pagal amžių, (N=100)

Tyrimo imtyje nuo visų apklaustų respondentų mokinių 45 procentai sudaro 9-10 klasių ir 55 procentai 7-8 klasių mokinių.

2.3. Tyrimo rezultatų analizė

Požiūris į gyvenimo perspektyvas. Motyvacija. Kryptingas ikiprofesinis ugdymas gali būti įvardijamas kaip svarbus veiksnys, padedantis mokiniams pasirinkti ne tik tolesnio gyvenimo perspektyvą, baigus pagrindinio ugdymo programą, bet ir turėti aiškią viziją kokią profesiją rinktis. Anot Westberg (2002), motyvacija – tai visų veiksnių, kurie skatina veikti, kelti sau tikslus ir jų siekti, visuma. Pusė mokinių, kurie mokosi 9-10 klasėse nurodė, kad tiksliai žino kokią profesiją norėtų įgyti, o 7-8 klasių pusė mokinių turi tvirtą nuomonę dėl tolesnio profesinio pasirinkimo. Tačiau kita pusė vyresniųjų mokinių dar abejoja.

4 lentelė

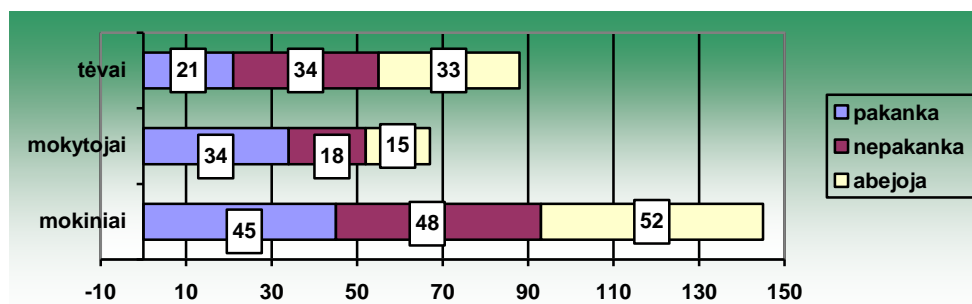
Moksleivių profesinis apsisprendimas pagal amžių, **proc.**

	Klasė, kurioje mokotės	
	7 -8 kl.	9 – 10 kl.
Žinau	54	55
Nežinau	29	3
Abejoju	17	42

Pastebima, kad berniukai tvirčiau apsisprendę, nei mergaitės (atitinkamai 69 ir 36 proc. teigiamų atsakymų). Nustatyti statistikai reikšmingi skirtumai vertinant profesinį apsisprendimą tarp gyvenančių mieste ir kaime moksleivių. Miesto moksleivių tvirtesnis apsisprendimas ($\chi^2 = 10,586$, $p=0,05$).

Berniukai nurodo staliaus, statybininko, vairuotojo, autoelektriko, automechaniko, elektriko profesijas, mergaičių tarpe populiariausia kirpėjos specialybė. Mergaitės nurodė, kad norėtų dirbti vadybininke, buhalterė, teisininke, padavėja, virėja, stiliste, žurnalistė, sekretore, pradinių klasių mokytoja, aktorė, renginių organizatore, masažuotoja, siuvėja, dizainerė, manikiūro specialistė, manekene.

Trečdalis mokinių atsakė, kad nežino kuo norėtų būti, nes dalis mano, kad jiems dar per anksti apie tai galvoti, o daugumai trūksta informacijos. Vadinasi Čebatariūnienės (2008) iškeltas svarbiausias bendrojo lavinimo mokyklos uždavinys profesinio informavimo kontekste – padėti mokiniams priimti profesijos rinkimosi sprendimą dar nėra pakankamai įgyvendinamas mokykloje. Ir nors didesnė moksleivių atsakė, kad yra gavę informacijos apie juos dominančios profesijos pasirinkimo galimybes, tačiau pusei moksleivių jos nepakanka.

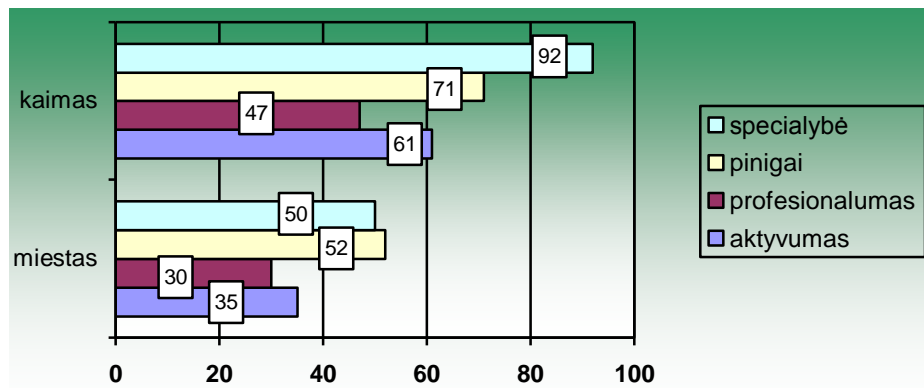


6 pav. Respondentų nuomonių dėl informacijos pakankamumo raiška, (N=250)

Išryškėjo nuomonių skirtumas tarp mokytojų, mokinių ir jų tėvų. Beveik pusė mokytojų yra įsitikinę, kad informacijos mokiniams apie profesijų pasaulį pakanka. Panašiai mano ir mokinių tėvai: Pusė respondentų teigia, kad mokykla pakankamai skiria dėmesio jų vaikų ikiprofesiniam ugdymui.

Jovaiša (1999) pabrėžia, kad renkantis profesiją labai svarbi yra interesų reikšmė. Todėl tyrime buvo siekiama išsiaiškinti kokie mokinių interesai lemia jų pasirinkimą, ar jie nukreipti į ateities perspektyvas, ar apsiriboja nūdienos poreikiais.

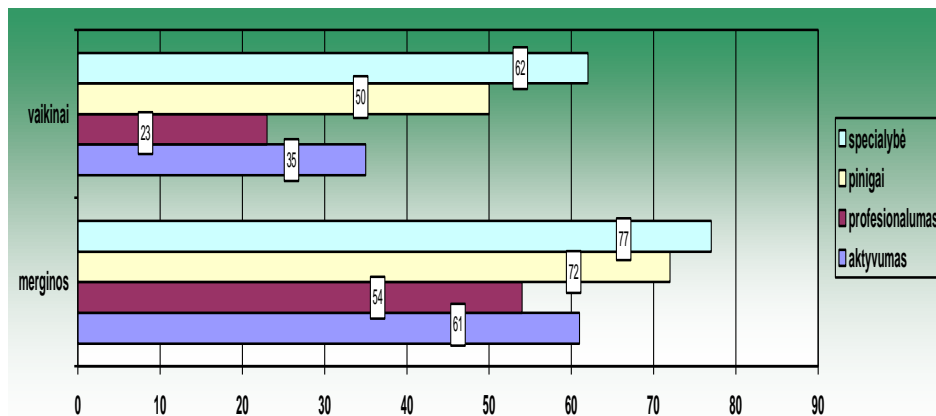
Didesnė dalis moksleivių ketina toliau mokytis, nes nori būti aktyvūs gyvenime (47 proc.) ir tapti profesionaliu savo srities specialistu (47 proc.).



7 pav. Interesų, lemiančių tolesnį apsisprendimą mokytis, raiška pagal vietovę, kurioje gyvena mokiniai, (N=100)

Pastebima, kad mokinių apsisprendimą toliau mokytis lemia noras įgyti specialybę ir uždirbti pinigų. Gauti statistiškai reikšmingi skirtumai vertinant specialybės įgijimą bei finansinį stabilumą. Šiuos faktorius labiau akcentavo kaimo, nei miesto mokiniai (finansinis stabilumas - $\chi^2=16,409$, $p=0,003$; specialybės įgijimas - $\chi^2=20,0720$, $p=0,000$).

Atlikto tyrimo duomenų analizė parodė, jog profesinis aktyvumas, specialybės įgijimas daugiau svarbus merginoms, negu vaikinams ($\chi=18,063$, $p=0,000$)



8 pav. Interesų, lemiančių tolesnį apsisprendimą mokytis, raiška pagal lytį, (N=100)

Jankevičius (2005) nagrinėdamas motyvų ir submotyvų sąveiką profesijos rinkimosi motyvacijoje teigia, kad asmenybės santykis su aplinka yra socialiai tipiškas ir determinuotas visuomeninio gyvenimo ir ugdymo, todėl ir apsisprendimo motyvai yra nulemti visuomeninio gyvenimo ir ugdymo. Visuomenėje šiuo metu vyrauja nuostata, kad didžioji dalis jaunimo savo tolesnį gyvenimą sieja su išvykimu į užsienį. Tačiau šiame tyrime neižvelgta santykinai dominuojančio minėto požiūrio. Trečdalis moksleivių nurodė, kad norėtų važiuoti į užsienį, o daugiau, kaip pusė savo ateitį sieja su Lietuvoje įgyta specialybe ir darbine veikla, o 4 proc. abejoja.

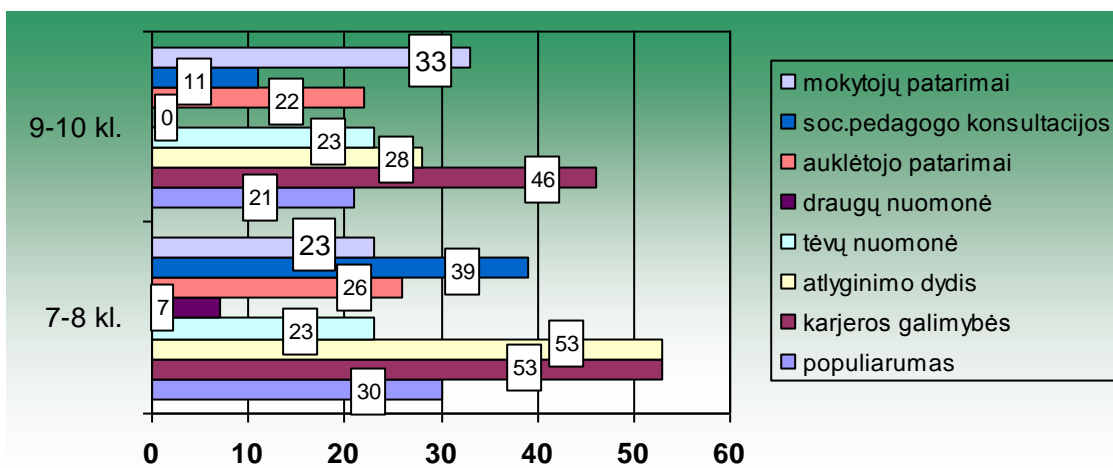
Tėvų lūkesčiai siejami su jų vaikų kryptingu mokymusi siekiant įgyti profesiją. 81 proc. respondentų norėtų, kad jų vaikas mokytųsi ir įgytų profesiją, o trečdalis tėvelių norėtų, kad vaikas baigęs/usi mokyklą pasirinktų darbinę veiklą. Tėvai, turintys aukštesnį išsilavinimo lygį nurodo pirmoje vietoje mokslo svarbą, o nebaigę ar įgiję tik vidurinį išsilavinimą – darbinę veiklą. Tyrime buvo domėtasi, kas, mokinių nuomone, yra svarbiausia renkantis profesiją.

4 lentelė

Motyvai, įtakoję profesijos pasirinkimą

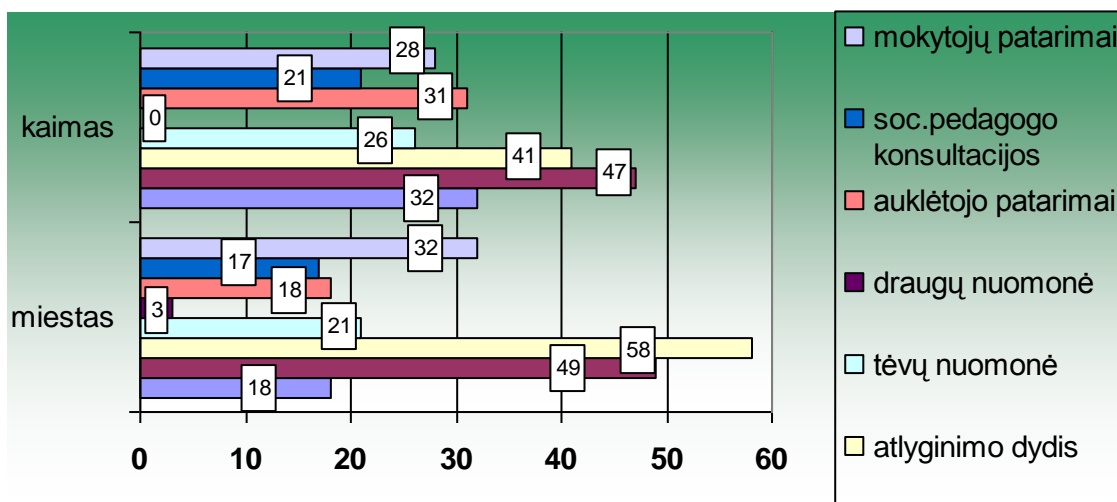
	Labai svarbu	Svarbu	Abejoju	Nesvarbu
Profesijos populiarumas	23	48	12	12
Karjeros galimybės	49	44	2	5
Atlyginimo dydis	51	38	6	5
Tėvų patarimai	23	49	13	15
Draugų nuomonė	2	27	30	38
Klasės auklėtojo informacija	23	38	21	15
Socialinio pedagogo konsultacijos	19	37	25	18
Dalykų mokytojų patarimai	30	43	10	14

Išryškėjo tendencija, kad mokinių profesijos pasirinkimo vertinimas priklauso nuo jų amžiaus. Renkantis profesiją, vyresniems svarbiau nei jaunesniems karjeros galimybės ($\chi^2 = 3,003$, $p=0,003$), o jaunesniems labiau nei vyresniems svarbus atlyginimo dydis ($\chi^2 = 9,435$, $p=0,002$).



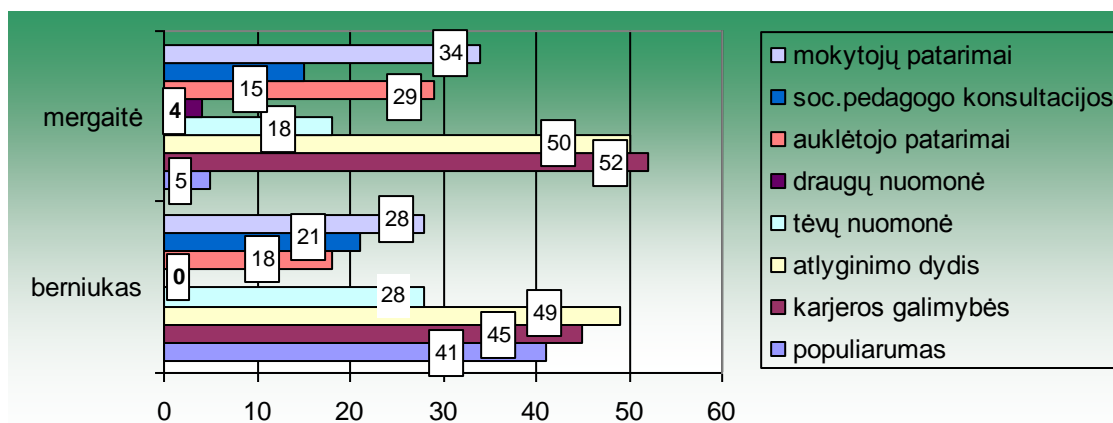
9 pav. Profesijos pasirinkimo priklausomybė nuo amžiaus, (N=100)

Nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai vertinant profesijos pasirinkimą pagal atlyginimo dydį tarp mieste ir kaime gyvenančių mokinių. Miesto vaikai lyginant su kaimo vaikais labiau akcentavo būsimą atlyginimo dydį ($\chi^2 = 5,182, p=0,001$).



10 pav. Profesijos pasirinkimo priklausomybė nuo gyvenamosios vietovės, (N=100)

Išsiskyrė berniukų ir mergaičių nuomonė dėl tokių veiksnių, kaip profesijos populiarumas ir tėvų nuomonė. Berniukams svarbu renkantis profesiją atsižvelgti į jos populiarumą, o mergaitėms – į tėvų nuomonę.



11 pav. Profesijos pasirinkimo priklausomybė nuo lyties (N=100)

Statistiškai reikšmingi skirtumai gauti mokiniams vertinant profesijos populiarumą ($\chi^2 = 27,328$, $p=0,000$). Jis ypatingai aktualus berniukams (42 proc.) ir tik 4 proc. mergaičių.

Analizuojant kitus berniukų ir mergaičių atsakymus, statistikai reikšmingų skirtumų nenustatyta, nuomonės sutampa.

Jankevičius (2004) kaip vieną iš ikiprofesinio ugdymo tikslų įvardija moksleivių mokymą kritiškai vertinti savo galimybes, jų atitikimo veiklai nustatymo būdus ir metodus. Nuo sugebėjimo sąmoningai pasirinkti tokią profesiją, priklauso kaip ateityje bus užtikrinta sėkminga ir pastovi socialinė saviraiška. Su mokėjimu įvertinti savo galimybes ir profesinį tinkamumą glaudžiai susijęs gebėjimas kritiškai įvertinti galimybę įgyvendinti savo profesinius ketinimus.

Moksleiviams buvo pateiktas klausimas, kaip jie vertina savo būsimos darbinės veiklos galimybes. Tyrimo rezultatai rodo, kad mokiniai optimistiškai vertina savo galimybes darbinėje veikloje. 71 proc. mano, kad turės pakankamai geras galimybes susirasti darbą pagal įgytą specialybę.

5 lentelė

Profesinės veiklos ateities galimybės moksleivių vertinimu

	visiškai sutinka	sutinka	abejoja	nesutinka
Turėsiu pakankamai galimybių įgyti norimą profesiją	46	30	12	12
Galėsiu įsidarbinti pagal įgytą profesiją tik sutikdamas dirbti už mažą atlyginimą	19	15	23	43
Niekada nesusirasiu darbo pagal norimą specialybę	10	10	16	64

Kaip teigia Baranauskienė (2008), profesinės asmenybės veiklos pasirinkimą lemia daugelis veiksnių: socialinės aplinkos poveikis raidos etapais, šeimos įtaka, formalus švietimas mokykloje, paties mokinio normų ir vertybių įvaldymas. Tačiau kaip svarbiausias veiksnys, išvardintų kintamųjų sąveikoje, įvardijamas šeima. Cituojant Jagacinski (2000), sėkmingas startas profesinio rinkimosi ir apsisprendimo etape siejamas pirmiausia su šeima, jos požiūriu į savo vaiko ateitį.

Tyrimo 99 proc. tėvų nurodė, kad norėtų, kad jo vaikas pirmiausia įgytų profesiją ir tik po to ieškotų įsidarbinimo galimybių. Tėvai pakankamai pozityviai prognostiškai vertina vaikų galimybes profesinio įsitvirtinimo visuomenėje atžvilgiu.

Profesinės veiklos ateities galimybės tėvų vertinimu

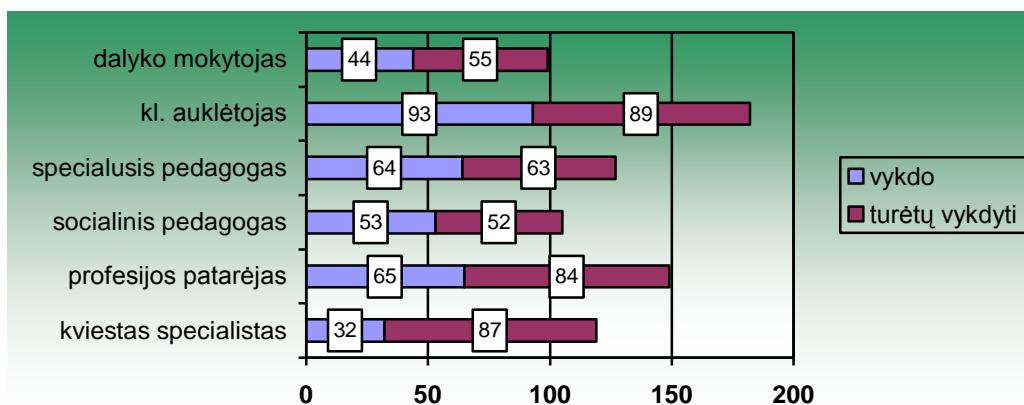
	visiškai sutinka	sutinka	abejoja	nesutinka
Turės pakankamai galimybių įgyti norimą profesiją	46	41	8	4
Turės galimybių uždirbti pakankamai pinigų	15	24	33	26
Niekada nesusiras darbo pagal norimą specialybę	5	12	44	38

Nustatytas statistinis reikšmingumas tarp tėvų išsilavinimo ir požiūrio į profesinės veiklos ateities perspektyvas. Tėvai, neįgiję aukštojo išsilavinimo pesimistiškiau vertina savo vaikų galimybes įgyti norimą profesiją, nei tėvai, turintys aukštąjį išsilavinimą. ($\chi^2=27,124$, $p=0,007$). Ta pati tendencija išryškėjo ir vertinant jų vaikų galimybes įsitvirtinti darbinėje rinkoje ($\chi^2=32,253$, $p=0,001$). Taigi pasitvirtina mokslininkų, cituojamų Baranauskienės (2008), išvados, kad šeimos sistema sutvirtina profesinės karjeros pavyzdžius. Tikėtina, kad pozityvus tėvų mąstymas perteikiamas ir vaikams lygiai taip pat, kaip ir negatyvus.

- Tarpiniai tyrimo rezultatai parodė, kad 9-10 klasių moksleiviai jau yra apsisprendę dėl tolesnio savo profesinio pasirinkimo, tačiau daugiau nei pusei apklaustųjų trūksta informacijos apie dominančios profesijos pasirinkimo ir įgijimo galimybes.
- Mokytojai ir mokinių tėvai informacijos pakankamumo/nepakankamumo kontekste vieningos nuomonės neišreiškė. Pusė apklaustųjų mano, kad jos pakanka, kita pusė – kad nepakanka.
- Pagrindiniai motyvai, į kuriuos mokiniai orientuojasi, yra atlyginimo dydis ir profesijos populiarumas.
 - Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma mokinių planuoja toliau mokytis. Mokinių tolesnio mokymosi aspiracijų analizė parodė, jog dauguma mokinių planuoja įgyti profesiją toliau mokydami.
 - Analizuojant ryšį tarp mokinių pasiekimų ir jų tolesnio mokymosi siekių, galima teigti, kad mokiniai objektyviai vertina savo galimybes. Mokinių planuojančių tęsti mokslą kitose ugdymo įstaigose pažymio vidurkis statistiškai reikšmingai aukštesnis, nei mokinių planuojančių baigus mokyklą eiti dirbti.

Informacinio ikiprofesinio švietimo ir priemonių dermės vertinimas. Lietuvos laisvosios rinkos instituto 2010 metais parengtoje analizėje dėl bendrojo lavinimo kokybės gerinimo teigiama, kad vienas iš sunkumų pasirenkant profesiją yra nulemtas pačios bendrojo lavinimo sistemos. Ji nėra pakankamai įvairi savo turiniu ir forma, išlieka standartizuota. Todėl platesnės ikiprofesinio ugdymo priemonės turėtų būti nukreiptos į moksleivių poreikius, ugdymo formų bei turinio įvairovės didinimą, bei asmenų, vykdančių ikiprofesinį ugdymą kompetencijų tobulinimui.

Mokykloje, kurioje atliktas tyrimas, šią veiklą dažniausiai vykdo klasės auklėtojai (93 proc.), profesijos patarėjas (65 proc.), specialusis pedagogas (64 proc.), socialinis pedagogas (53 proc.). Respondentai mokytojai mano, kad ikiprofesinį ugdymą turėtų vykdyti klasės auklėtojas (89 proc.), pakviestas profesinio orientavimo specialistas (87 proc.) ir profesijos patarėjas (84 proc.)



12 pav. Specialistai, vykdančys ikiprofesinį ugdymą mokykloje, (mokytojų prezentacija proc.)

68 procentai mokytojų mano, kad mokiniai turi pakankamai galimybių gauti kvalifikuotą profesinio orientavimo paslaugą.

Specialiųjų poreikių mokiniams itin svarbus specializuotų įstaigų (profesinio rengimo centrai, specialiojo ugdymo centrai, darbo birža, karjeros centrai ir kt.) resursų pasitelkimas siekiant kokybiško ikiprofesinio ugdymo. Informacija apie darbinės veiklos pasaulį ir jį sudarančią profesinę veiklą nuolat kinta, SUP mokiniams reikalingas ne tik bendrųjų, būsimų profesinių gebėjimų ugdymas, bet ir individualus praktinis profesijų išbandymas. Bendradarbiavimas su specializuotomis įstaigomis gali būti teigiamas veiksnys ne tik mokiniams, tačiau ir juos ugdančioms mokytojoms. Tačiau tyrimo rezultatai parodė, kad mokyklos bendradarbiavimo lygmuo nėra toks, koks galėtų būti. Dažniausiai bendradarbiaujama su Pedagogine psichologine tarnyba ir tėvais. Atitinkamai 71 ir 73 procentai respondentų nurodo „labai dažnai“. Tikėtina, kad Pedagoginė psichologinė tarnyba teikia pagalbą atlikdama jai priskirtas funkcijas: teikia

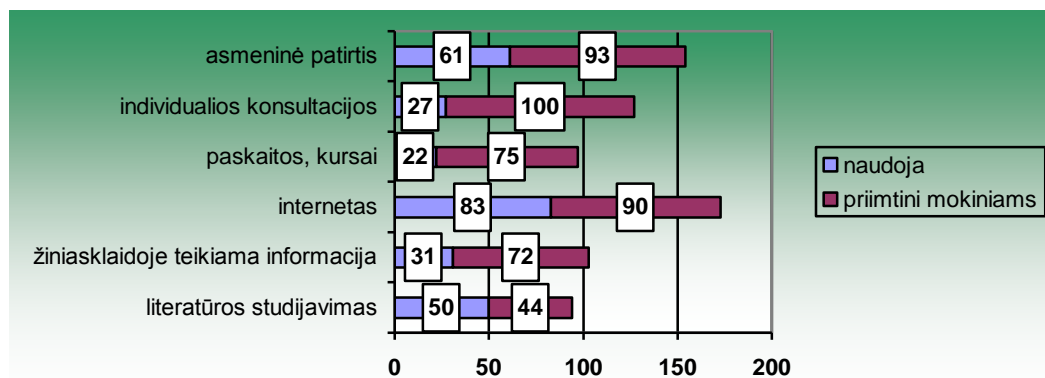
specialiąją pedagoginę ir psichologinę pagalbą, stiprina sąveiką su šeima, o mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, tai yra itin aktualu.

Tyrimo rezultatai rodo, kad bendradarbiavimas su darbo rinkos partneriais nėra dažnas reiškinys. Kaip teigia Baranauskienė (2010) Lietuvos mokyklose vyraujantis profesinio mokymo modelis nepasižymi glaudžiais ryšiais su būsimais darbdaviais, nepakankamai realiai vertinama situacija darbo rinkoje. Šiomis rinkos ekonomikos sąlygomis sėkminga veikla darbo rinkoje yra pagrindinė prielaida mokinių ikiprofesiniam ugdymui. Mokytojai nurodo, su darbo rinkos mokymo tarnyba, darbo birža ir potencialiais darbdaviais bei įmonėmis bendradarbiaujama labai retai (53 proc.), o 14 proc. nurodė, kad su minėtomis organizacijomis niekada nebendradarbiaujama.

Specialistų, vykdančių ikiprofesinį ugdymą, kompetencija turėtų būti itin didelė, nes, anot Vaitkevičiaus (1995), SUP turintys mokiniai turi būti parengiami savarankiškam gyvenimui – kurti, pasirinkti specialybę, profesiją, suvokti socialinę aplinką bei įvaldyti save bei formuoti save. O nuo to priklauso visas tolesnis jo gyvenimas, socializavimasis. Mokytojams tenka didžiulė atsakomybė. Tačiau 72 procentai respondentų mokytojų nurodo, kad jiems nėra problemų organizuoti ikiprofesinį ugdymą mokykloje. 28 procentai mokytojų susiduria su sunkumais. Nuo mokytojo požiūrio į ikiprofesinio ugdymo prioritetus priklauso kurios SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo kryptys bus vykdomos giliau.

Ikiprofesiniame SUP turinčių mokinių ugdyme labai svarbu pasirinkti metodus, kurie atitinka mokinių poreikius, galimybes ir teikia naudą. Mokytojai savo darbe turi galimybių rinktis įvairius metodus. 83 proc. mokytojai naudojami internetu, 61 proc. mokytojų pirmenybę teikia asmeninei patirčiai, 58 proc. retkarčiais naudojami individualių konsultacijų su specialistais, bei kursų, paskaitų metu įgyta informacija. Tačiau pastebėta, kad mokytojai kartais naudoja ne tuos metodus, kurie labiausiai priimtini mokiniams.

13 paveikslėlyje galima išvelgti, kad mokytojai naudoja vienus metodus, o patys jaučia, kad mokiniams priimtinausi kiti metodai. Visi mokytojai vieningai pažymi, kad individualios konsultacijos su mokiniais, teiktų didžiausią išliekamąją vertę bei kokybišką ikiprofesinį ugdymą. Tačiau vos trečdalis jų nurodo, kad kalbasi individualiai. Kaip priežastį, kodėl taip mažai laiko skiriama individualiam pokalbiui, mokytojai nurodo laiko trūkumą. Paskaitos, seminarai, kursai įvardijami kaip patrauklūs mokiniams, tačiau tik penktadalis mokytojų naudoja šį metodą



13 pav. Ikiprofesiniame ugdyme mokytojų naudojami metodai (proc.)

Mokytojai konstatuoja, kad mokymasis per asmeninę patirtį, paskaitos bei individualios konsultacijos su specialistais yra labiausiai priimtini mokymo/si metodai mokiniams. Vadinasi organizuojant ikiprofesinio ugdymo procesą mokyklos administracijai reikėtų didesnę dėmesį skirti būtent šių metodų panaudojimui.

SUP turintys mokiniai 7-10 klasėje išgyvena ypatingai sunkų tolesnio apsisprendimo etapą. Dėl jų specifinių sveikatos sutrikimų atsiranda tam tikrų kliūčių, o tai kas tinka sveikiems vaikams, ne visada atitinka SUP vaikų galimybes. Lietuvoje atliktų tyrimų duomenys rodo, kad daugiau nei ketvirtadalis mokinių apie profesijų pasaulį sužino iš interneto, įvairios spausdintinės medžiagos (bukletai, lankstinukai) ir dalykų mokytojų pamokų metu.

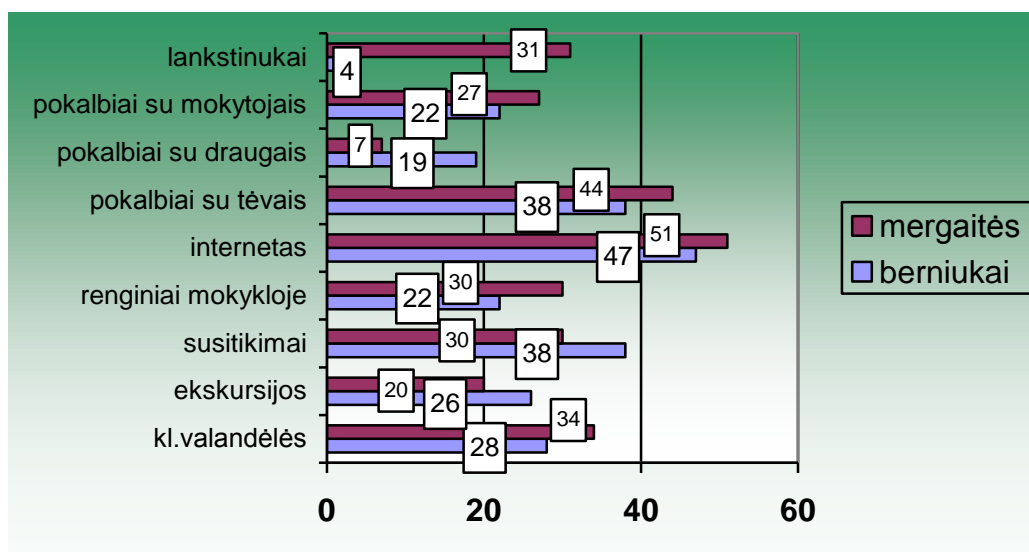
Profesijos rinkimasi susijęs su įvairiais veiksniais. Be naudojamų metodų ne ką mažiau įtakoja ir informacijos gavimo galimybės. Tyrime buvo siekiama išsiaiškinti iš kokių informacijos šaltinių apie profesijų pasaulį mokiniai gauna daugiausiai informacijos.

7 lentelė

Informacijos profesinio orientavimo klausimais gavimas mokykloje

	Visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Klasės valandėlės	32	22	17	29
Ekskursijos	23	26	23	28
Susitikimai su studentais	35	20	20	35
Renginiai mokykloje	26	20	20	34
Internetas	35	26	16	23
Susitikimai su profesijų atstovais	40	25	12	23
Pamokos	19	28	20	33
Pokalbiai su tėvais	41	31	12	13
Pokalbiai su draugais	13	18	32	35
Lankstinukai, bukletai	21	21	18	39

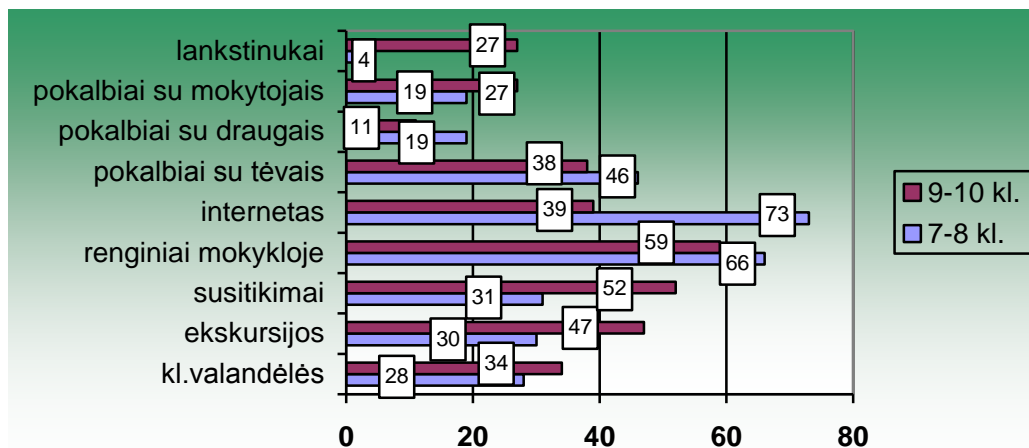
Rezultatai rodo, kad mokiniai sužino atsakymus į jiems rūpimus profesinio rinkimosi klausimus klasės valandėlių metu, susitikimuose su profesijų atstovais, pokalbių su tėvais metu ir internetu. Ekskursijos, renginiai mokykloje ir integruotas profesinis švietimas į ugdymo programas nepateisina mokinių lūkesčių ir poreikių. 7-8 klasių mokiniai aktyviausiai (73 proc.) pasisako, už informacijos paieškas internete, o 9-okams ir 10-okams priimtinausia yra ekskursijos į mokyklas, darbo vietas. 50 proc. žemesniųjų klasių mokinių pasisako prieš informaciją, kuri pateikiama lankstinukuose, bukletuose, o 40 proc. vyresniųjų mokinių vieningai teigia, kad draugų nuomonė jiems nėra svarbi renkantis profesinį kelią. 7-8 klasėse besimokantys moksleiviai yra abejojęntys (38 proc.) dėl informacijos, gaunamos iš draugų.



14 pav. Gaunamos informacijos renkantis profesiją šaltinių vertinimas pagal lytį (N=100)

Nustatytas statistiškai reikšmingas berniukų ir mergaičių nuomonių skirtumas, vertinant informaciją, gaunamą spausdintinės medžiagos pagalba ($\chi^2=14,336$, $p=0,002$). Mergaitės dažniau nei berniukai informacijos gauna iš lankstinukų, bukletų. Galima daryti išvadą, kad mergaitės daugiau skaito nei berniukai.

Švietimo sistema, orientuota į individą, jo poreikių tenkinimą bei kokybišką užtikrinimą neretai taip ir lieka tik deklaratyvi sąvoka. Tyrimuose nustatoma, kad mokiniai nejaučia ugdymo, orientuoto būtent į individualų poreikių tenkinimą, todėl tyrime buvo pateiktas klausimas, kuriuo siekta išsiaiškinti kokie informacijos apie profesinį pasirinkimą būdai labiausiai priimtini mokiniams.



15 pav. Gaunamos informacijos renkantis profesiją šaltinių priimtimumo vertinimas pagal amžių (N=100)

Tyrimo rezultatai rodo, mokiniams priimtina internete pateikiama informacija. Nustatytas statistiškai reikšmingas vyresnio ir jaunesnio amžiaus mokinių požiūris vertinant spausdintinę medžiagą rinkoje ($\chi^2=10,330$, $p=0,016$). Jaunesnieji mokiniai nėra linkę skaityti ir analizuoti lankstinukus, kai tuo tarpu vyresnieji tai vertina pakankamai teigiamai.

Nuomonių skirtumas tarp mieste ir kaime gyvenančių mokinių nenustatytas.

Analizuojant tėvų nuomones pastebima, kad iki 40 metų turintys tėvai pasisako už internetu teikiamą informaciją ($\chi^2=35,437$, $p=0,000$). Vyresni nei 40 metų tėvai mano, kad vaikai informaciją turėtų gauti studijuodami literatūrą ($\chi^2=37,777$, $p=0,001$).

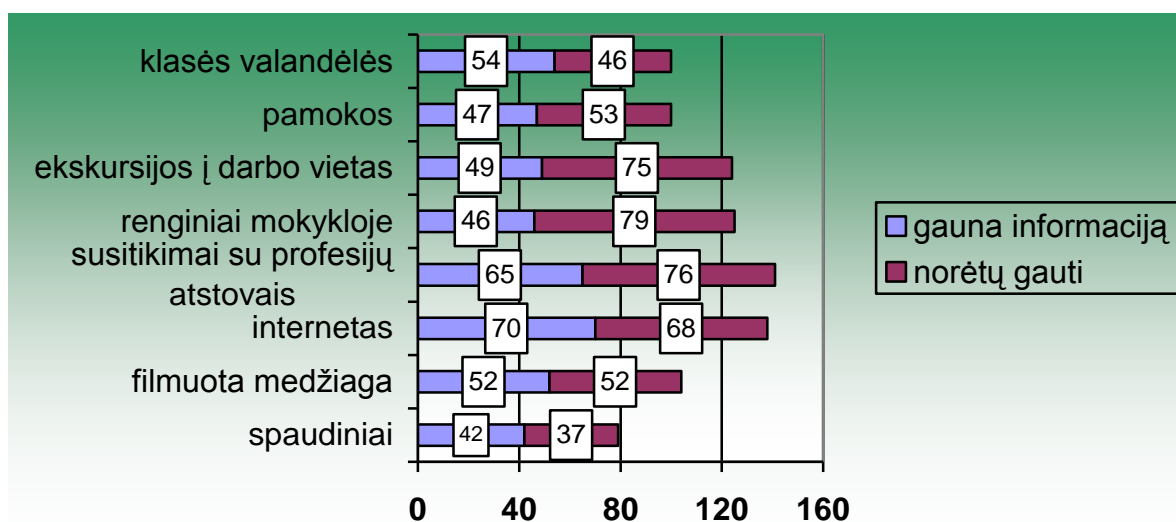
8 lentelė

Teiginių reitingas, išreiškiantis ikiprofesinio ugdymo informacijos šaltinių efektyvumą

	Mokytojų vertinimas, N=50			Mokinių vertinimas, N=100		
	M	SD	MO	M	SD	MO
Lankstinukai, bukletai	1,49	0,80	2	1,76	1,19	3
Televizija, radijas	0,76	0,75	0	1,62	1,14	3
Internetas	0,44	0,54	0	1,01	1,19	0
Draugų patarimai	0,96	0,82	1	1,9	1,04	3
Tėvų patarimai	0,57	0,61	0	1,07	1,07	0
Kl. auklėtojo patarimai	0,78	0,47	1	1,49	1,11	2
Ekskursijos į darbo vietas	0,23	0,42	0	1,24	1,28	0
Soc.pedagogo patarimai	0,96	0,68	1	1,56	1,09	2

Paaiškinimas: N- respondentų skaičius, M- atsakymų vidurkis, kai galimas atsakymas yra nuo 0 (visiškai sutinku) iki 3 (nesutinku). SD – standartinis nuokrypis, matuojamo požymio sklaidos matas, parodantis, kaip stipriai pavienės požymio reikšmės svyruoja apie vidurkį. Tai statistinė priemonė, kuri apibūdina dydžių pasiskirstymą nuo vidurkio. Kuo didesnis standartinis nukrypimas, tuo didesnis dydžių pasiskirstymas. Moda – dažniausiai pasikartojanti požymio reikšmė imtyje.

Tyrinėjant ikiprofesinio ugdymo bendrojo lavinimo mokykloje problemas aiškintasi ne tik kaip jis vykdomas, tačiau siekta išsiaiškinti ar atitinka mokinių lūkesčius, todėl buvo pateiktas klausimas kokie informacijos pateikimo būdai yra ar būtų priimtinausi mokiniams. Priimtinausia mokiniams būtų informaciją gauti dalyvaujant mokykloje rengiamuose renginiuose, konkursuose (53 proc.), susitinkant su dominančios profesijos atstovais (47 proc.), ir organizuojant ekskursijas į darbo vietas bei mokymo įstaigas (47 proc.). Mokiniai nesutinka informaciją gauti klasės valandėlių metu (27 proc.), per pamokas (27 proc.), ar analizuojant spausdintinę medžiagą bei peržiūrint filmuotus siužetus.



16 pav. Realios informacijos gavimo ir mokinių lūkesčių reprezentacijos, (proc.)

Analizuojant tėvų lūkesčius dėl profesinio informavimo būdų pastebėta, kad jų lūkesčiai mažai skiriasi nuo vaikų. 92 proc. tėvų norėtų, kad vaikams informacija būtų pateikiama organizuojant renginius, konkursus mokykloje, 85 proc. norėtų, kad būtų asmeniškai kalbama su vaikais, 76 proc. – organizuojant susitikimus su profesijų atstovais. Informacijos perteikimui internetu pritaria 62 proc. tėvų, o spausdintai informacijai tik 55 proc.

Profesinio informavimo metodų, formų taikymo efektyvumas priklauso nuo siekiamo tikslo. Specialiųjų poreikių turintiems mokiniams efektyvesnės ir priimtinesnės yra tos formos, kurios sudaro mokiniams sąlygas aktyviai suvokti, praktiškai pažinti ir emociškai patirti pateikiamus dalykus apie profesijas, profesijų atstovų darbo ypatumus.

Mokytojai turėtų atsižvelgti į mokinių ir jų tėvų lūkesčius organizuodami ikiprofesinį ugdymą mokykloje: būtina organizuoti susitikimus su profesijų atstovais, mokykloje daugiau organizuoti renginių, kurių metu mokiniai galėtų patys aktyviai domėtis, rinkti informaciją ir dalyvauti.

Mokykla, vykdanči savo misiją – kiekvieno moksleivio poreikių tenkinimas – turi itin didelį dėmesį skirti mokinių ir jų tėvų nuomonėms. Labai svarbu vadovautis prieinamumo, teorijos ir praktikos vienovės bei savirealizacijos principais. Mokytojų nuomonės reprezentacijos patvirtina, kad šie principai yra žinomi ir naudojami ugdymo procese.

Mokytojų vertinimu 68 proc. mokytojų teigia, kad praktinis profesijų išbandymas yra pats svarbiausias veiksnys ikiprofesiniame ugdyme. Kaip svarbų veiksnį įvardija bendrųjų gebėjimų ugdymą (61 proc.).

9 lentelė

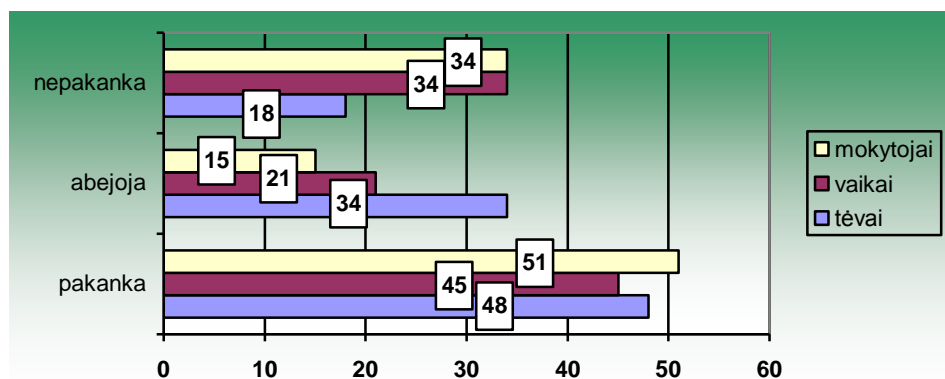
Ikiprofesinio ugdymo principų svarba (mokytojų reprezentacija, N=50)

	labai svarbu	svarbu	abejoja
Bendrųjų gebėjimų ugdymas	37	61	2
Sąlyginai profesinių gebėjimų ugdymas	44	49	7
Norų ir realių galimybių derinimas	53	46	1
Supažindinimas su veiklos aplinka	46	51	3
Darbo, kaip vertybės, ugdymas	48	46	6
Praktinis profesijų išbandymas	68	26	6

“Reali jaunuolių supanti aplinka kartais būna stipresnė ir įtakingesnė už maksimaliai objektyvias ir moksliskai pagrįstas konsultuojamojo ir informuojamojo pobūdžio priemones. Informacijos apie profesijos, profesinio mokymosi ir profesinės veiklos galimybes gausa taip pat tėra tik vienas, nors ir labai svarbus, veiksnys, ypač žinant, kad net labai plati ir operatyvi informacija visuomet šiek tiek atsilieka nuo nuolatinės kaitos darbo rinkoje vienoms profesijoms prarandant aktualumą ir kitoms atsirandant, keičiantis profesiniams kvalifikaciniams reikalavimams“ (Laužackas, 2005)

- Daugiau kaip pusė mokytojų mano, kad mokiniai turi pakankamai galimybių gauti visapusišką ikiprofesinį ugdymą.
- Daugiau nei 70 procentų mokytojų teigia, kad jiems nėra problemų vykdančiam ikiprofesiniam ugdymui. 83 procentai mokytojų informacijos, aktualios vaikams apie profesijų pasaulį randa internete.
- Bendradarbiavimas su darbo rinkos mokymo tarnyba, darbo birža, potencialiais darbdaviais vyksta labai retai.
- Mokiniai informacijos gauna klasės valandėlių metu, kalbėdami su tėvais ir naršydami internete. Jaunesnieji mokiniai norėtų informaciją gauti internetu, o vyresnieji – organizuojant ekskursijas į mokymo įstaigas ir darbo vietas.

Iki profesinio ugdymo turinio vertinimas. Mokslininkai vieningai sutaria, kad profesinis informavimas nėra absoliučiai priverstinė intervencija į mokinio asmenybę, o tik pagalbinė priemonė padedanti mokiniams suvokti profesijų pasaulį. Jovaiša dar 1981 metais teigė, kad „būtina atsižvelgti į vaiko norus ir interesus, gebėjimų pagrįstumą, motyvaciją, individualų vystymąsi, asmens vystymosi dinamikos perspektyvas, tuo pat metu toleruojant asmenybės savarankiško pasirinkimo būtinybę“. Tyrime daugiau kaip pusė mokinių, t. y. 54 proc. atsakė, kad jie abejoja arba nepakanka informacijos apie profesijų pasaulį. 83 proc. vyresnių klasių mokiniams informacijos nepakanka. Berniukų ir mergaičių nuomonės statistiškai nesiskiria. Vadinasi mokykla turėtų šiai sričiai skirti daugiau dėmesio. Panašios nuomonės ir mokinių tėvai – tik 47 proc. teigia, kad informacijos jų vaikams pakanka. Mokytojų nuomonė, galima teigti, kad taip pat nėra vieninga: 51 proc. mano, kad pakankamai suteikia mokiniams informacijos, o 49 proc. mano, kad nepakankamai. Jeigu daugiau, kaip pusė respondentų atsako, kad nepakankamai suteikiama informacijos – galima daryti prielaidą, kad mokykloje besimokančių SUP turinčių mokinių ikiprofesiniam ugdymui neskiriamas pakankamas dėmesys.



17 pav. Ar pakanka informacijos apie dominančias profesijas, (proc.)

Tėvai, kurie mano, kad mokykla pakankamai teikia informacijos jų vaikams nurodo, kad klasės auklėtojai inicijuoja pokalbius su tėvais profesinio orientavimo temomis (68 proc.), inicijuojami ir vykdomi individualūs pokalbiai su jų vaikais apie tolesnį profesinį gyvenimo kelią (66 proc.), organizuojamos išvykos, ekskursijos, susitikimai su profesijų atstovais (61 proc.). Tėvai, kurie teigia, kad mokykla neskiria pakankamai dėmesio jų vaikų profesiniam ugdymui nurodo, kad didžiausias ir pagrindinis dėmesys skiriamas tik akademinėms žinioms ir mokslo rezultatams (58 proc.), mokytojai mažiau dėmesio skiria SUP turintiems mokiniams (55 proc.), ir neatsižvelgiama į individualius mokinių norus ir galimybes mokytis profesijos (52 proc.). Šeima turi didžiulės įtakos vaikų ugdymui ir tėvai yra ugdomojo proceso dalyviai (Miškinis, 1989, Vaitkevičius, 1996), todėl tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas turi labai svarbią reikšmę vaikų

profesiniam orientavimui. Sudaroma santykių sistema, jungianti SUP turintį mokinį, mokytoją ir šeimą ir įtakojanti ugdymą: įtvirtinimas, pasitikėjimas arba netikrumas, menkavertiškumas, pasiekimai ir nesėkmės. Tačiau analizuojant tėvų atsakymų rezultatus gauti duomenys rodo, kad tėvai nėra labai suinteresuoti glaudžiu bendradarbiavimu su mokykla. 45 proc. nurodo, kad sprendžiant vaikų tolesnio mokymosi perspektyvas reikalingas ryšys, 38 proc. teigia, kad nereikalingas, o 17 proc. tuo abejoja.

Šią tėvų nenoro bendradarbiauti su mokykla tendenciją pastebi ir mokytojai, 66 proc. jų nurodo, kad tėvai mažai dėmesio skiria vaikų profesiniam orientavimui.

Murienė (2007) teigia, kad neužtenka sukaupti informacijos apie profesinį pasaulį, tolesnio mokymosi galimybes ar darbinės veiklos perspektyvas. Svarbiausia moksleiviams yra pažinti save, įvertinti savo siekius ir gebėjimus. Mokykloje svarbu itin didelį dėmesį skirti SUP turintiems mokiniams, nes dėl jų tam tikrų sutrikimų yra apribotos tolesnio profesinio kelio pasirinkimo galimybės. Tyrime klausta, kokia informacija yra aktualiausia mokiniams.

10 lentelė

Profesinio informavimo turinys, mokinių lūkesčiai (N=100)

	labai svarbu	svarbu	abejoju	nesvarbu
Ar atitinka norima profesija mano gabumus	49	31	11	9
Kokie gebėjimai, asmeninės savybės būtinos konkrečiai profesijai	46	31	13	10
Nuo ko pradėti renkantis profesiją	49	25	18	7
Kur galėčiau toliau mokytis	49	27	12	12
Situacija darbo rinkoje, jos poreikiai ir perspektyvos	52	22	9	7
Savęs pažinimas (asmeninių interesų, gabumų, motyvų įvertinimas)	47	36	9	7
Darbo užmokestis	45	32	12	9
Mokymosi, įsidarbinimo užsienyje galimybės	39	37	9	14

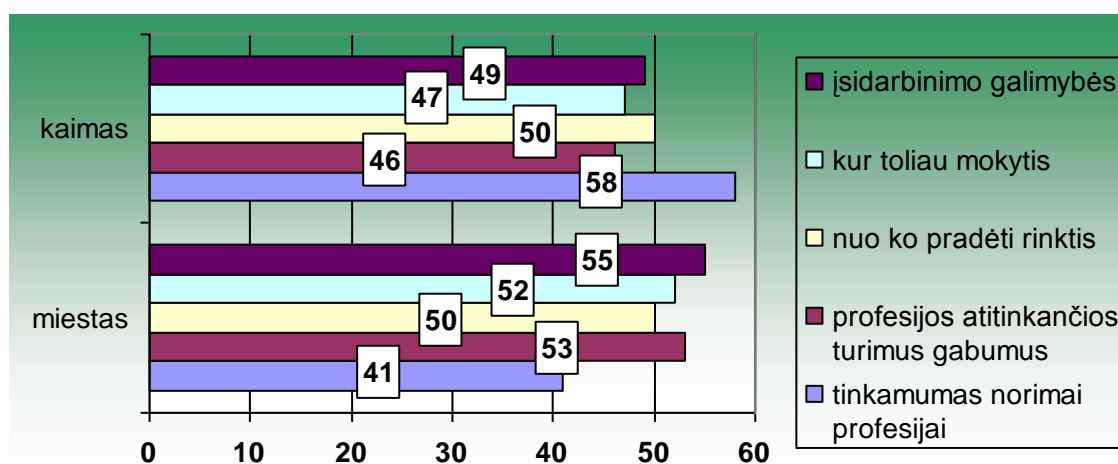
Vyresniųjų klasių mokiniai teigia, kad svarbiausia organizuojant ikiprofesinį ugdymą mokykloje yra žinoti situaciją darbo rinkoje, jos poreikius bei perspektyvas (90 proc.), mokyklas, kuriose būtų galima įgyti norimą profesiją (83 proc.) ir informacija, kokios konkrečiai profesijai yra būdingos ir reikalingos asmeninės savybės (78 proc.). Žemesniųjų klasių mokinius domina darbo užmokestis (26 proc.) ir savęs pažinimas (23 proc.).

Berniukams svarbu žinoti situaciją darbo rinkoje (58 proc.) ir įsidarbinimo užsienyje galimybes (58 proc.). o mergaitėms – kokie sugebėjimai, asmeninės savybės būtinos konkrečiai profesijai (61 proc.) ir savęs pažinimas (58 proc.).

Kaimo vaikai didžiausią dėmesį skiria savęs pažinimui (65 proc.) ir įsidarbinimo užsienyje galimybėms (58 proc.), o miesto – mokyklas, kuriose būtų galima toliau mokytis (53 proc.) ir situaciją darbo rinkoje (48 proc.).

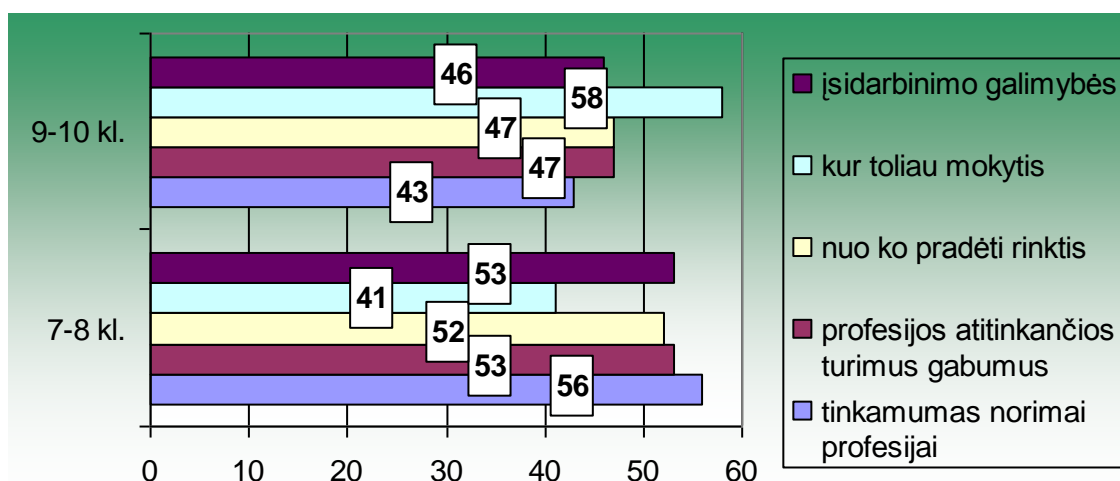
Mokiniai nurodo, kad jiems aktualiausia tolesnės darbinės veiklos poreikiai, perspektyvos. Galima teigti, kad mokiniai apie savo tolesnį profesinį kelią galvoja pakankamai atsakingai. Daugiau kaip pusė jų didžiausią klausimo reikšmingumą būtų nurodė informaciją darbo pasaulyje. Taip pat tolesnio mokymosi įstaigų pasirinkimo galimybės, asmeninė atitiktis norimai profesijai yra aktualiausi klausimai. Vadinasi, mokykloje formuojant ikiprofesinio ugdymo turinį būtina prioritetus teikti būtent mokinių savęs pažinimui, nuodugniau pateikti informaciją apie galimus tolesnio mokymosi kelius bei esamą ir prognostinę situaciją darbo rinkoje.

Organizuojant ikiprofesinį ugdymą svarbu ne tik pateikiamos informacijos turinys, bet ir žinoti, kokia informacija domina mokinius.



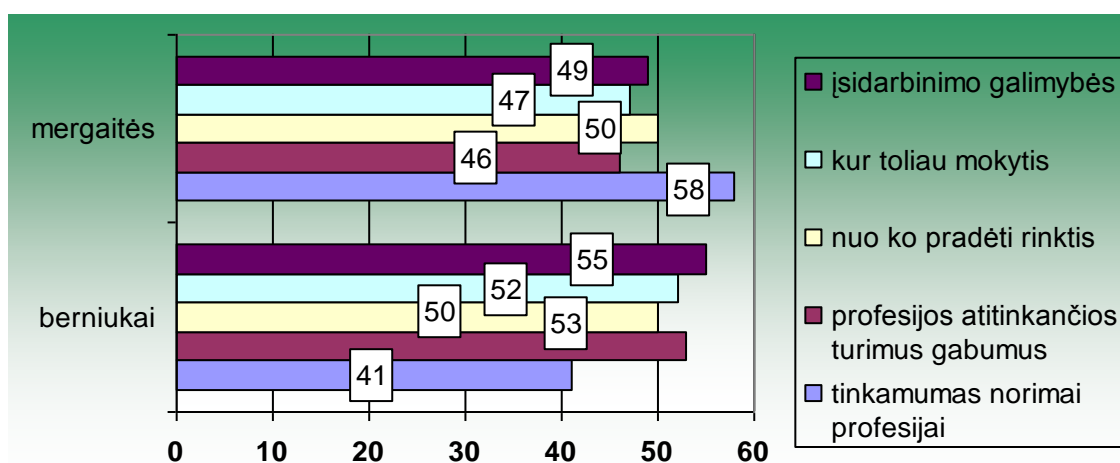
17 pav. Informacijos apie būsimą profesinį kelią aktualumo vertinimas pagal gyvenamąją vietą (N=100).

Išryškėjo kaime gyvenančių moksleivių didesnis nei mieste gyvenančių mokinių lūkestis gauti daugiau individualių žinių apie asmeninį tinkamumą norimai profesijai ($\chi^2=22,527$, $p=0,000$).



18 pav. Informacijos apie būsimą profesinį kelią aktualumo vertinimas pagal amžių (N=100).

Vyresniųjų klasių mokiniams labai svarbu tolesnės mokymosi įstaigų pasirinkimo galimybės, nei žemesniųjų ($\chi^2=14,598$, $p=0,002$).



19 pav. Informacijos apie būsimą profesinį kelią aktualumo vertinimas pagal lytį (N=100).

Nustatytas statistiškai reikšmingas berniukų ir mergaičių požiūrių į asmeninio tinkamumo išsiaiškinimą neatitikimas, ($\chi^2=14,279$, $p=0,003$). Mergaitėms tinkamumas norimai profesijai žymiai aktualesnis, nei berniukams.

ikiprofesinį ugdymą nagrinėjant sąveikaujančių grupių, tėvai → vaikai ← mokytojai, sistemoje, būtina iširti ne tik vaikų lūkesčius, bei ir tėvų bei mokytojų nuomonę ikiprofesinio ugdymo kontekste.

Mokytojai mano, kad svarbiausia mokiniams suteikti informaciją, kur galėtų toliau mokytis, baigę bendrojo lavinimo mokyklą (44 proc.), kokių asmeninių savybių reikia konkrečiai profesijai (44 proc.) ir kokios specialybės atitinka turimus vaiko gabumus (44 proc.).

Pastebėta, kad ikiprofesinio ugdymo turiniui tėvai ir jų vaikai teikia tuos pačius prioritetus. Tėvams, kaip ir jų vaikams, aktualiausia žinoti nuo ko pradėti renkantis profesiją, kur galima toliau mokytis baigus bendrojo lavinimo mokyklą ir ar atitinka vaiko gabumus norima įgyti profesija.

Mokykloje vykdant integruotą SUP mokinių ugdymą yra iškeltas svarbiausias uždavinys – išmokyti neįgaliuosius ir juos supančius žmones skirti dėmesį savo gebėjimams, tam ką moka ir sugeba. Galima teigti, kad mokykla jį įgyvendina: mokiniai samoningai supranta ir teigia, kad jiems svarbus asmeninių gebėjimų atitikimas norimai profesijai. Egzistuoja nuomonė, kad mokiniai dažnai neadekvačiai vertina savo gebėjimus, neretai pasiduoda tuo metu visuomenėje populiarių profesijų traukai, renkasi profesiją negalvodami apie įsidarbinimo perspektyvas. Tačiau remiantis šio tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad SUP turintys mokiniai pakankamai adekvačiai vertina savo situaciją ir siekia norus derinti su galimybėmis.

Kaip teigia Indrašienė (2007) maksimalus asmens galimybių atskleidimas, sėkmingas suvokimas ir prisitaikymas prie darbo rinkos poreikių, atsakomybės už savo sprendimus suvokimas – tai efektyvus ir savalaikio profesinio orientavimo rezultatas.

- Profesinio informavimo turinyje mokiniai norėtų gauti informaciją kokia situacija yra darbo rinkoje, koks darbuotojų poreikis ir perspektyvos.
- Daugiau kaip 80 proc. vyresnių klasių mokinių nurodė, kad jiems trūksta informacijos apie profesijų pasaulį.
- Vyresniesiems mokiniams itin aktuali informacija apie tolesnio profesinio mokymosi įstaigų pasiūlą, o mažesnieji norėtų žinoti ar jie yra tinkami norimai ar svajojamai profesijai.
- Nustatyta, kad visos respondentų grupės vienodai vertina tokių informacinių temų, kaip kur toliau mokytis, kokių asmeninių savybių reikia ir asmeninis tinkamumas norimai profesijai.

Kokybės užtikrinimo rodikliai. Ikiprofesinio ugdymo kokybė priklauso ne tik nuo tėvų ir jų vaikų nuomonės apie teikiamas paslaugas, bet ir nuo tokių faktorių, kaip tėvų požiūris į vaikų ateitį, mokytojų požiūris į ikiprofesinio ugdymo svarbą, pačių mokinių požiūrio į tolesnį gyvenimo kelią, nuo ugdymo įstaigos materialinių resursų bei ugdymo metodų, atliepančių šiandieninio švietimo aktualijas. Bendroje tėvų ir mokytojų nuomonių analizėje prioritetai išsidėsto taip:

tėvų rūpinimasis vaikų ateitimi – 86 proc.,

mokytojų geranoriškas ir atsakingas požiūris – 83 proc.,

vaikų nusiteikimas ateičiai – 81 proc.

Mokytojų nuomonė:

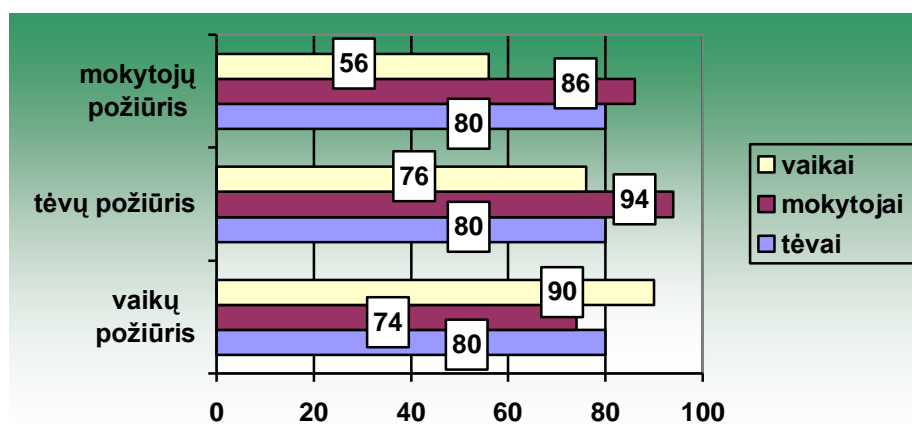
1. Tėvų rūpinimasis vaiko ateitimi – 94 proc.
2. Atsakingas mokytojų požiūris - 86 proc.
3. Mokinių požiūris į savo ateitį - 74 proc.

Tėvų nuomonė:

1. Tėvų rūpinimasis vaiko ateitimi – 80 proc.
2. Atsakingas mokytojų požiūris - 80 proc.
3. Mokinių požiūris į savo ateitį - 80 proc.

Mokinių nuomonė:

1. Mokinių požiūris į savo ateitį – 90 proc.
2. Tėvų patarimai – 76 proc.
3. Mokytojų patarimai – 56 proc.



20 pav. Ikiprofesinio ugdymo priklausomumas nuo jo dalyvių (tėvų, mokytojų, vaikų vertinimas, proc.)

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokiniai savo ateities pasirinkimą vertina kaip itin reikšmingą faktorių, o mokyklos įtaka nurodoma kaip mažiausiai reikšminga. Tik šiek tiek daugiau nei pusė mokinių kaip svarbiausią ikiprofesinio ugdymo indikatorių nurodė mokytojų patarimus ir jų ugdomąją naudą. Vadinas, galima daryti prielaidą, kad mokyklai dar trūksta įdirbio, kuris formuotų didžiosios dalies mokinių nuomonę, apie mokyklos reikšmingą įtaka jų tolesniam profesiniam pasirinkimui.

Ikiprofesinį ugdymą mokykloje turi atlikti asmenys, esantys arčiausiai mokinių, t.y. mokytojai, klasių auklėtojai, socialinis pedagogas, psichologas. “Profesinio informavimo veiklą būtina intensyvinti, į procesą tiksliai įtraukiant atsakingus ir motyvuotus specialistus” (Indrašienė, 2006). Vadovaujantis Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo aprašu (2005), šių specialistų pareigybinėse instrukcijose, kaip viena iš daugelio atliekamų veiklų, turėtų būti nurodytas ir profesinis informavimas. Būtina pabrėžti, kad profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymas neįmanomas be šeimos pagalbos. Šeimoje vyksta savaiminis asmens rengimas/sis bet kokiai profesijai, įskiepį tokiais bruožais, kaip atsakomybė, savarankiškumas, organizuotumas, ištvėrmė ir pan. (profesinio informavimo ir konsultavimo darbo vadovas, 2008).

Mokinių atsakymai apie asmenis, su kuriais kalbasi profesijos pasirinkimo klausimais rodo, kad dažniausiai jie kalbasi su tėvais (76 proc.), su draugais (66 proc.) ir su dalykų mokytojais (56 proc.). Su socialiniu pedagogu ir klasės auklėtoju apie profesinį gyvenimą kalbasi tik trečdalis mokinių.

Ališauskas (2003) teigia, kad mokykloje egzistuoja pedagogų pasirinkimo ugdyti moksleivį, turintį specialiųjų ugdymo(si) poreikių. Pedagogų kompetencijos stoka įtakoja ugdymo kokybę, todėl neatmetama prielaida, kad iškyla ir ikiprofesinio ugdymo paslaugos teikimo problema. Mokytojų buvo klausama ko jiems trūksta, vykdant ikiprofesinį ugdymą. 79 proc. mokytojų nurodė laiko trūkumą, 77 proc. mokytojų pasigenda glaudesnio bendradarbiavimo su tėvais, ir tik trečioje vietoje pagal svarbumą nurodyta (71 proc.), kad trūksta kvalifikuotų specialistų patarimų.

Ugdymas mokykloje priklauso ne tik nuo asmeninių mokytojo savybių, kompetencijų, požiūrio, tačiau didelė atsakomybės dalis tenka ir mokyklos administracijai, kuri atsakinga už visą ugdymo monitoringą. Tyrimo metu mokytojai palankiai atsiliepia apie administracijos požiūrį ir įtaką į specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių bendrąjį ir ikiprofesinį ugdymą. Mokytojai vieningai nurodo, kad administracija pakankamai skiria dėmesio SUP turinčių mokinių ugdymo organizavimui: periodiškai aptariama posėdžių metu, rūpinasi kaip klasės auklėtojams sekasi vykdyti ikiprofesinį ugdymą, su kokiomis problemomis susiduria, organizuoja renginius ir skatina SUP turinčius mokinius aktyviai juose dalyvauti, sudaro galimybę mokytojams kelti savo kvalifikaciją. Tačiau galėtų didesnę dėmesį skirti bendradarbiavimo su tėvais skatinimui (tikrą reguliariai organizuoti tėvų susirinkimus, SUP turinčių mokinių ugdymo klausimams spręsti), o išskylančias problemas galėtų spręsti labiau pasitelkiant visus įmanomus tiek žmoniškuosius, tiek ir materialinius resursus.

Taigi apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad SUP turinčių mokinių ikiprofesinis ugdymas pirmiausia turi skatinti mokytojus keisti požiūrį į savo darbą, ieškoti efektyvesnių ugdymo būdų, metodų, bendradarbiavimo su šeima formų bei glaudesnio dialogo su mokiniu. Mokyklos siekiamybė – kiekvieno mokinio asmeninių poreikių tenkinimas turi būti ne tik teoriškai apibrėžtas, bet ir praktiškai įgyvendinamas.

Esminiai tyrimo rezultatai, kurie turi skatinti ne tik pedagogus, bet ir administraciją atsižvelgti formuojant ikiprofesinio ugdymo turinį nustatyti šie:

- 43 proc. moksleivių abejoja arba nežino kokią profesiją galėtų rinktis baigę bendrojo

lavinimo mokyklą. Kaip pagrindinį faktorių, įtakojantį jų nežinojimą, nurodo informacijos trūkumą (67 proc.)

- Nors 68 proc. visų vaikų yra gavę informacijos apie profesijų pasaulį, tačiau 68 proc. jų teigia, kad jos nepakanka tvirtam apsisprendimui.
- Mokiniais ir jų tėvams aktualiausia sužinoti nuo ko pradėti renkantis profesiją, ar vaiko asmeniniai gabumai atitinka norus ir kokia situacija vyrauja darbo rinkoje.
- Mokytojai mano, kad svarbiausia mokiniams suteikti informaciją, kur galėtų toliau mokytis, baigę bendrojo lavinimo mokyklą, kokių asmeninių savybių reikia konkrečiai profesijai ir kokios specialybės atitinka turimus vaiko gabumus.
- Mokytojai teigia, kad svarbiausias veiksnys vykdant ikiprofesinį ugdymą yra tėvų domėjimasis vaiko ateitimi, mokytojo požiūris į ugdymo procesą ir tik trečioje vietoje asmeniniai vaiko interesai. Tėvai visiems trimis veiksniais teikia vienodą reikšmę, o vaikai pirmiausia iškelia savo asmeninius norus, po to tėvų patarimus ir trečioje vietoje mokytojų veiklą.
- Mokiniai norėtų, kad ikiprofesinis ugdymas vyktų dalyvaujant mokykloje rengiamuose renginiuose, konkursuose, susitinkant su dominančios profesijos atstovais, organizuojant ekskursijas į darbo vietas bei mokymo įstaigas.
- Pastebima, kad mokytojai, organizuodami ikiprofesinį ugdymą naudojami internetu, literatūros studijavimu ir asmenine patirtimi, tačiau nurodo, kad mokiniams priimtinausi būtų individualūs pokalbiai, konsultacijos, darbas internetu ir veikla per asmeninę patirtį.
- Dažniausiai vaikai apie savo profesinės veiklos kelią ir perspektyvas kalbasi su tėvais ir draugais, bei dalykų mokytojais. Tik trečdalis vaikų pasitiki klasės auklėtojo ir socialinio pedagogo patarimais.
- Siekiant ikiprofesinio ugdymo kokybės mokytojai susiduria su šiomis problemomis:

laiko trūkumas, glaudesnio bendradarbiavimo su tėvais stoka, kvalifikuotų specialistų patarimų trūkumas.

- Tėvai teigiamai vertina mokytojų organizuojamas ekskursijas, susitikimus su profesijų atstovais, pokalbius su klasės auklėtoju, tačiau pasigenda profesinio kryptingumo tyrimų, glaudesnio bendradarbiavimo tarp mokyklos ir tėvų.

- Tėvų nuomone mokykla didžiausią dėmesį skiria mokslo rezultatams, nepakankamai dėmesio skiria SUP turintiems mokiniams, ir mažai atsižvelgiama į asmeninius mokinių norus ir galimybes gauti informaciją apie dominančias profesijas.

- Išryškėjo tyrimų, orientuotų į asmeninius mokinio pažinimo testus trūkumas. Visos trys respondentų grupės tai įvardija kaip reikšmingą veiksnį renkantis profesiją, kuriam ikiprofesinio ugdymo procese skiriama mažai dėmesio.

- Nustatyta, kad mokyklos administracija pakankamai dėmesio skiria specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ugdymui. Daugiau nei du trečdaliai mokytojų teigiamai įvertino sudaromas sąlygas kvalifikacijos tobulinimui, integruoto ugdymo organizavimui, SUP turinčių vaikų skatinimui dalyvauti renginiuose. Tačiau mokytojai jaučiasi nepakankamai įvertinami finansiškai (ketvirtadalis mokytojų abejoja dėl jiems skiriamo priedo dydžio), taip pat mažai deda pastangų, kad būtų galima įsigyti papildomų mokymosi priemonių, neorganizuojami tėvų susirinkimai, SUP turinčių mokinių tėvams.

Išanalizavus tyrimo rezultatus, galima pateikti **stiprybių, silpnybių, grėsmių ir dalimybių analizę.**

Ikiprofesinio ugdymo situacijos analizės duomenų, pateiktų šio tyrimo 2 skyriuje, apibendrinimas atliekamas taikant SSGG metodą. Lentelėje pateikti ikiprofesinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje išreiškiantys faktai, veiksniai bei požymiai grupuojami į 4 kategorijas:

Stiprybės - mokykloje vykdomo ikiprofesinio ugdymo įdirbis ir pasiekimai.

Silpnybės – tai ikiprofesinio ugdymo problemos ir ribotumai, kuriuos būtina įvertinti siekiant gerinti teikiamos paslaugos kokybę, bei atliepiant paslaugos gavėjų lūkesčius.

Galimybės – ikiprofesinio ugdymo potencialu, kurie realiai gali būti atskleisti ir išplėtoti, gerinant ikiprofesinio ugdymo kokybę.

Grėsmės – ikiprofesinio ugdymo veiksmingumo ir kokybės kliūtys ir pavojai.

STIPRYBĖS

- Teigiama mokinių motyvacija tolesniam profesiniam mokymuisi. Specialiųjų ugdymosi poreikių turintys mokiniai nori toliau mokytis ir įgyti profesiją, nes tikisi įgyti išsilavinimą.
- Adekvatus mokinių asmeninių savybių bei profesinių lūkesčių suvokimas. Mokiniai nepuoseleja iliuzijų įgyti profesijų, kurios neatitinka jų turimų raidos ar sveikatos sutrikimų.
- Kompetentingi mokytojai. Mokytojams netrūksta teorinių žinių kaip organizuoti ikiprofesinį ugdymą specialiųjų poreikių mokiniams.
- Nuolatinis tėvų skatinimas mokytis. Didžioji tėvų dalis nurodo, kad kalbasi su vaikais apie tolesnį gyvenimo kelio pasirinkimą, nori, kad jų vaikai siektų profesinio išsilavinimo ir skatina juos.
- Administracijos palaikymas vykdant ikiprofesinį ugdymą. Mokytojai, vykdantys ikiprofesinį ugdymą jaučia nuolatinę administracijos dėmesį, palaikymą, bei yra skatinami ne tik finansiškai, bet ir sudaromos visos sąlygos kelti savo kvalifikaciją.

SILPNYBĖS

- Fragmentiška socialinė partnerystė. Mokykloje nėra sistemingo ir nuolatinio bendradarbiavimo su darbo birža, jaunimo karjeros centru, profesinio mokymo įstaigomis, potencialiais darbdaviais.
- Nepakankamai kryptingas ir nuoseklus ikiprofesinio ugdymo metodų bei formų panaudojimas. Per mažai dėmesio skiriama mokiniams patrauklių ikiprofesinio ugdymo formų panaudojimui. Veikla dažniausiai organizuojama klasės valandėlių metu.
- Nėra aiškaus vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo tarp pedagogų, organizuojant ikiprofesinį ugdymą. Neišnaudojamas socialinio pedagogo žmogiškasis potencialas, bei funkcijos, kurios apibrėžtos pareiginėje instrukcijoje.
- Ikiprofesinio ugdymo veikla didžia dalimi orientuota tik į supažindinimą su profesijomis. Neakcentuojama informacija apie mokymo įstaigas, nevykdomas turimų specialiųjų gabumų bei tinkamumo konkrečiai profesijai vertinimas.

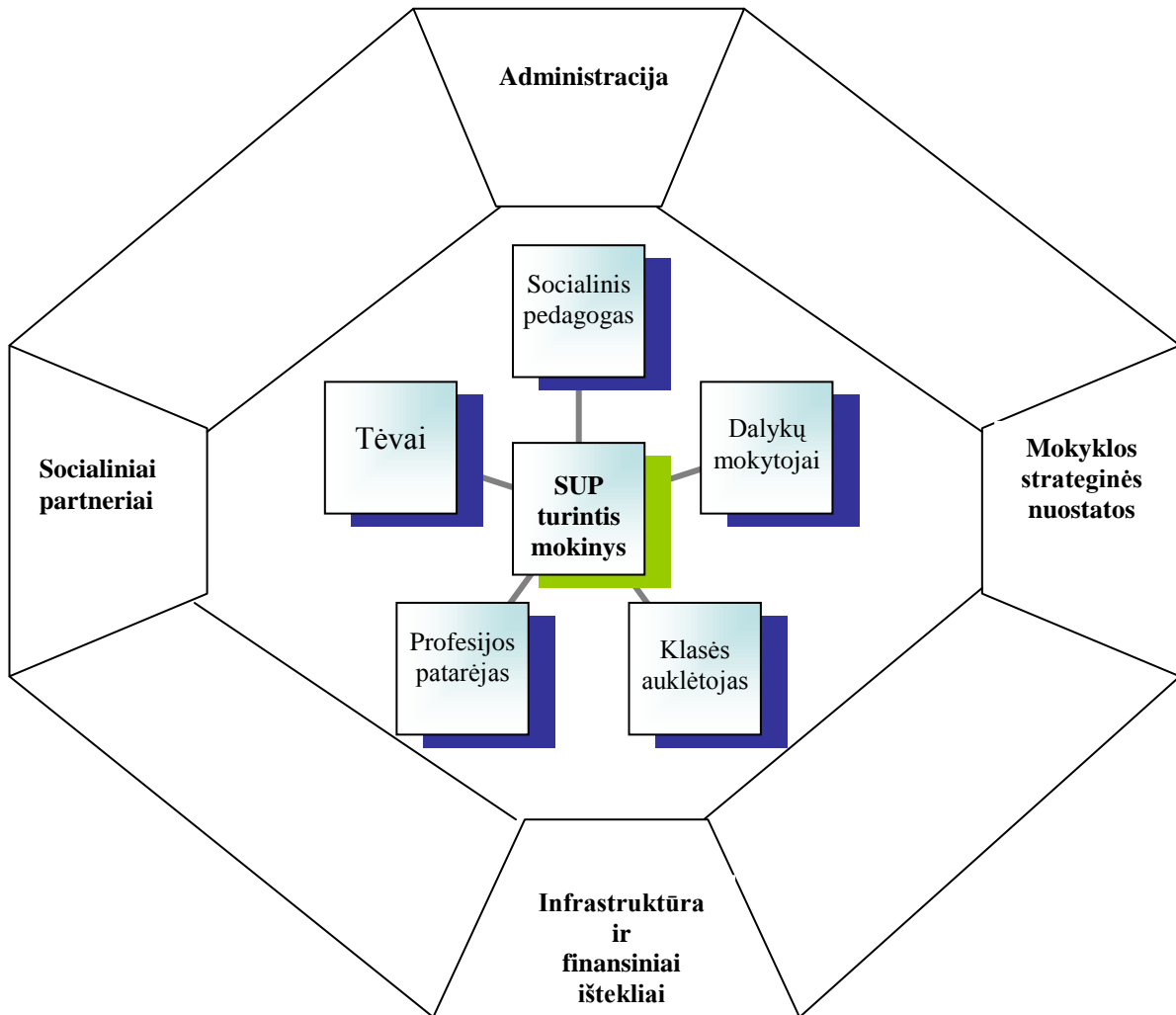
GALIMYBĖS

- Mokiniai kaip mažiausiai reikšmingą įtaką jų profesiniam apsisprendimui nurodo mokyklą. Todėl būtina stiprinti mokyklos įtaką mokinių profesiniam apsisprendimui.
- Skatinti glaudesnę bendradarbiavimą tarp mokyklos ir tėvų. Tėvai norėtų, kad būtų glaudesnis ryšys tarp tėvų ir mokytojų, dažniau klasės auklėtojai organizuotų individualius susitikimus su tėvais. Mokyklos administracija galėtų didesnę dėmesį skirti reguliarių tėvų susirinkimų SUP turinčių mokinių ugdymo klausimais organizavimui.
- Iki profesinio ugdymo turinį individualizuoti atsižvelgiant į amžiaus tarpsnius. Mokiniai norėtų visapusiškų ir pakankamai informatyvių užsiėmimų.
- Įkurti mokykloje profesinio informavimo tašką pasitelkiant motyvuotus ir atsakingus žmogiškuosius resursus. Pakankama infrastruktūra, žmogiškasis potencialas, administracijos teigiamas požiūris sudaro galimybę ikiprofesinio ugdymo paslaugas teikti nuosekliau ir sistemingiau. Paskyrus šios veiklos koordinatorių pagerėtų ikiprofesinio ugdymo kokybė.

GRĖSMĖS

- Fragmentiškas ikiprofesinis ugdymas neigiamai įtakoja mokinio tolesnę socializaciją. Bebaigiantys mokyklą mokiniai dar neturi apsiprendimo kur toliau mokytis ir kokią profesiją įgyti.
- Mokytojų vidinės iniciatyvos trūkumas silpnina mokyklos autoritetą, SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo kontekste. Galimybes kokybiškai organizuoti ikiprofesinį ugdymą apsunkina mokytojų laiko trūkumas.
- Socialinių kontaktų su partneriais nepakankamas palaikymas silpnina mokytojų kompetenciją, bei didina mokyklos, bei darbo rinkos socialinę atskirtį.
- Išryškėjo tėvų požiūris į mokyklą, kaip ikiprofesinį ugdymą vykdančios įstaigos didesnę atsakomybę, nei į savo pačių pastangas, padedant mokiniams apsispręsti ir rinktis tolesnį profesinį kelią. Tėvų noras visą atsakomybę deleguoti mokyklai gali skatinti priešpriešą tarp mokyklos ir šeimos.

Specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių ikiprofesinio ugdymo tobulinimo modelis



21 pav. Ikiprofesinio ugdymo modelis bendrojo lavinimo mokykloje

Loginė modelio matrica orientuojama į visus tarpusavyje sąveikaujančius veiksnius, bei objektus. Visi ugdymo sistemoje dalyvaujantys komponentai privalo būti orientuoti į galutinį naudos gavėją, t.y. specialiųjų ugdymosi poreikių turintį mokinį.

Modelio esmė – skatinti SUP turinčių mokinių mokymosi motyvaciją bei ugdyti kompetencijas atpažinti savo gabumus ir nuosekliai bei kryptingai planuoti profesinį pasirinkimą.

Modelio tikslas – gerinti specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių ikiprofesinį ugdymą bendrojo lavinimo mokykloje.

Modelio įgyvendinimo kryptys:

1. Socialinio bendradarbiavimo skatinimas ir plėtotė.
2. Mokyklos infrastruktūros ir finansinių išteklių panaudojimas ikiprofesiniam ugdymui.
3. Profesinio ugdymo veiklos integravimas į bendrąją mokyklos strategiją.
4. Administracijos, kaip kryptingo ir nuoseklaus ikiprofesinio ugdymo sistemos plėtojimo, koordinatoriaus veiklos organizavimas.

Priemonės, kurių pagalba įgyvendinamas modelis

12 lentelė

Priemonė	Tikslinė grupė	Priemonės charakteristika, preliminarai tematika
Socialinio bendradarbiavimo skatinimas ir plėtotė. Aptariamos bendradarbiavimo galimybės, sudaromas veiksmų planas, pasirašomos bendradarbiavimo sutartys su darbo birža, jaunimo karjeros ugdymo centru, Šiaulių regiono profesinėmis technikos mokyklomis, kolegijomis, universitetu.		
Ekskursijos į mokymo įstaigas	SUP turintys mokiniai	Susipažinimas su mokykla, stojimo sąlygomis, profesijų pasirinkimo galimybėmis, susitikimas su studentais, dėstytojais
Susitikimas su darbo biržos, jaunimo karjeros ugdymo centro atstovais	SUP turintys mokiniai, jų tėvai	Situacijos darbo rinkoje, perspektyvų nusakymas, profesinio tinkamumo testų atlikimas, motyvacijos pasitikėjimo savimi skatinimas
Mokyklos infrastruktūros ir finansinių išteklių panaudojimas ikiprofesiniam ugdymui.		
Mokinio krepšelio, skirto mokinių pažintinei veiklai, bei profesiniam informavimui efektyvus panaudojimas	SUP turintys mokiniai	Lėšas paskirstyti atsižvelgiant į procentinę besimokančių SUP turinčių mokinių išraišką. Finansuoti mokinių išvykas, ekskursijas.
Įsteigti profesinio informavimo tašką.	SUP turintys mokiniai, jų tėvai, mokytojai	Aprūpinti metodine medžiaga, organizacine technika, įdarbinti specialistą-profesijos patarėją.
Profesinio ugdymo veiklos integravimas į bendrąją mokyklos strategiją, metinį ugdymo planą.		
Ikiprofesinio ugdymo programų rengimas	SUP turintys mokiniai, jų tėvai, mokytojai	Temos: savęs pažinimas ir pasitikėjimo savimi ugdymas; verslumo skatinimas; duomenų bazės internete; informaciniai šaltiniai;

		specializuoto profesinio pasaulio resursų apžvalga; priskiriamumas J. Hollando asmenybės tipui.
Tyrimų organizavimas	SUP turintys mokiniai, jų tėvai, mokytojai	Išsiaiškinti kokios profesijos domina, kokios informacijos trūksta. Susistemintą informaciją galima dirbti su panašių lūkesčių grupės mokiniais.
Profesinio informavimo renginių numatymas metiniame ugdymo plane	SUP turintys mokiniai, jų tėvai, mokytojai	Visuotinis tėvų susirinkimas; Profesinių stendų leidyba (paskirstant klasėms profesijas); Klasės valandėlės visuotinomis temomis: profesinė karjera ir jos planavimas; nuo ko pradėti renkantis profesiją.
Tėvų įtraukimas į ikiprofesinį ugdymą	SUP turintys mokiniai, jų tėvai, mokytojai	Visuotinis tėvų susirinkimas; Susitikimai klasėse su tėvais, tam tikrų profesijų atstovais; išvykų į tėvų darbo vietas organizavimas.
Administracijos, kaip kryptingo ir nuoseklaus ikiprofesinio ugdymo sistemos plėtojimo, koordinatoriaus, veiklos organizavimas		
Pedagogų tarybos posėdžiai	Mokytojai	SUP turinčių mokinių ikiprofesinio ugdymo realijos ir perspektyvos;
Konferencijų organizavimas	Mokytojai, SUP turintys mokiniai, tėvai	Pranešimai ikiprofesinio ugdymo kontekste, pasidalijimas gerąja darbo patirtimi su kitomis mokymo įstaigomis.
Kvalifikacijos tobulinimo program inicijavimas	Mokytojai	Profesinio apsisprendimo atvejų analizė (netikri polinkiai, profesijos rinkimosi klaidos)

Modelis gali būti finansuojamas iš moksleivio krepšelio, projektinių ir kitų lėšų. Atsižvelgiant į tai, kad per mokinio krepšelio lėšas skiriama tik apie 8 litus vienam 8-12 klasės mokiniui-amžiaus grupei, kuriai ikiprofesinis ugdymas yra aktualiausias, mokyklos administracija turėtų ieškoti papildomų finansavimo šaltinių (privatūs rėmėjai, verslo organizacijos, projektų finansavimas).

Numatomi rezultatai:

- Stiprės mokinių, jų tėvų ir mokytojų teigiamos nuostatos ir motyvacija atsakingai veikti ikiprofesinio ugdymo/si srityje.
- Bus palaikoma ir plėtojama socialinė partnerystė.
- Ikiprofesinis ugdymas mokykloje taps nuoseklus ir sistemingas.

IŠVADOS

- Lietuvoje galiojanti juridinė bazė, teoriškai aktualizuotas ikiprofesinio ugdymo reikšmingumas įtvirtina ikiprofesinį ugdymą, kaip vieną iš svarbesnių mokyklos kokybės rodiklių, bei veiksnį SUP turintiems mokiniams ir jų tėvams gauti kokybišką paslaugą.

- Pasitvirtino hipotezė, kad mokykloje vykdomas ikiprofesinis ugdymas neturi aiškių tikslų nėra sistemingas. Ikiprofesinio ugdymo priemonės, formoms, turiniui stinga įvairovės, naudojami metodai neadekvatūs mokinių lūkesčiams, t.y. neatsižvelgiama į mokiniams patrauklių formų panaudojimą, neakcentuojama informacija apie mokymo įstaigas, nevykdomas turimų specialiųjų gabumų bei tinkamumo konkrečiai profesijai vertinimas.. Veikla dažniausiai organizuojama klasės valandėlių metu

- Ikiprofesinio ugdymo paslaugų prieinamumas bei kokybė nėra pakankama. rezultatai parodė, kad mokykloje tik pusė mokinių ir jų tėvų yra patenkinti ikiprofesinio ugdymo kokybe Tik ketvirtadalis klasių mokinių žino, kokią profesiją norėtų pasirinkti. Mokiniam stinga informacijos apie profesijos pasirinkimo kelius, tinkamumą pasirinktai profesijai, tolesnio mokymosi ir studijų galimybes, informacijos apie tolesnio mokymosi institucijas, profesijos keliamus reikalavimus, situaciją darbo rinkoje ir jos poreikį.

- Pastebėta fragmentiška socialinė partnerystė. Mokyklai stinga sistemingo ir nuolatinio bendradarbiavimo su tolesnio mokymosi įstaigomis, potencialiais darbdaviais, darbo birža, jaunimo karjeros centru, profesinio mokymo įstaigomis. Didžioji dalis mokytojų nurodė, kad bendradarbiaujama arba labai retai, arba niekada.

- Tyrimas atskleidė, kad nėra aiškaus vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo tarp pedagogų, organizuojant ikiprofesinį ugdymą. Neišnaudojamas socialinio pedagogo žmogiškasis potencialas, nors ir yra pareiginėje instrukcijoje formaliai deleguotas ikiprofesinio ugdymo veiklų organizavimas, šias funkcijas įgyvendina menkai. Tik mažiau nei trečdalis mokinių ateities profesinį gyvenimą aptaria su socialiniu pedagogu.

- Akcentuojant faktą, kad ikiprofesinio ugdymo sistema bei priemonės yra skiriamos platesniam akiračiui apie savo turimus gebėjimus ir polinkius atskleisti, siūlomas ikiprofesinio ugdymo modelis sudarytų galimybes aktyvinti ugdomąją veiklą ir tuo pačiu stiprintų mokinių mokymosi bei ateities perspektyvų numatymo motyvaciją. Tikėtina, kad dirbant pagal pateiktą modelį, bendrojo lavinimo mokykloje bus skiriamas didesnis dėmesys ikiprofesiniam ugdymui ir mokiniai greičiau integruosis į darbo rinką.

LITERATŪRA

1. Aduikienė T, Labinienė R. (2003). *Vaikų, turinčių specialiųjų poreikių ugdymo tendencijų apžvalga tarptautiniame bei Lietuvos švietimo reformos kontekste (1990-2002)*. Vilnius
2. Ališauskas A. (1997). *Specialieji mokymosi poreikiai; pažinimas ir įvertinimas mokyklose//Specialiųjų poreikių vaikai*. Šiauliai
3. Ališauskas A. (2002). *Specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimas bendrojo lavinimo mokyklose: pokyčio analizė//Pedagogika, 56*.
4. Ališauskas A. (2003). *Pedagogo pasirengimas ugdyti moksleivį, turintį specialiųjų ugdymo (si) poreikių: situacijos ir kompetencijų analizė*. Šiauliai.
5. Ališauskas A. Ir kt. (2010). *Specialiųjų poreikių asmenų ugdymo(si) formų įvairovės tyrimas*. Šiauliai
6. Ambrukaitis J. (2004). *Pedagogų nuomonė apie savo pasirengimą ugdyti vaikus, turinčius specialiųjų poreikių//Specialusis ugdymas, 2(11)*.
7. Bagdonas A. (1995). *Sutrikimų klasifikacija*. Vilnius
8. Baranauskienė I., Ruškus J. (2004). *Neįgalųjų dalyvavimas darbo rinkoje; profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika*. Šiauliai
9. Baranauskienė I. (2004). *Socialinė parama neįgaliesiems įsidarbinimo situacijoje*. Konferencijos medžiaga. Šiauliai
10. Baranauskienė I., Juodraitis A. (2008). *Neįgalųjų profesinė reabilitacija: sėkmės prielaidos*. Šiauliai
11. Baranauskienė I. Ir kt. (2010). *Specialiųjų poreikių turinčių vaikų ugdymo bendrojo lavinimo mokyklose metodika*. Šiauliai
12. Barkauskaitė M. (2007). *Profesinis konsultavimas ir orientavimas šiuolaikinio profesinio rengimo kontekste*. Acta Pedagogica Vilnensia
13. Beresnevičienė D. (1990). *Diferencijuotas profesinis orientavimas mokykloje*. Vilnius
14. Bitinas B. (1998). *Ugdymo tyrimo metodologija*. Vilnius
15. Bukantaitė D. ir kt (2004). *14-19 metų paauglių, linkusių į praktinę veiklą, mokymosi krypties pasirinkimo galimybės*. Tyrimo ataskaita
16. Elijošius E. (2001). *Profesinis orientavimas socializacijos proces.darbinis ir profesinis neįgalųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai
17. Elijošius E., Pumputis J. (2001). *Specialiųjų poreikių asmenų profesinio orientavimo aktualijos; teorijos ir praktikos sąveika.Darbinis ir profesinis neįgalųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai

18. Jagacinski C.M.(2000). *Task and Ego Orientacion: The Role of Gaal Orientations in Anticipated Affective Reactions to Achievement Outcomes, Learning and Individual Differences 12*
19. Jankevičius S. (2004). *Ikiprofesinis moksleivių ugdymas klasės auklėtojo darbe*. Pedagogika.
20. Jankevičius S. (2005). *Motyvų ir subotyvų sąveika profesijos rinkimosi motyvacijoje*. Acta Peadagogica.
21. Jovaiša L. (1978). *Profesinio orientavimo pedagogika*. Kaunas
22. Juodraitis A. (1994). *Neigaliųjų jaunuolių profesinės integracijos determinančių sąveikos problemos//Specialiujų poreikių vaikų integruotas ugdymas: patirtis ir perspektyvos*. Šiauliai
23. Galkienė A., Gevorgianienė V. (2008) *Neįgalumą turinčių mokinių verslumo ugdymo programa"*, Vilnius.
24. Holland J. (1977). *Manual for the Vocational Preference Inventory, Consulting Psychologists Press*.
25. Lapė J. (1980). *Darbo psichologija*. Vilnius
26. Meijer C.J.W.(ed). (2003). *Inclusive Education and Classroom Practices*. Middelfart: European Agency for Development in Special Needs Education.
27. *Mokytojų, profesijos mokytojų, dėstytojų bendradarbiavimo su socialiniais partneriais metodinės rekomendacijos* (2006). VDU
28. Петрусевиц А.А. (2006). *Педагогический смысл профессиональной ориентации в современной школе*. Omsk.
29. *Profesinio rengimo Baltoji knyga* (1999). ŠMM, SADM
30. *Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo reikalavimų aprašas*. (2005) Kaunas
31. *Profesinio informavimo standartas*.(2007). Vilnius
32. *Profesinio orientavimo strategija* (2003). Vilnius
33. Pukelis K., Garnienė D. (2003). *Moksleivių ugdymas karjerai: padėties analizė ir perspektyvos bendrojo lavinimo mokykloje*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos
34. Reingardienė J., Zdanevičius A. (2003). *Moksleivių vertybinės orientacijos ir pasirengimas karjerai*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.
35. Reece I. and Walker St. *Teaching, training and learning. A practical Guide*. Great Britain. 1997
36. Ruškus J. (1997). *Neįgalus asmuo ir visuomenė. Sąveikos raida ir perspektyva*.Šiauliai

37. Ruškus J. (2000). *Specialiojo pedagogo socialinių nuostatų, pedagoginės sąveikos ir mokyklinės socializacijos ryšys*. Šiauliai
38. Ruškus J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai
39. Ruškus J. (2003). *Specialiųjų poreikių vaikų ugdymo metodologija: modeliai, metodai, kontekstai, pokyčiai, kryptingumas//Specialiojo ugdymo pagrindai*. Šiauliai
40. Sokolova A., Stanišauskienė V. (2007). *Profesinio orientavimo sistemos Lietuvoje teorinės ir politinės prielaidos*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos.
41. Strolaitė S. (1997). *Neįgaliųjų vaikų integracija: teisinis reglamentavimas, ugdymo organizavimas, problemos*. Vilnius
42. *Specialiojo ugdymo įstatymas* (1998). LRS Nr. VIII-969
43. Indrašienė V. ir kt. (2006) *Mokinių profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas mokyklose*. Tyrimo ataskaita. Vilnius
44. Indrašienė V., Grinytė L. (2007). *Klasės auklėtojo veikla organizuojant mokinių profesinį informavimą, konsultavimą ir orientavimą mokykloje*. Socialinis ugdymas.3(14).
45. Indrašienė V., Grinytė L. (2007). *Tėvų požiūris į profesinį orientavimą bendrojo lavinimo mokykloje*. Pedagogika. 87
46. *Ikiprofesinio mokymo tvarkos aprašas*. (2007) ŠMM Įsak. Nr.1841
47. Karvelis V. (1998). *Iš neįgaliųjų ugdymo raidos Lietuvoje//Pedagogika* (36)
48. Karvelis V. (2001). *Neįgaliųjų ugdymas ir socialinė daptacija Lietuvoje (iki 1940)*. Šiauliai
49. Karvelis V. (2001). *Kai kurie Lietuvos specialiosios (sutrikusio intelekto vaikų) mokyklos mokymo planai ir mokyklų bruožai darbinio ir profesinio rengimo aspektu (1945 – 1990)*. *Darbinis ir profesinis neįgaliųjų rengimas: turinio kaita*. Šiauliai
50. Kregždė S. (1988). *Profesinio kryptingumo formavimo psichologiniai pagrindai*. Kaunas
51. Kučinskienė R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda
52. Laužackas R. (2004). Danilevičius E., Gurskienė O. *Profesinio rengimo reforma Lietuvoje: parametrai ir rezultatai*. Vilnius
53. Laužackas R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Monografija. Kaunas
54. Merkys G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys (paskaitų konspektas)*. Šiauliai
55. Unčiūrys J. (2000). *Specialiųjų poreikių integruotas ugdymas pradinėse klasėse*. Specialusis ugdymas III.
56. UNESCO 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Paris: UNESCO

57. Wats A.G. (2000). *Career Development and Public Policy*. Journal of Employment Counseling: 37: Issue 2.
58. Wats A.G, Sultana R.G. (2002). *Career Guidance Policies in 37 Countries: Contracts and Common Themes*. International Journal for Educational and Vocational Guidance. Volume 4
59. Westberg J.(2000). *Native Americans in the Health Professions: Psychology*.
[ERIC NO: EJ633457]
60. Williams E., Monge P. (2006). *Statistika. Kaip suprasti kiekybinius tyrimus*. Vilnius
61. http://www.smm.lt/strategija/docs/vss/DOC_LRVnut_VSS%202003-2012_programa_2005.pdf
62. <http://www.svis.smm.lt/svis/node/6>
63. <http://www.dynot.lt>

Summary

In theoretical part of this work various Lithuania's and foreign authors' scientific literature's sources were analyzed, also pre-vocational training specifics of student's who have special educational needs were examined, pre-vocational training specific's development in historical context, experience of schools in foreign countries. Also, it was analyzed if children and their parents receive enough information about professional world, if purposeful and systematic pre-vocational education is being implemented. Whether parents, children and teachers assess the quality of pre-vocational education equally. In theoretical part there are also examined pupils' attitudes towards perspectives of professional life, pre-vocational education and measures assessed, as well as harmony of methods and forms. Contents of pre-vocational education and qualitative assessment are revealed in that part too. Hypothesis of the author of the work, that pre-vocational education of students with special educational needs does not have explicit aims in secondary school and is not systematic, have been confirmed.

Pre-vocational education's situation of children with special educational needs have been revealed and the opportunities of situations' improvement have been envisaged (pre-vocational education model for children with special educational needs have been prepared, which is a recommendatory in nature) using method of questionnaire.

100 of 7-10 th grade students, who are attending a secondary school were questioned, as well as 100 parents and 50 students' teachers while doing this research. It was determined that half of the students and their parents are satisfied with the quality of pre-vocational education. However, the other half of the respondents believe that school does not do everything it can to achieve a higher quality of pre-vocational education. Only a quarter of pupils know what profession they would like to choose. Pupils lack of information about the paths of choosing a profession, suitability for their chosen profession, further education and study options, information about further education institutions, requirements for the profession, situation in the labor market and its demands. Although school administration devotes its attention and resources to students' with special educational needs education, the school lacks of cooperation with further education institutions, potential employers, labor exchange.

Key words: special educational needs, pre-vocational education, Professional information, orientation, consulting.

PRIEDAI

Pagrindinės sąvokos

Ikiprofesinis mokymas (angl. *pre-vocational education*) – ugdomoji praktinė veikla, padedanti mokiniui susigrąžinti mokymosi motyvaciją, perprasti darbo reikšmę, susipažinti su esamomis profesijomis, ugdanti bendrąsias kompetencijas ir suteikianti žinių, kaip įgyti profesiją. (*Ikiprofesinio mokymo tvarkos aprašas, 2007*)

Profesinis orientavimas – priklauso tai paslaugų sričiai, kuri padeda asmenims nepriklausomai nuo jų amžiaus bei gyvenimo etapo pasirinkti savo kelią bei aktyviai dalyvauti formuojant savo profesinę karjerą (LR Profesinio orientavimo strategija, 2003).

Profesinis orientavimas- kryptingas asmens parengimas profesijos pasirinkimo apsisprendimui (LR ŠMM ministro įsakymas, 1998).

Profesinis orientavimas – „procesas, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją, pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus bei darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba tai procesas, kurio metu padedama asmeniui vystytis ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui“ (Laužackas, 2005).

Profesinis orientavimas – nepertraukiamas ikiprofesinio ugdymo procesas, apimantis profesinę informaciją, konsultavimą, profesinį apsisprendimą (Kregždė, 1998).

Profesinis informavimas – tai žinių apie profesijų turinį ir reikalavimus, profesijos įgijimo ir įsidarbinimo galimybės suteikimas (Profesijos patarėjų mokymo metodinė medžiaga, 2004).

Profesinis konsultavimas – specialiai organizuota veikla, padedanti asmenims išsirinkti profesiją, atsižvelgiant į jų individualias savybes, darbo rinkos bei profesinio mokymo galimybes. Profesinis konsultavimas remiasi darbo rinkos, profesijų tyrimų bei profesinės psichologijos metodais (Profesijos patarėjų mokymo metodinė medžiaga, 2004).

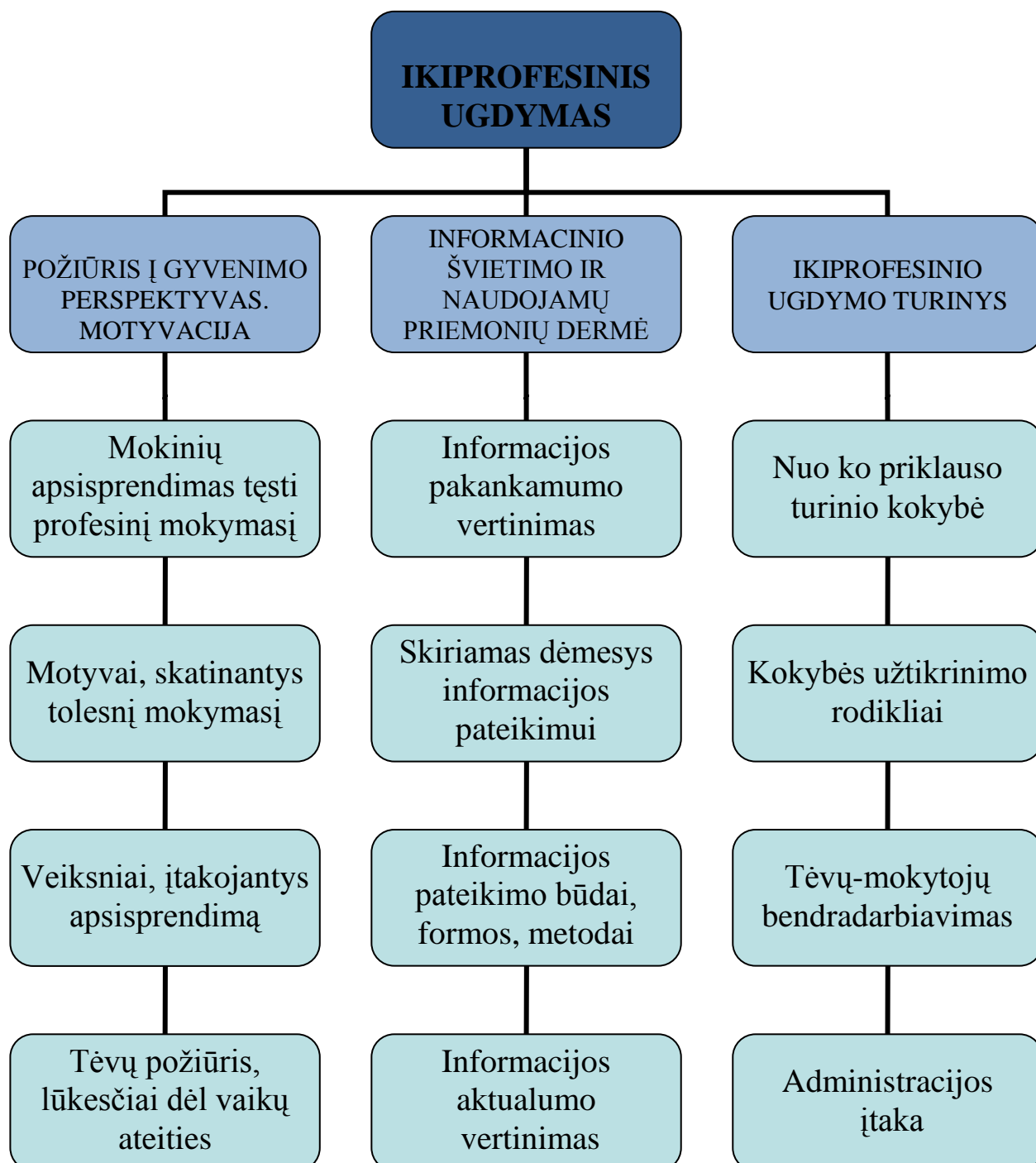
Profesinis apsisprendimas – individo sprendimas, daromas atsižvelgiant į vidines ir išorines sąlygas, pasirenkant veiklos būdą, formą, tipą, pobūdį ir t. t. Jį lemia asmens motyvacija, interesai, poreikiai, polinkiai, visuomenės nuomonė (Baranauskienė, Elijošius, Pauliukonis, 2004).

Specialieji ugdymo(si) poreikiai – pagalbos ir paslaugų reikmė, kylanti dėl to, kad ugdymo ir saviugdų reikalavimai neatitinka specialiųjų poreikių asmens galimybių (LR Specialiojo ugdymo įstatymas).

Specialiųjų poreikių mokinys – mokinys, kurio galimybės išmokyti yra ribotos dėl įgimtų ar įgytų sutrikimų (LR Švietimo įstatymas)

**SPECIALIŲJŲ UGDYMO/SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ IKIPROFESINIO
UGDYMO BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOJE**

TYRIMO SCHEMA



Mieli mokiniai,

kviečiame bendradarbiauti atliekant tyrimą apie mokinių, jų tėvų ir mokytojų požiūrį į mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių ikiprofesinio pasirengimo ypatumus mokykloje ir numatyti tolesnes tobulinimo galimybes.

Tyrimą vykdo Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto magistrantė Genovaitė Zdanavičienė. Anketa anoniminė, todėl tikimės nuoširdžių atsakymų.

Dėkojame už aktyvumą ir pagalbą atliekant tyrimą.

POŽIŪRIS Į GYVENIMO PERSPEKTYVAS (MOTYVACIJA)

1. Ar tu jau žinai, kokią profesiją norėtum įgyti: (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)								
<input type="checkbox"/> Taip <input type="checkbox"/> Abejoju <input type="checkbox"/> Ne								
2. Jeigu atsakei NE, tai kodėl?: (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)								
<input type="checkbox"/> Dar per anksti galvoti <input type="checkbox"/> Trūksta informacijos kur ir ką galėčiau toliau mokytis <input type="checkbox"/> Man tai nesvarbu								
2. Kas tavo nuomone yra svarbu renkantis profesiją: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)								
	labai svarbu	svarbu	abejoju	nesvarbu				
<i>Profesijos populiarumas</i>	●	●	●	●				
<i>Karjeros galimybės</i>	●	●	●	●				
<i>Būsimo atlyginimo dydis</i>	●	●	●	●				
<i>Tėvų patarimai</i>	●	●	●	●				
<i>Draugų nuomonė</i>	●	●	●	●				
<i>Klasės auklėtojo teikiama informacija</i>	●	●	●	●				
<i>Socialinio pedagogo konsultacijos</i>	●	●	●	●				
<i>Dalykų mokytojų patarimai</i>	●	●	●	●				
3. Įvertink savo galimybes įgyti norimą profesiją: (apibrauk)			4. Tavo pažymių vidurkis yra tarp : (apibrauk)					
1	2	3	4	5	3-4	4-6	7-8	9-10
5. Tu, baigęs(-usi) mokyklą, ketini toliau mokytis? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)								
<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> abejoju								
6. Jeigu baigęs (-usi) mokyklą Tu ketini toliau mokytis, tai todėl, kad: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)								
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku				
<i>noriu būti aktyvus gyvenime</i>	●	●	●	●				
<i>tapti profesionaliu savo srities specialistu</i>	●	●	●	●				
<i>uždirbti pinigų</i>	●	●	●	●				
<i>Kita</i>	●	●	●	●				

7. Motyvai, kurie skatina Tave toliau mokytis, nes įgijęs išsilavinimą galėsi: (pažymėk ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>įsigyti specialybę</i>	●	●	●	●
<i>gauti gerai apmokamą darbą</i>	●	●	●	●
<i>išvykti į užsienį</i>	●	●	●	●
<i>Kita</i>	●	●	●	●
8. Jeigu baigęs (-usi) mokyklą Tu neketini toliau mokytis, tai todėl, kad: (kiekvienoje eilutėje pažymėk ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>važiuosi dirbti į užsienį</i>	●	●	●	●
<i>ieškosi darbo Lietuvoje</i>	●	●	●	●
<i>esi įsitikinęs, kad niekur neįstosi</i>	●	●	●	●
<i>kita</i>	●	●	●	●
9. Motyvai, kurie neskatina Tave toliau mokytis, nes: (kiekvienoje eilutėje pažymėk ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>nežinau kokį darbą norėtum dirbti</i>	●	●	●	●
<i>baigęs mokslus negausi darbo</i>	●	●	●	●
<i>ne profesija svarbiausia gyvenime</i>	●	●	●	●
<i>kita</i>	●	●	●	●
10. Įvertink savo būsimos darbinės veiklos galimybes: (kiekvienoje eilutėje pažymėk ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Turėsi pakankamai gerų galimybių susirasti darbą pagal savo įgytą specialybę</i>	●	●	●	●
<i>Galėsi įsidarbinti pagal įgytą specialybę tik sutikdamas dirbti už mažą atlyginimą</i>	●	●	●	●
<i>Turėsi labai mažai galimybių įsidarbinti pagal įgytą specialybę</i>	●	●	●	●
<i>Niekada nesusirasi darbo pagal specialybę</i>	●	●	●	●
11. Kokią profesiją norėtum įgyti baigęs/usi mokyklą: (įrašyk)	arba:			

INFORMACINIO ŠVIETIMO DERMĖS VERTINIMAS

12. Ar esi gavęs informacijos apie tave dominančios profesijos pasirinkimo galimybes: (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)
<input type="checkbox"/> Taip <input type="checkbox"/> Abejoju <input type="checkbox"/> Ne

13. Ar tau pakanka informacijos apie profesijų pasaulį?: (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
<input type="checkbox"/> Taip <input type="checkbox"/> Abejoju <input type="checkbox"/> Ne				
14. Kokia informacija apie profesijos pasirinkimą tau aktualiausia?: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Ar esi tinkamas norimai profesijai</i>	●	●	●	●
<i>Kokios profesijos atitiktų tavo gabumus</i>	●	●	●	●
<i>Nuo ko pradėti renkantis profesiją</i>	●	●	●	●
<i>Kur galėtum mokytis baigęs mokyklą</i>	●	●	●	●
<i>Kokios įsidarbinimo galimybės įgijus profesiją</i>	●	●	●	●
<i>Kita</i>	●	●	●	●
15. Su kuo tu pasikalbi, pasitari apie savo būsimą profesinį kelią?: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Su draugais</i>	●	●	●	●
<i>Su tėvais</i>	●	●	●	●
<i>Su socialiniu pedagogu</i>	●	●	●	●
<i>Su klasės auklėtoja/u</i>	●	●	●	●
<i>Su dalykų mokytojais</i>	●	●	●	●
<i>Su niekuo nesikalbi, nesitari</i>	●	●	●	●
<i>Kita</i>	●	●	●	●
16. Kaip tu gauni informacijos apie profesijų pasaulį?: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Klasės valandėlių metu</i>	●	●	●	●
<i>Ekskursijų metu</i>	●	●	●	●
<i>Susitikimų su studentais metu</i>	●	●	●	●
<i>Mokykloje vykstančių renginių metu</i>	●	●	●	●
<i>Individualiai ieškodamas internete</i>	●	●	●	●
<i>Susitikimų su profesijų atstovais metu</i>	●	●	●	●
<i>Pamokų metu</i>	●	●	●	●
<i>Kita</i>	●	●	●	●
17. Tavo nuomone koku būdu būtų geriausia informuoti apie profesijas?: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Analizuojant knygas, straipsnius</i>	●	●	●	●
<i>Peržiūrint filmuotą medžiagą</i>	●	●	●	●
<i>Skaitant informaciją internete</i>	●	●	●	●
<i>Susitinkant su profesijų atstovais</i>	●	●	●	●
<i>Dalyvaujant profesinio informavimo renginiuose</i>	●	●	●	●

<i>Organizuojant ekskursijas į darbo vietas, mokymo įstaigas</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Kalbantis asmeniškai su mokytojais</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Diskutuojant klasės valandėlių metu</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Kita</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
18. Įvertink mokyklos įtaką tavo būsimam profesiniam apsisprendimui (1-maža, 5 didelė): (apibrauk)		19. Įvertink tėvų įtaką tavo būsimam profesiniam apsisprendimui? (1-maža, 5 - didelė) (apibrauk)		
1	2	3	4	5
20. Kokia informacija turi būti išsamiai pateikiama renkantis profesiją?: (kiekvienoje eilutėje pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
<i>Savęs pažinimo (interesu, gabumu, motyvu)</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Žinių apie profesijų pasaulį</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Žinoti, kokie sugebėjimai, asmeninės savybės būtinos konkrečiai profesijai</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Apie mokyklas, kuriose galima įgyti norimą profesiją</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Situaciją darbo rinkoje ir jos poreikius bei perspektyvas</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Apie darbo užmokestį</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Apie įsidarbinimo užsienyje galimybes</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>
<i>Kita</i>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>	<input type="radio"/>

DEMOGRAFINIAI KINTAMIEJI

Tinkantį atsakymą pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>	
Amžius (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)	7-8 klasė. <input type="checkbox"/> 9-10 klasė <input type="checkbox"/> 11-12 klasė <input type="checkbox"/>
Lytis (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)	<input type="checkbox"/> vaikinai <input type="checkbox"/> merginos
Gyvenamoji vieta (pažymėk <input checked="" type="checkbox"/>)	<input type="checkbox"/> miestas <input type="checkbox"/> kaimas

Gerb. mokytojai,

Šiuo tyrimu siekiama iširti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių ikiprofesinio ugdymo problemas bendrojo lavinimo mokykloje ir numatyti jų tobulinimo galimybes. Tyrimą vykdo Šiaulių Universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto magistrantė Genovaitė Zdanavičienė. Anketa anoniminė, todėl tikimės nuoširdžių atsakymų. Dėkojame už Jūsų aktyvumą ir pagalbą atliekant tyrimą.

1. SPECIALIŲJŲ UGDYMO/SI POREIKIŲ TURINČIŲ MOKINIŲ IKIPROFESINI UGDYMAS MOKYKLOJE

1. Ikiprofesinio ugdymo paslaugą SUP mokiniams jūsų mokykloje teikia: (pažymėkite ⊗):				
	taip	kartais	niekada	
Pakviestas profesinio orientavimo specialistas	●	●	●	
Profesijos patarėjas	●	●	●	
Socialinis pedagogas	●	●	●	
Specialusis pedagogas	●	●	●	
Klasės auklėtojas	●	●	●	
Dalykų mokytojai				
Kita.....	●	●	●	
2. Kas jūsų nuomone turėtų teikti profesinio informavimo paslaugą SUP mokiniams: (pažymėkite ⊗):				
	sutinku	abejoju	nesutinku	
Pakviestas profesinio orientavimo specialistas				
Profesijos patarėjas	●	●	●	
Socialinis pedagogas	●	●	●	
Specialusis pedagogas	●	●	●	
Klasės auklėtojas				
Dalykų mokytojai	●	●	●	
Kita.....	●	●	●	
3. SUP turintys mokiniai turi pakankamai galimybių gauti kvalifikuotą profesinio orientavimo paslaugą? (pažymėkite ☒)		4. Ar manote, kad profesijos rinkimasis priklauso tik nuo paties mokinio motyvacijos? (pažymėkite ☒)		
<input type="checkbox"/> sutinku <input type="checkbox"/> abejoju <input type="checkbox"/> nesutinku Kodėl?		<input type="checkbox"/> sutinku <input type="checkbox"/> abejoju <input type="checkbox"/> nesutinku		
5. Koku būdu SUP mokiniai Jūsų mokykloje yra supažindinami su profesijomis: (pažymėkite ⊗):				
	labai dažnai	retkarčiais	labai retai	niekada
Kalbama pamokų metu	●	●	●	●
Ekskursijos į įmones	●	●	●	●
Susitikimai su profesijų atstovais	●	●	●	●
Teminės klasių valandėlės	●	●	●	●
Kino filmų, tv laidų peržiūra	●	●	●	●

Analizuojama speciali literatūra	●	●	●	●
Parodų organizavimas, standinė informacija	●	●	●	●
Viktorinos, konkursai, renginiai	●	●	●	●
Darbas internete	●	●	●	●
<i>Kita.....</i>	●	●	●	●

6. Ar jūsų mokykla bendradarbiauja su: (pažymėkite ⊗):

	labai dažnai	retkarčiais	labai retai	niekada
Jaunimo karjeros centru	●	●	●	●
Pedagogine psichologine tarnyba	●	●	●	●
Profesinio mokymo įstaigomis	●	●	●	●
Specialiojo ugdymo centrais	●	●	●	●
Darbo rinkos mokymo tarnyba	●	●	●	●
Darbo birža	●	●	●	●
Įstaigomis, organizacijomis	●	●	●	●
Tėvais	●	●	●	●
<i>Kita.....</i>	●	●	●	●

7. Kokiais šaltiniais naudojotės organizuodami ikiprofesinį ugdymą SUP mokiniams: (pažymėkite ⊗):

	labai dažnai	retkarčiais	labai retai	niekada
Specialia literatūra	●	●	●	●
Žiniasklaidos teikiama informacija	●	●	●	●
Internetu	●	●	●	●
Paskaitų, kursų metu įgyta informacija	●	●	●	●
Individualių konsultacijų su specialistais gautomis rekomendacijomis	●	●	●	●
Asmenine patirtimi	●	●	●	●
<i>Kita.....</i>	●	●	●	●

8. Kaip manote, ar pakanka mokiniams informacijos apie profesijų pasaulį?: (pažymėk ☒)

- Taip
 Abejoju
 Ne

9. Kokie informacijos šaltiniai mokiniams yra priimtinausi?: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)

	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Lankstinukai, bukletai	●	●	●	●
Televizija, radijas	●	●	●	●
Internetas	●	●	●	●
Tėvų patarimai	●	●	●	●
Draugų nuomonė	●	●	●	●
Klasės auklėtojo patarimai	●	●	●	●
Pokalbiai su socialiniu pedagogu	●	●	●	●
Ekskursijos į mokyklas, darbo vietas	●	●	●	●

10. Kokie metodai labiausiai priimtini SUP mokiniams: (pažymėkite <input center;"="" checked="" text-align:="" type="checkbox>):</th> </tr> <tr> <th></th> <th>visiškai sutinku</th> <th>sutinku</th> <th>abejoju</th> <th>nesutinku</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Specialios literatūros studijavimas</td> <td style="/> ● <td style="text-align: center;">●</td> <td style="text-align: center;">●</td> <td style="text-align: center;">●</td>					●	●	●
Žiniasklaidos teikiama informacija	●	●	●	●			
Internetas	●	●	●	●			
Paskaitų, kursų metu įgyta informacija	●	●	●	●			
Individualios konsultacijos su specialistais	●	●	●	●			
Asmeninė mokytojų patirtis	●	●	●	●			
Kita.....	●	●	●	●			

2. POŽIŪRIS Į SUP TURINČIŲ MOKINIŲ IKIPROFESINIO UGDYMO SVARBĄ

11. SUP turintys mokiniai mokosi: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
<input type="checkbox"/> labai gerai <input type="checkbox"/> gerai <input type="checkbox"/> patenkinamai <input type="checkbox"/> blogai				
12. SUP turintiems mokiniams itin aktualus profesijos pasirinkimo klausimas (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
<input type="checkbox"/> labai dažnai <input type="checkbox"/> retkarčiais <input type="checkbox"/> labai retai <input type="checkbox"/> niekada				
13. Mokykloje problematiška organizuoti ikiprofesinį ugdymą SUP turintiems vaikams: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)		14. Tėvai mažai dėmesio skiria savo vaikų profesiniam orientavimui? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)		
<input type="checkbox"/> tikrai taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> tikrai ne		<input type="checkbox"/> tikrai taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> tikrai ne		
15. SUP turintys mokiniai nėra motyvuoti profesiniam apsisprendimui: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)		16. Šiais laikais mažai galimybių SUP mokiniam įgyti profesiją? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)		
<input type="checkbox"/> tikrai taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> tikrai ne		<input type="checkbox"/> tikrai taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> tikrai ne		
17. Jūsų nuomone kiek svarbu ikiprofesiniame SUP mokinių ugdyme? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
	labai svarbu	svarbu	abejoju	nesvarbu
Bendrųjų gebėjimų ugdymas	●	●	●	●
Sąlyginai profesinių gebėjimų ugdymas	●	●	●	●
Norų ir realių galimybių derinimas	●	●	●	●
Supažindinimas su veiklos aplinka	●	●	●	●
Darbo, kaip vertybės, ugdymas	●	●	●	●
Praktinis profesijų išbandymas	●	●	●	●
Kita.....	●	●	●	●

18. Savybės, kurių stinga SUP mokiniams? (pažymėkite ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Drąsumas	●	●	●	●
Kantrybė	●	●	●	●
Kruopštumas	●	●	●	●
Darbštumas	●	●	●	●
Užsispyrimas	●	●	●	●
Pasitikėjimas savo jėgomis	●	●	●	●
Nieko nestinga	●	●	●	●

19. Jūsų nuomone, nuo ko priklauso ikiprofesinio ugdymo kokybė: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)

	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Nuo geranoriško pedagogų požiūrio	●	●	●	●
Nuo mokinių požiūrio į tolesnį gyvenimo kelią	●	●	●	●
Nuo atsakingo tėvų rūpinimosi vaiko ateitimi	●	●	●	●
Nuo mokyklos materialinės bazės	●	●	●	●
Nuo naudojamų šiuolaikinių ugdymo metodų				
Kita	●	●	●	●

19. SUP turintiems mokiniams ikiprofesiniame ugdyme svarbu: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)

	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Ar jis tinkamas norimai profesijai	●	●	●	●
Kokiai profesijai jis būtų labiausiai tinkamas	●	●	●	●
Kur galėtų mokytis norimos profesijos	●	●	●	●
Nuo ko pradėti renkantis profesiją	●	●	●	●
Kokios specialybės atitiktų vaiko gabumus	●	●	●	●
Kokių asmeninių savybių reikia tai profesijai	●	●	●	●
Kokios įsidarbinimo galimybės įgijus profesiją	●	●	●	●
Kita	●	●	●	●

20. Ko trūksta mokytojams, norint kokybiškai organizuoti ikiprofesinį ugdymą: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>):				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Specialistų patarimų	●	●	●	●
Metodinės literatūros	●	●	●	●
Kompetencijų ugdyti SUP mokinius	●	●	●	●
Laiko	●	●	●	●
Materialinės bazės	●	●	●	●
Glaudaus bendradarbiavimo su tėvais	●	●	●	●
Kita.....	●	●	●	●

Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba žymėkite <input checked="" type="checkbox"/>	
Amžius (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)	<input type="checkbox"/> iki 30 m. <input type="checkbox"/> nuo 31 iki 40 m. <input type="checkbox"/> nuo 41 iki 50 m. <input type="checkbox"/> virš 50 m.
Lytis (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)	<input type="checkbox"/> vyras <input type="checkbox"/> moteris

Gerb. tėveliai,

šiuo tyrimu siekiama iširti mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių ikiprofesinio ugdymo problemas bendrojo lavinimo mokykloje ir numatyti jų tobulinimo galimybes.

Tyrimą vykdo: Šiaulių Universiteto Socialinės gerovės ir negalės studijų fakulteto magistrantė Genovaitė Zdanavičienė

Anketa anoniminė, todėl tikimės nuoširdžių atsakymų.
Dėkojame už Jūsų aktyvumą ir pagalbą atliekant tyrimą.

I. MOTYVACIJA

1. Jūs skiriate dėmesio vaiko mokymuisi? (pažymėkite ☒)				
<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> nežinau				
2. Kodėl Jums svarbus vaiko mokymasis? (pažymėkite ⊗)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
suteikia išsilavinimą	●	●	●	●
padeda lengviau įsitvirtinti gyvenime ir siekti karjeros	●	●	●	●
mokslas įtakoja pragyvenimo lygį	●	●	●	●
plečia kultūrinį akiratį	●	●	●	●
Kita	●	●	●	●
3. Jums svarbu, kad vaikas gautų informacijos mokykloje apie profesijos pasirinkimo galimybes: (pažymėkite ☒)				
<input type="checkbox"/> taip (jei taip, atsakykite į 4 kl.) <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> abejoju				
4. Vaiko profesinis informavimas, orientavimas Jums yra svarbus, nes: (pažymėkite ☒):				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
lengviau pasirinkti profesiją	●	●	●	●
skatina domėtis savo ateitimi	●	●	●	●
skatina kryptingai mokytis	●	●	●	●
kita	●	●	●	●
5. Jūs norėtumėte, kad vaikas baigęs mokyklą pasirinktų: (pažymėkite ⊗)				
	labai norėčiau	norėčiau	abejoju	nenorėčiau
darbinę veiklą	●	●	●	●
mokslą	●	●	●	●
mokslą, o po to darbinę veiklą	●	●	●	●

6. Jūsų duktė (sūnus) kalba apie norimą įgyti profesiją? (pažymėkite ☒)	7. Jūs žinote ką norėtų duktė (sūnus) baigęs mokyklą veikti?: (apibraukite)
--	--

<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> kartais <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> abejoju <input type="checkbox"/> ne
8. Jūs skatinate dukrą (sūnų) domėtis profesijų pasauliu, jo teikiamomis galimybėmis? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)	9. Jūs norėtumėte, kad duktė (sūnus) įgytų profesiją? (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)
<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> abejoju <input type="checkbox"/> ne Kodėl?	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> abejoju

II. INFORMACINIO ŠVIETIMO DERMĖS VERTINIMAS

10. Mokykla skiria pakankamai dėmesio profesiniam informavimui, orientavimui: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> abejoju				
11. Jeigu manote, kad mokykloje pakankamai skiriama dėmesio profesiniam informavimui, tai todėl, kad: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Organizuojami profesinio kryptingumo tyrimai	●	●	●	●
Organizuojamos ekskursijos, susitikimai su profesijų atstovais	●	●	●	●
Teikiama informacija apie tolimesnio mokymosi galimybes	●	●	●	●
Klasės auklėtojas inicijuoja pokalbius su tėvais profesinio orientavimo temomis	●	●	●	●
Jaučiamas nuolatinis bendradarbiavimo su tėvais skatinimas	●	●	●	●
Mokytojai informuoja tėvus apie profesinio informavimo programas ir jų veiklą	●	●	●	●
15. Jeigu jūs manote, kad mokykloje nepakankamai dėmesio skiriama profesiniam orientavimui, tai todėl, kad: (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
neatsižvelgiama į mokinių norus ir galimybes mokytis profesijos	●	●	●	●
didžiausias dėmesys skiriamas tik mokslo rezultatams	●	●	●	●
mokytojai mažai dėmesio skiria mokiniams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių	●	●	●	●
profesinis orientavimas – šeimos reikalas	●	●	●	●
Nėra bendradarbiavimo su tėvais skatinant vaikų profesinį pasirinkimą	●	●	●	●
Kita	●	●	●	●
16. Mokykla ir tėvai vienodai atsakingi už vaikų profesinį apsisprendimą (pažymėkite <input checked="" type="checkbox"/>)				
<input type="checkbox"/> taip				

- ne
 abejoju

17. Sprendžiant mokinių tolesnio mokymosi perspektyvas, reikalingas ryšys mokykla-tėvai (pažymėkite ☒):				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
informacijai perduoti	●	●	●	●
kartu ieškoti galimybių įgyti profesiją	●	●	●	●
kryptingos mokymosi motyvacijos skatinimui	●	●	●	●
kita	●	●	●	●
18. Kaip manote, ar pakanka informacijos apie profesijos pasirinkimo galimybes (pažymėkite ☒)				
<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne <input type="checkbox"/> abejoju				
19. Kokios informacijos trūksta jūsų vaikui?: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Ar vaikas tinkamas norimai profesijai	●	●	●	●
Kokia profesija būtų labiausiai jam tinkama	●	●	●	●
Nuo ko pradėti renkantis profesiją	●	●	●	●
Kur galima mokytis norimos profesijos				
Kokių asmeninių savybių, gabumų reikia norint įgyti profesiją	●	●	●	●
Kokios įsidarbinimo galimybės	●	●	●	●
Kita	●	●	●	●
20. Jūsų nuomone, nuo ko priklauso ikiprofesinio ugdymo kokybė: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)				
	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Nuo geranoriško pedagogų požiūrio	●	●	●	●
Nuo mokinių požiūrio į tolesnį gyvenimo kelią	●	●	●	●
Nuo atsakingo tėvų rūpinimosi vaiko ateitimi	●	●	●	●
Nuo mokyklos materialinės bazės	●	●	●	●
Nuo naudojamų šiuolaikinių ugdymo metodų				
Kita	●	●	●	●
21. Koku būdu būtų geriausia informuoti apie profesiją: (kiekvienoje eilutėje pažymėkite ☒)				

	visiškai sutinku	sutinku	abejoju	nesutinku
Analizuojant knygas, straipsnius	●	●	●	●
Peržiūrint filmuotą medžiagą	●	●	●	●
Renkant informaciją internete	●	●	●	●
Susitinkant su profesijų atstovais	●	●	●	●
Organizuojant konkursu, renginius, atvirų durų dienas	●	●	●	●
Kalbantis asmeniškai su vaikais	●	●	●	●
Organizuojant vaiko, tėvų ir mokytojo susitikimus	●	●	●	●
Kita	●	●	●	●

III. BENDROJI DALIS

Jums tinkančius atsakymus įrašykite arba žymėkite ☒	
Amžius (pažymėti ☒):	<input type="checkbox"/> iki 30 m. <input type="checkbox"/> 41-50 m. <input type="checkbox"/> 31-40 m. <input type="checkbox"/> 51- 60 m.
Lytis (pažymėti ☒):	<input type="checkbox"/> vyr. <input type="checkbox"/> mot.
Šeimyninė padėtis (pažymėti ☒):	<input type="checkbox"/> vedęs (ištekęjusi) <input type="checkbox"/> išsiskykęs(usi) <input type="checkbox"/> nevedęs (netekėjusi)
Išsilavinimas (pažymėti ☒):	<input type="checkbox"/> nebaigtas vidurinis <input type="checkbox"/> vidurinis <input type="checkbox"/> spec. vidurinis <input type="checkbox"/> aukštesnysis <input type="checkbox"/> aukštasis

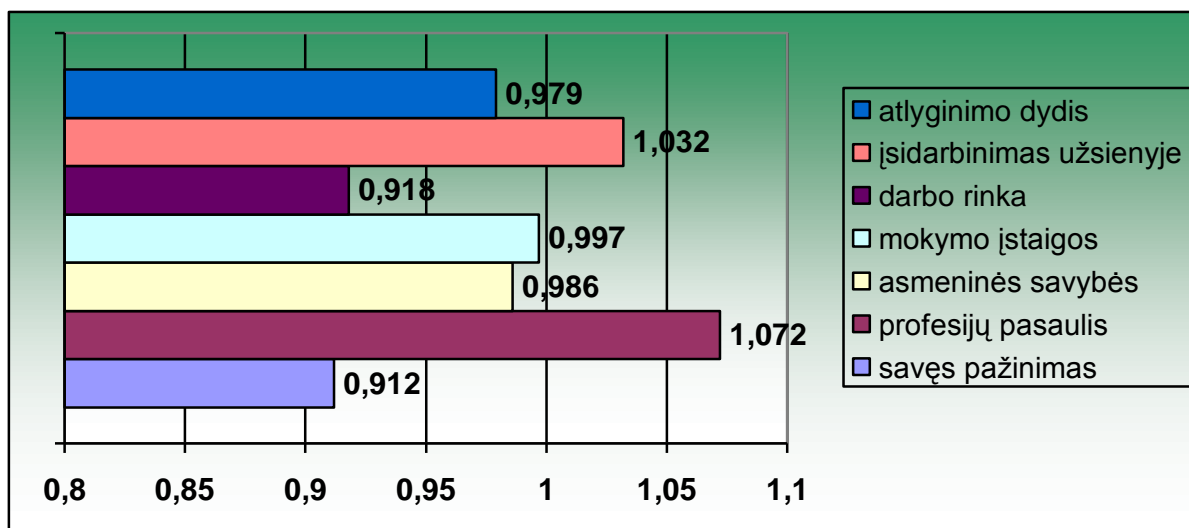
Nuoširdžiai dėkojame

Mokinių lūkesčiai profesinio informavimo turinyje (žr. lentelę Nr.1 ir 1 pav.)

(Koreliaciniai ryšiai, matuoti Pirsono koreliacijos koeficientu r , ir standartinis nuokrypis s)

	Savęs pažinimas interesai	Žinios apie profesijų pasaulį	Asmeninės savybės būdingos profesijai	Mokymo įstaigos	Situacija darbo rinkoje	Darbo užmokestis	Įsidarbinimo užsienyje galimybės
Savęs pažinimas interesai	1	0,676**	0,606**	0,608**	0,594**	0,615**	0,527**
Žinios apie profesijų pasaulį	0,676**	1	0,706**	0,756**	0,642**	0,731**	0,532**
Asmeninės savybės būdingos profesijai	0,606**	0,706**	1	0,818**	0,741**	0,601**	0,475**
Mokymo įstaigos	0,608**	0,756**	0,818**	1	0,763**	0,626**	0,397**
Situacija darbo rinkoje	0,594**	0,642**	0,741**	0,763**	1	0,727**	0,558**
Darbo Užmokestis	0,615**	0,731**	0,601**	0,626**	0,727**	1	0,625**
Įsidarbinimo užsienyje galimybės	0,527**	0,532**	0,475**	0,397**	0,558**	0,625**	1

** koreliaciniai ryšiai reikšmingi 0.01 lygmeniu



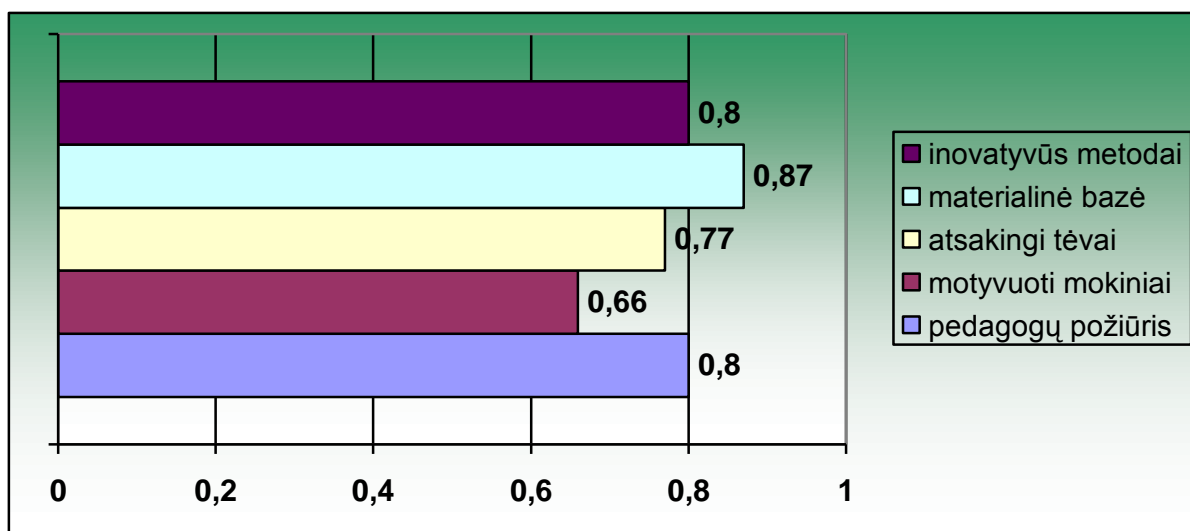
1 pav. Mokinių lūkesčiai profesinio informavimo turinyje

Ikiprofesinio ugdymo kokybės užtikrinimo rodikliai (žr. lentelę Nr.2 ir 2 pav.)*(Koreliaciniai ryšiai, matuoti Pirsono koreliacijos koeficientu r , ir standartinis nuokrypis s)*

2 lentelė

	Geranoriškas pedagogų požiūris	Motyvuota mokinių ateities vizija	Atsakingas tėvų rūpinimasis	Mokyklos materialinė bazė	Ugdymo metodų inovatyvumas
Geranoriškas pedagogų požiūris	1	0,120	0,287**	0,533**	0,411
Motyvuota mokinių ateities vizija	0,120	1	0,218**	0,188	0,146
Atsakingas tėvų rūpinimasis	0,287**	0,218**	1	0,184**	0,178*
Mokyklos materialinė bazė	0,533**	0,118	0,184*	1	0,659**
Ugdymo metodų inovatyvumas	0,411**	0,146	0,187*	0,659**	1

* koreliaciniai ryšiai reikšmingi 0.05 lygmeniu
 ** koreliaciniai ryšiai reikšmingi 0.01 lygmeniu

**2 pav.** Ikiprofesinio ugdymo kokybės užtikrinimo rodikliai

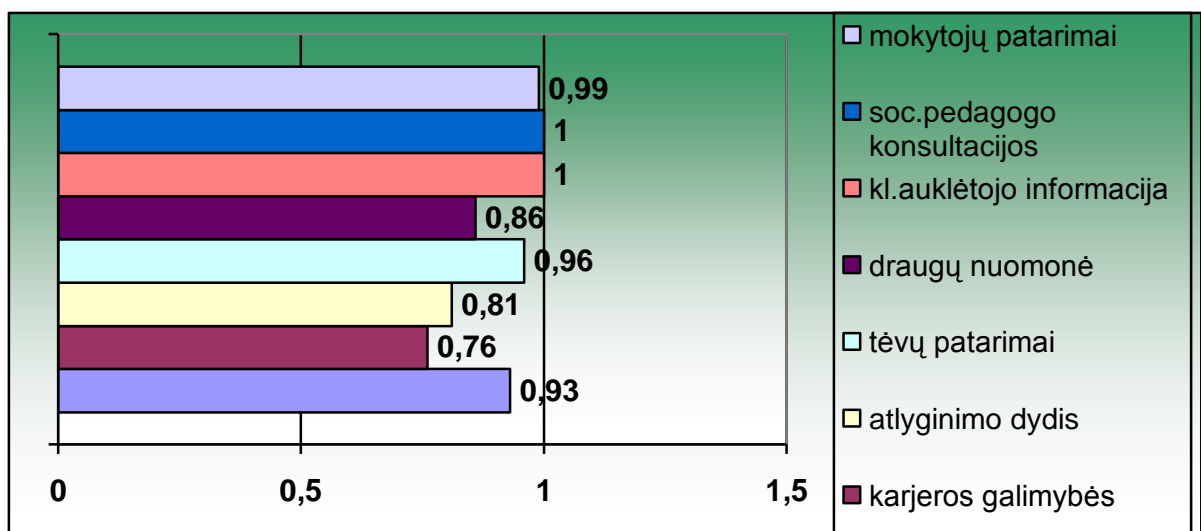
Veiksniai, įtakoiantys mokinius rinktis konkrečią profesiją

Koreliaciniai ryšiai, matuoti Pirsono koreliacijos koeficientu r , ir standartinis nuokrypis s)

3 lentelė

	Profesijos populiarumas	Karjeros galimybės	Atlyginimo dydis	Tėvų patarimai	Draugų nuomonė	Klasės auklėtojo informacija	Socialinio pedagogo konsultacija	Mokytojų patarimai
Profesijos populiarumas	1	0,073	0,198	-,100	0,157	-0,021	0,241*	0,056
Karjeros galimybės	0,073	1	0,319**	0,052	0,041	0,019	-0,063	0,040
Atlyginimo dydis	0,198	0,319**	1	-0,041	-0,010	-0,033**	-0,084	0,253*
Tėvų patarimai	-0,100	0,052	-0,041	1	0,158	0,464**	0,327**	0,299**
Draugų nuomonė	0,157	0,041	-0,010	0,158	1	0,300**	0,337**	0,342**
Klasės auklėtojo informacija	-0,021	0,019	-0,330**	0,464**	0,300**	1	0,393**	0,300**
Socialinio pedagogo konsultacijos	0,241	-0,063	-0,84	0,327**	0,337**	0,393**	1	0,384**
Mokytojų patarimai	0,056	0,040	0,253**	0,299**	0,342**	0,300**	0,384**	1

* koreliaciniai ryšiai reikšmingi 0.05 lygmeniu
 ** koreliaciniai ryšiai reikšmingi 0.01 lygmeniu



3 pav. Veiksniai, įtakoiantys rinktis konkrečią profesiją